

T.C.
ABANT İZZET BAYSAL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

ORTAK PARA BİRİMİNİN DIŞ TİCARET ÜZERİNDEKİ ETKİSİ:
TÜRKİYE – AVRUPA BİRLİĞİ ÖRNEĞİ

FATİH KONUR

Aralık-2006

T.C.
ABANT İZZET BAYSAL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANABİLİM DALI

ORTAK PARA BİRİMİNİN DIŞ TİCARET ÜZERİNDEKİ ETKİSİ:
TÜRKİYE – AVRUPA BİRLİĞİ ÖRNEĞİ

Yüksek Lisans Tezi

Hazırlayan
Fatih KONUR

Danışman:
Yrd. Doç. Dr. Erdoğan KOTİL

BOLU-2006

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ'NE

Fatih KONUR'a ait, **“Ortak Para Biriminin Dış Ticaret Üzerindeki Etkisi: Türkiye – Avrupa Birliği Örneği”** adlı çalışma, jürimiz tarafından İktisat Anabilim Dalında YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir. 19.12.2006

Üye : Prof. Dr. A. Ali KARACA

Üye (Tez Danışmanı) : Yrd. Doç. Dr. Erdoğan KOTİL

Üye : Yrd. Doç. Dr. Sadık ÇUKUR

Prof. Dr. Uğur ESER
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü

ÖZET**ORTAK PARA BİRİMİNİN DIŞ TİCARET ÜZERİNDEKİ ETKİSİ:
TÜRKİYE – AVRUPA BİRLİĞİ ÖRNEĞİ****Fatih KONUR****Yüksek Lisans Tezi****İktisat Anabilim Dalı****Tez Danışmanı: Yrd. Doç. Dr. Erdoğan KOTİL****Aralık 2006, 107 Sayfa**

Avrupa Birliği günümüzdeki entegrasyon örnekleri içinde en gelişmiş olanlardan birisidir. Başlangıçta gümrük birliğini hedef alan Avrupa Birliği zamanla ortak politikalar geliştirmiş ve uygulamıştır. Bretton Woods Sistemi'nin sona ermesiyle Avrupa ülkeleri arasında ekonomik ve parasal birliğin sağlanması da kaçınılmaz olmuştur. 1 Ocak 2002'de uzun bir süreç sonrasında Euro'nun dolanımına girmesi uluslararası para sistemi için ve diğer ülkeler için önemli bir gelişmedir. Birlik üyesi ülkelerin ulusal para birimleri tedavülde kalmış ve yerlerini ortak para birimi Euro'ya bırakmışlardır. Euro ile başlayan değişimden en çok etkilenen ülkelerden birisi de Türkiye'dir. Çünkü; Türkiye'nin dış ticaretinde Avrupa Birliği üyesi ülkelerin önemli bir payı bulunmaktadır. 1 Ocak 1996 tarihinde Avrupa Birliği ile Gümrük Birliği Protokolünü başlatan Türkiye'nin aday ülke süreci devam etmektedir. Ekonomik ve parasal birlik yolunda Maastricht Kriterleri'ne uyum önem taşımaktadır. 3 Ekim 2005 tarihinde üyelik için müzakerelere başlanmasıyla zaman içinde ekonomik ve parasal birliğe yönelik kriterlerin de uygulanması gerekmektedir. Bu çalışmada Gravity Modeli yardımıyla ekonomik ve parasal birliğin Türkiye ekonomisinde özellikle dış ticaret üzerindeki olası etkisi ele alınmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Optimum Para Alanları Teorisi, Avrupa Para Birliği, Ekonomik ve Parasal Birlik, Dış Ticaret, Gravity Modeli.

ABSTRACT**THE EFFECT OF COMMON CURRENCY UNION ON TRADE:
TURKEY – EUROPEAN UNION SAMPLE****Fatih KONUR****Master Thesis****Department of Economics****Thesis Advisor: Associate Prof. Erdoğan KOTİL****December, 2006, 107 pages**

The European Union is the most developed integration among its counterparts. Focusing on the customs union at first, the European Union developed and applied common policies in time. After the expiry of the Bretton Woods System, the economic and monetary union among the European countries became inevitable. It is a great evolution for the international money system and the other countries that Euro entered into the circulation on 1 January, 2002 after a long process. The international currencies of the member nations disappeared and Euro took their place as the common currency. Turkey is one of the countries which was effected most by the change that started with Euro, because the European Union members has an important role in Turkey's foreign trades. Turkey started the protocol of customs union with the European Union and Turkey's candidacy process is still in progress. On the way to the economic and monetary union, the cohesion to the Maastricht Criteria is important. Since the conferences about the membership started on 3 October 2005, the criteria related to economic and monetary union needs to be applied. In this study, the effect of the economic and monetary union on Turkish economy, especially on the foreign trades, is examined by the help of the Gravity Model.

Key Words: Optimum Currency Area Theory, European Monetary Union, Economic and Monetary Union, Foreign Trade, Gravity Model.

TEŞEKKÜR

Tez süresi boyunca bana büyük emeği geçen, bana rehberlik eden ve beni sabırla dinleyen, yönlendiren tez danışmanım sayın hocam Yrd. Doç. Dr. Erdoğan KOTİL'e, özellikle uygulama aşamasında değerli zamanını bana ayıran sayın hocam Doç. Dr. Resul ERYİĞİT'e, sayın hocam Yrd. Doç. Dr. Mehmet ERYİĞİT'e, ayrıca yüksek lisans dönemi boyunca bilgi birikimlerini ve yardımlarını hiç esirgemeyen Bölüm Başkanımız sayın hocam Prof. Dr. A. Ali KARACA'ya ve tüm A.İ.B.Ü. - İ.İ.B.F. İktisat Bölümü hocalarıma ve bana her zaman destek olan sevgili aileme sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

İÇİNDEKİLER DİZİNİ

ÖZET	iii
ABSTRACT	iv
TEŞEKKÜR	v
İÇİNDEKİLER DİZİNİ	vi
TABLolar LİSTESİ	viii
ŞEKİLLER LİSTESİ	viii
KISALTMALAR LİSTESİ	ix
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

PARASAL BİRLİK VE OPTİMUM PARA ALANLARI TEORİSİ

1.1. Entegrasyon ve Aşamaları	4
1.2. Parasal Birlik, Para Bölgesi ve Para Alanı	6
1.3. Optimum Para Alanları Teorisi	6
1.4. Geleneksel Yaklaşım Göre Para Birliğinin Şartları	7
1.4.1. Faktör Hareketliliği	9
1.4.2. Ekonominin Dışa Açıklığı	10
1.4.3. Ücret ve Fiyat Esnekliği	11
1.4.4. Finans Piyasalarının Entegrasyonu	11
1.4.5. Mali Entegrasyon Derecesi	12
1.4.6. Ürün Çeşitliliği	12
1.4.7. Enflasyon Oranlarının Farklılığı	13
1.4.8. Şokların Benzerliği	14
1.4.9. Döviz Kuru Değişkenliği	14
1.5. Parasal Birliğin Faydaları ve Maliyetleri	15
1.5.1. Parasal Birliğe Katılmanın Faydaları	15
1.5.1.1. Döviz Kuru Riskinin Ortadan Kaldırılması	16
1.5.1.2. İşlem Maliyetlerinin Azalması	17
1.5.1.3. Fiyat İstikrarının Sağlanması	17
1.5.1.4. Likidite Artışı Sağlanması	18
1.5.1.5. Spekülatif Sermaye Hareketlerinin Önlenmesi	18
1.5.1.6. Prestij Sağlanması	18
1.5.2.1. Politika Araçlarının Kaybı	19
1.5.2.2 Kurumsal Genişleme ve Koordinasyonun Yüklediği Maliyetler	20
1.6 Fayda ve Maliyetlerin Karşılaştırılması	21
1.7 Parasal Birlik Örnekleri	23
1.7.1 Başarısız Para Birliklerine Bir Örnek: İskandinav Para Birliği	23
1.7.2 Batı Afrika Parasal Birleşmesi	23
1.7.3 Alman Parasal Entegrasyonu	24
1.7.4 Avrupa Para Birliği	25

İKİNCİ BÖLÜM

AVRUPA BİRLİĞİ'NDE PARASAL BİRLİĞİN OLUŞUMU VE GELİŞİMİ

1. İkinci Dünya Savaşı Sonrasında Uluslararası Para Sistemi	27
2. Avrupa Birliği'nin Oluşum Süreci	28
3. Avrupa Parasal Birliği'nin Gelişimi	30
3.1 Werner Raporu	31
3.2 Avrupa Para Yılanı.....	32
3.3. Delors Raporu	32
3.4 Maastricht Anlaşması.....	35
3.5 Madrid ve Dublin Zirveleri	36
3.6 Amsterdam Zirvesi.....	37
3.7 Lüksemburg Zirvesi	37
3.8 Tek Paraya Geçiş ve Euro	37
4. Avrupa Para Sisteminin Tarihi Süreci.....	39
4.1 Avrupa Para Birimi – ECU	40
4.2 Döviz Kuru Mekanizması	41
4.3 Kredi Mekanizması	42
5. Avrupa Merkez Bankaları Sistemi	42
5.1 Avrupa Para Enstitüsü.....	44
5.2 Avrupa Merkez Bankası.....	45

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

EURO'NUN ÜYE ÜLKELER VE TÜRKİYE EKONOMİSİ ÜZERİNDEKİ OLASI ETKİLERİ, EURO'NUN DIŞ TİCARET ÜZERİNE ETKİLERİ

1. Uluslararası Para Sisteminin Önemi	48
2. Euro'nun Uluslararası Para Sistemindeki Rolü	48
3. Euro'nun Finans Piyasaları Üzerine Etkileri	52
4. Euro'nun Fiyatlar, Ücretler ve İşgücü Piyasası Üzerine Etkileri.....	57
5. Parasal Birliğin Yatırımlar, Verimlilik ve Büyüme Üzerine Etkileri	61
6. Euro'nun Dış Ticaret Üzerine Etkileri	63
7. Tek Paraya Geçişin Türkiye Üzerine Etkileri	67

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

ORTAK PARA BİRİMİNİN DIŞ TİCARET ÜZERİNDEKİ ETKİSİ: TÜRKİYE – AVRUPA BİRLİĞİ ÖRNEĞİ

1. Türkiye – Avrupa Birliği İlişkilerinin Kısa Tarihçesi.....	69
2. Türkiye'nin Avrupa Birliği ile Ticari İlişkileri	71
3. Optimum Para Alanları Teorisi'ndeki Son Gelişmeler ve Dış Ticaret Üzerindeki Etkiler.....	74

4. Ortak Para Birimi ve Gravity Modelleri	76
4.1 Veriler	80
4.2 Model	80
4.3 Elde Edilen Sonuçların Yorumlanması	81
Sonuç.....	84
Kaynakça.....	90

TABLOLAR LİSTESİ

Tablo 1. Entegrasyonun Aşamaları	5
Tablo 2. Parasal Entegrasyon İle İlgili Bazı Kavramların Genel Bir Gösterimi.....	8
Tablo 3. Avrupa Para Birliği'nin Aşamaları	34
Tablo 4. Euro Dönüşüm Oranları.....	39
Tablo 5. Euro Alanı (Seçilmiş Temel Göstergeler)	50
Tablo 6. Amerika Birleşik Devletleri (Seçilmiş Temel Göstergeler)	50
Tablo 7. AB Ülkeleri Arasında Banka Birleşme ve Devralma Sayıları.....	55
Tablo 8. EPB Üyesi 15 Ülkenin Enflasyon Oranları (%), (Yıllık Ortalama TÜFE) .	58
Tablo 9. EPB Üyesi 15 Ülkenin Uzun Dönem Faiz Oranları (%)	59
Tablo 10. Toplam İstihdam Artışı (Bir önceki yıla göre yüzde değişim)	60
Tablo 11. Yatırımlar (GSMH'nin yüzdesi olarak).....	62
Tablo 12. Reel GSYİH Artış Oranı, Sabit Fiyatlarla, (Bir önceki yıla göre % değişim).....	63
Tablo 13. AB'nin Dünya ile Ticareti (Milyon Euro)	65
Tablo 14. Türkiye'nin Seçilmiş Makro Ekonomik Göstergeleri	68
Tablo 15. Türkiye'nin Avrupa Birliği ile İhracatının Mal Gruplarına Göre Yıllar İtibariyle Dağılımı	72
Tablo 16. Türkiye'nin Avrupa Birliği ile İthalatının Mal Gruplarına Göre Yıllar İtibariyle Dağılımı	73
Tablo 17. AB'nin Türkiye ile Ticareti (Milyon Euro)	74
Tablo 18. Modelden Elde Edilen Sonuçlar	82

ŞEKİLLER LİSTESİ

Grafik 1. Parasal Birliğin Fayda ve Maliyetlerinin Karşılaştırılması	21
Grafik 2. Parasal Birliğin Fayda ve Maliyetlerinin Negatif Şok Durumunda Karşılaştırılması	22
Grafik 3. AB Bankalarının Kârlılığı.....	56
Grafik 4. AB'nin Dünya ile Ticareti (Milyon Euro).....	65

KISALTMALAR LİSTESİ

AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
AET	: Avrupa Ekonomik Topluluğu
AKÇT	: Avrupa Kömür ve Çelik Anlaşması
AMB	: Avrupa Merkez Bankası
AMBS	: Avrupa Merkez Bankaları Sistemi
APE	: Avrupa Para Enstitüsü
APS	: Avrupa Para Sistemi
AT	: Avrupa Topluluğu
DPT	: Devlet Planlama Teşkilatı
ECU	: Avrupa Para Birimi
EPB	: Ekonomik ve Parasal Birlik
EURATOM	: Avrupa Atom Enerjisi Anlaşması
GSMH	: Gayri Safi Milli Hasıla
GSYİH	: Gayri Safi Yurt İçi Hasıla
IMF	: Uluslararası Para Fonu
İAV	: İktisadi Araştırmalar Vakfı
İKV	: İktisadi Kalkınma Vakfı
OPA	: Optimum Para Alanı
TARGET	: Euro Bölgesi Gerçek Zamanlı Ulusal Toptan Ödeme Sistemi Ağı
WB	: Dünya Bankası

Giriş

Geride bıraktığımız 20. yüzyılın ilk yarısında bütün dünyayı etkileyen önemli gelişmeler olmuştur. Yaşanan iki dünya savaşının olumsuz sonuçları, ülkeler arasında gelecekteki ilişkilerin yeni savaflara yol açmaması yolunda arayışların ortaya çıkmasına neden olmuştur. İkinci Dünya Savaşı sonrasında Birleşmiş Milletler, Uluslararası Para Fonu, Dünya Bankası gibi kuruluşlarla uluslararası ilişkilerin barışçıl yollarla sürdürülmesi ve ekonomik sorunların çözülmesi hedeflenmiştir.

20. yüzyıldaki önemli gelişmelerden bir diğeri de Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu, Avrupa Ekonomik Topluluğu ve Avrupa Atom Enerjisi Anlaşmaları ile Avrupa Birliği'nin temellerinin atılmasıdır. İmzalanan anlaşmalarla sadece ekonomi alanında değil, ulaşım, tarım, rekabet gibi alanlarda da ortak politikaların belirlenmesi, ekonomik ve parasal birliğin sağlanması hedeflenmiştir. Avrupa Birliği fikri çeşitli alanlarda ortak politikaların belirlenmesi ve uygulanması ile sürekli gelişmiştir.

1944 yılında kurulan Bretton Woods Sistemi uluslararası para sisteminin temelini oluşturmuştur ve 1970'lerin ilk yıllarına kadar işlerliğini korumuştur. Bu sistemin çöküşüyle Avrupa'da ekonomik ve parasal birlik fikri de hızla gelişmeye başlamıştır. Başlangıçta sadece gümrük birliği hedefi ile yola çıkan Avrupa Birliği giderek gelişim göstermiş ve çeşitli alanlarda ortak politikalar uygulamaya başlamıştır.

1992 yılında imzalanan Maastricht Anlaşması ile ekonomik ve parasal birlik yolunda önemli adımlar atılmıştır. Bu anlaşmada belirlenen kriterlerle üye ülkelerin ekonomi politikalarının yakınlaştırılması hedeflenmiştir. 20. yüzyılın sonunda Avrupa'da 15 ülkenin üye olduğu bir birlik ortaya çıkmıştır. 2004 yılında da 10 yeni üye ülkenin katılımıyla birlik 25 üyeye ulaşmıştır. Yeni ülkelerin adaylık ve üyelik başvurularıyla birliğe yeni katılımların olması beklenmektedir.

Ekonomik ve parasal birlik Avrupa’da tek pazarın oluşmasını sağlamıştır. Ayrıca işlem maliyetlerini ve belirsizlikleri de ortadan kaldırmıştır. Birlik içi ticaretin fazla olması malların ve hizmetlerin fiyatlarının tek para cinsinden belirlenmesini zorunlu hale getirmiştir. Böylece tek pazarın rekabetçi etkisinin artırılması hedeflenmiştir.

Türkiye – Avrupa Birliği ilişkileri birliğin kuruluş yıllarında başlamıştır. 1959 yılında Türkiye Avrupa Ekonomik Topluluğu’na ortaklık başvurusunda bulunmuştur. Türkiye’nin başvurusunu inceleyen topluluk ekonomik, siyasal ve sosyal altyapının toplulukla uyumunun sağlanması için önerilerde bulunarak ortaklık anlaşması imzalamıştır. 1963 yılında imzalanan Ankara Anlaşması ile bu süreç devam etmiş ve 1970 yılında Katma Protokol imzalanmıştır. Katma Protokolle 22 yıllık bir dönemde gümrük birliğine ulaşılması için gerekli önlemler belirlenmiştir. Zaman zaman durma noktasına gelen ilişkiler çeşitli dönemlerde kesintiye uğrasa da yeniden devam etmiştir. Türkiye ile Avrupa Birliği arasında 1996 yılında uygulamaya konulan Gümrük Birliği Protokolü ilişkilerde yeni bir dönüm noktası olmuştur. Günümüzde ihracatının büyük bir bölümünü Avrupa ülkelerine yapan ülkemiz ilişkilerini geliştirmeye devam etmektedir.

2002 yılında geçiş döneminden sonra 25 üyeli Avrupa Birliği’nin 12 üyesi ortak para birimi Euro’yu kullanmaya başlamıştır. Euro ile birlikte tek pazar oluşsa da, asıl önemli gelişme siyasi birlik yönünde önemli bir adım olmasıdır. Avrupa’da ekonomik ve parasal birliğin oluşturulması yönündeki gelişmeler yakın ilişkilerimiz nedeniyle Türkiye’yi de yakından etkilemiştir. Euro’nun kullanılmaya başlaması finans piyasalarını, fiyatları, işgücü piyasasını, yatırımları ve dış ticareti etkilemiştir.

Bu çalışmanın amacı, Avrupa Birliği’nin ekonomik ve parasal birliği sağlamasının ülkemizin dış ticareti üzerinde nasıl bir etkisi olduğunu ortaya koymaktır. Türkiye’nin olası üyeliği durumunda dış ticaretinin nasıl değişim göstereceği ele alınmıştır.

Çalışmanın birinci bölümünde parasal birlik kavramından bahsedilmiş ve 1960’lardan bu yana varlığını sürdüren Optimum Para Alanları Teorisi’ne göre parasal birliğin şartları tartışılmıştır. Para birliğine katılımın fayda ve maliyetleri üzerinde de durulmuş ve bazı parasal birlik örneklerine yer verilmiştir.

Çalışmanın ikinci bölümünde Avrupa Birliği’nde parasal birliğin oluşum ve gelişim süreci incelenmiştir. Bu bölümde parasal birlik yolundaki raporlar, anlaşmalar, zirveler ve kurumsal yapı ele alınmıştır.

Çalışmanın üçüncü bölümünde Euro’nun üye ülkeler ve Türkiye ekonomisi üzerindeki olası etkileri incelenmiştir. Parasal birliğin finans piyasaları, fiyatlar, ücretler ve işgücü piyasaları, yatırımlar, verimlilik ve büyüme, dış ticaret üzerine etkileri ele alınmıştır. Ayrıca Euro’nun 2002 yılından bu yana Türkiye ekonomisi üzerindeki etkileri de incelenmiştir.

Çalışmanın dördüncü bölümünde ortak para biriminin Türkiye’nin dış ticareti üzerindeki etkisi Gravity Modeli yardımıyla açıklanmaya çalışılmıştır. Bu bölümde 1960’lı yıllardan bu yana dış ticareti açıklamada kullanılan Gravity Modeli ile Türkiye’nin birlik üyesi ülkelerle olan ilişkilerinin geleceği çeşitli değişkenler yardımıyla tahmin edilmeye çalışılmıştır.

Son bölümde ise genel bir değerlendirme yapılmıştır.

Birinci Bölüm

Parasal Birlik ve Optimum Para Alanları Teorisi

1.1. Entegrasyon ve Aşamaları

İkinci Dünya Savaşı sonrasında savaşın olumsuz sonuçlarının ortadan kaldırılması, uluslararası ekonomik işbirliğinin geliştirilmesi için ülkeler çeşitli çözümler aramışlardır. Birçok ülke kalkınmanın sağlanması, uluslararası likidite sorunlarının çözülmesi, uluslararası ticaretin serbestleşmesi gibi hedefleri benimseyerek Uluslararası Para Fonu (IMF), Dünya Bankası (WB) gibi kurumların kurulmasında rol almıştır. Uluslararası birleşmelerin yanında bölgesel ekonomik entegrasyonlar da tekrar önem kazanmıştır. Avrupa’da milli devletler arasındaki çıkar çatışmalarının sona erdirilmesi için birlik kurulması fikri doğmuştur.

Entegrasyonlarla hedeflenenler;

- Üye ülkeler arasında gümrük vergisi, eş etkili vergiler ve miktar kısıtlamalarının kaldırılması,
- Üçüncü ülkelere yönelik olarak ortak gümrük tarifesi uygulanması,
- Üye ülkeler arasında üretim faktörlerinin serbest dolaşımı,
- Üye ülkeler arasında ortak ticaret, ekonomi, para vb. politikaların uygulanması olarak sıralanabilir.¹

Ekonomik entegrasyonun aşamaları; Serbest Ticaret, Gümrük Birliği, Ortak Pazar, Ekonomik Birlik ve Siyasi Birlik olarak sıralanabilir. Malların, hizmetlerin, kişilerin ve sermayenin serbest dolaşımı ile ulusal paralar arasında sabit kurların oluşması ekonomik birlik aşamasında gerçekleşmektedir.² İç ticarete gizli ve görünür sınırlandırmaların kaldırılması, dış ticarete ortak kısıtlamaların yapılması, faktörlerin serbest dolaşımının sağlanması, ortak para biriminin kullanılması

¹ DTM, “Genel Sorular”, <http://www.dtm.gov.tr/SORULAR/AB/Genel.htm>, 2005.

² Nevzat Güran, *Uluslararası Ekonomik Bütünleşme ve Avrupa Birliği*, İzmir: Anadolu Matbaası, 1999, s.160.

ekonomik birliğin özellikleri arasındadır. Tablo 1’de entegrasyonun aşamaları gösterilmektedir.

Tablo 1. Entegrasyonun Aşamaları

	İç ticarete görünür sınırlamaların kaldırılması	Dış ticarete ortak kısıtlamalar	İç ticarete gizli sınırlamaların kaldırılması	Faktörlerin serbest dolaşımı	Ortak para	Ortak ekonomi politikası
Serbest Ticaret Bölgesi	X					
Gümrük Birliği	X	X				
Ortak Pazar	X	X	X	X		
Parasal Birlik	X	X	X	X	X	
Ekonomik Birlik	X	X	X	X	X	X

Kaynak: Jorgen Drud Hansen, Jorgen Ulff-Møller Nielsen, An Economic Analysis of the EU, England: McGraw Hill Company, 1997, s.4.

Para birliği, döviz kurlarında birliğin sağlanmasını, sermaye hareketlerine konan tüm kısıtlamaların kaldırılmasını, üye ülkeler arasında konvertibilitenin gerçekleştirilmesini, konvertibilitenin korunacağı konusunda tam bir güvencenin sağlanmasını ve milli paraların birbirine çevrilmesinde her türlü banka giderlerinin ortadan kaldırılmasını gerektirir.³

1929 Buhranı ve II. Dünya Savaşı sonrasında oluşan Bretton Woods sisteminin 1970’li yılların başında işlerliğini kaybetmesi parasal istikrarı sağlamak isteyen Avrupa’da tek para sisteminin oluşturulması tartışmalarına neden olmuştur. Geçiş süreci sonunda ekonomik ve parasal birliği kabul eden Avrupa Birliği’ne üye ülkeler tek para birimi Euro’yu 1 Ocak 2002 tarihinden itibaren resmen kullanmaya başlamışlardır.

³ **Rıdvan Karluk**, *Avrupa Birliği ve Türkiye*, Eskişehir: Beta A.Ş., 1995, s.136.

1.2. Parasal Birlik, Para Bölgesi ve Para Alanı

Parasal birlik, kendi aralarında döviz kurlarını sabitleyen ve ulusal para biriminin kullanımını ve yurtiçi para politikalarının yürütülmesini birliğe üye ülkelerce oluşturulan merkezi bir organizasyona bırakan ülkeler topluluğu anlamına gelmektedir.⁴ Parasal birliğe üye olan ülkeler bağımsız para politikası uygulama olanaklarını kaybederler. Bunun yanında işlem maliyetlerinin ve belirsizliğin azaltılması sonucunda refah artışı gibi faydalar elde ederler.

Aynı para birimine sahip olan bölgelere para bölgesi denilmektedir. Para bölgesine örnek olarak; İtalya, San Marino, Vatikan Birliği, İsviçre ve Liechtenstein'in oluşturduğu para bölgeleri verilebilir.⁵ İki veya daha çok para birimi arasındaki döviz kurlarının geri dönüş olmayacak şekilde, dalgalanma aralığı olmaksızın ve bu paraların tam konvertibilitesi altında sabitlenmesi halinde tam döviz kuru birliği ortaya çıkmaktadır. Bu döviz kuru birliğinin oluşturduğu para bölgesine para alanı denir. Buna örnek olarak Belçika ve Lüksemburg verilebilir.⁶

1.3. Optimum Para Alanları Teorisi

Kendi içerisinde sabit kur sisteminin yanında ortak bir para biriminin bulunduğu ve dışarıya karşı dalgalı kurun geçerli olduğu bölge Optimum Para Alanı'dır (OPA). Bu teori her bir ülkenin kendi para biriminden vazgeçip, herhangi bir parasal birliğe girebilmesinin hangi şartlar altında olabileceğini incelemektedir. Teori; tek para biriminin para birliğine üye ülkelere faydalarını ve zararlarını ele almaktadır. Optimum Para Alanı aynı zamanda; olumlu etkilerin olumsuz etkilerden

⁴ **Hasan Vergil**, "Parasal Entegrasyon: Teori ve Uygulama Örnekleri", *Ekonomik Entegrasyon Küresel ve Bölgesel Yaklaşım*, ed. Prof. Dr. Osman Küçükahmetoğlu, Yrd. Doç. Dr. Hamza Çeştepe, Yrd. Doç. Dr. Şevket Tüylüoğlu, Bursa: Ekin Kitabevi, 2005, s.73.

⁵ **Emin Ertürk**, *Ekonomik Entegrasyon Teorisi ve Türkiye'nin İçinde Bulunduğu Entegrasyonlar*, Bursa: Ezgi Kitabevi Yayınları, 1993, s.145.

⁶ **Armin Jans**, "Die Ökonomischen Effekte einer Europäischen Währungsunion", Bern: Verlag Peter Lang AG, 1979, s.38.

olan farkını en yüksek kılacak, maksimize edecek bölge büyüklüğünü ifade etmektedir.⁷

Optimum Para Alanları Teorisi 1960'lı yıllarda ortaya çıkmıştır. Mundell (1961), McKinnon (1963) ve Kenen (1969) bu teorinin öncüleri arasındadır. Mundell'in 1961 yılında yazdığı "A Theory of Optimum Currency Areas" başlıklı makale bu teorinin başlangıcını oluşturmaktadır.⁸ Bu çalışmalarla parasal birliğin fayda ve zararları ortaya konulmuştur. Mundell çalışmasında emek mobilitesini, McKinnon ekonominin açıklığını, Kenen ürün çeşitliliğini incelemiştir. Avrupa Para Birliği'nin oluşturulması projesi bu alanda yapılan çalışmaları teşvik etmiş ve bu konuda yeni araştırmalar yapılmasına neden olmuştur. Mundell'den sonra yapılan çalışmalarda Optimum Para Alanı'nın faydaları yerine döviz kurundan vazgeçmenin maliyetleri ön plana çıkmıştır. Bu alandaki diğer çalışmalar Ishiyama (1975), Krugman (1993), Tavlas (1993), Bofinger (1994), Bayoumi (1994), Ricci (1997), De Grauwe (1997) ve diğer araştırmacılar tarafından yapılmıştır.

1.4. Geleneksel Yaklaşım Göre Para Birliğinin Şartları

Parasal birlik; tam istihdam, fiyat istikrarı ve ödemeler dengesi gibi makro ekonomi politikalarının birlikte gözetildiği bir para alanını ifade etmektedir. Parasal birlik en zayıftan en kuvvetliye doğru şu şekilde sıralanabilir: Döviz Kuru Birlikleri, Sözde Döviz Kuru Birlikleri, Parasal Entegrasyon ve Parasal Birleşme.⁹

Döviz Kuru Birliklerinde üye ülkeler sabit kur sistemini uygulamaktadırlar. Dolayısıyla dalgalanmadan söz edilemez. Bu birlikte sermaye kontrollerine ihtiyaç vardır.

⁷ **John McCallum**, "National Borders Matter: Regional Trade Patterns in North America", McGill: Department of Economics, *Papers 12-93*, 1993, s.3.

⁸ **Robert A. Mundell**, "A Theory of Optimum Currency Areas", *American Economic Review*, 51, 1961, ss.656-665.

⁹ **George S. Tavlas**, "The 'New' Theory of Optimum Currency Areas", *The World Economy*, 1993, ss.663-685.

Sözde Döviz Kuru Birliklerinde kurlar dar bir aralık içerisinde sabit tutulmaktadır. Sermaye hareketlerinin dolaşımında herhangi bir kısıtlama yoktur. Ortak bir merkez bankası bulunmamaktadır. Bu sistemde, sermaye dolaşımının serbest olması spekülâtif sermaye hareketlerine neden olabilir, bu nedenle kurların sabitliği korunamayabilir.

Parasal entegrasyonda döviz kurları dalgalanma olmaksızın birbirine bağlanmaktadır. Para birimleri arasında tam bir konvertibilite söz konusudur. Ortak para politikaları yürütülmektedir. Finans piyasalarının entegrasyonu sağlanmıştır.

Parasal birleşmede tek para birimi ve tek merkez bankası bulunmaktadır. Parasal entegrasyonun ileri aşamasıdır. Artık ülkeler bağımsız para politikası yürütemezler. Para politikası araçları birliğin tümü dikkate alınarak uygulanır. Parasal entegrasyonla ilgili kavramlar ve özellikler tablo 2’de gösterilmiştir.

Tablo 2. Parasal Entegrasyon İle İlgili Bazı Kavramların Genel Bir Gösterimi

Kavram	Özellikler
Döviz Kuru Birlikleri	* Birden fazla para birimi * Üyeler arasında döviz kurlarının kesin olarak sabitlenmesi * Dalgalanma aralığının olmaması * Birlik paralarının tam konvertibilitesi
Sözde Döviz Kuru Birlikleri	Yukarıdaki özelliklere ek olarak: * Üye ülkeler arasındaki döviz kurlarının dalgalanabileceği küçük dalgalanma aralıkları
Parasal Entegrasyon	* Tek para biriminin yürürlüğe geçilmesi
Parasal Birleşme	Döviz Kuru Birlikleri özelliklerine ek olarak; * Ortak para, döviz kuru ve sermaye piyasası * Ortak Merkez Bankası

Kaynak: Armin Jans, “Die Ökonomischen Effekte einer Europäischen Währungsunion”, Bern: Verlag Peter Lang AG, 1979, s.40.

Geleneksel yaklaşım para birliğinin optimum olması için bazı şartlar öne sürmektedir. Bunlar; faktör hareketliliği, dış ticaretin ekonomideki payı (ekonomik açıklık), ücret ve fiyat esnekliği, finans piyasalarının entegrasyonu, mali entegrasyon

derecesi, ürün çeşitliliği, enflasyon oranlarının farklılığı, şokların benzerliği ve döviz kuru değişkenliğidir.

1.4.1. Faktör Hareketliliği

Mundell (1961), bölgeler ya da ülkeler arasında parasal birliğin ve optimum para alanının gerçekleşmesi için hangi özelliklerin olması gerektiğini, faktör hareketliliğini ve faktör hareketliliğinin ekonomik yapı üzerindeki etkilerini incelemiştir.¹⁰ Mundell analizinde; üretim fonksiyonlarının doğrusal ve homojen olduğu, analize dahil olan bölgelerde işgücü ve sermaye kullanım oranları aynı olduğu, işgücünün sektörler arasında mobil olduğu varsayımlarına yer vermiştir.

Mundell; katı fiyatlar, paranın işlem maliyetleri, bölgesel şoklar ve işgücü hareketsizliği gibi aksaklıkları belirterek, esnek kur sisteminin uygulandığı ve faktör hareketliliğinin olmadığı iki ülkeli bir dünya modelinde (ABD ve Kanada) analizini gerçekleştirmiştir. İki ülkeden birinde ortaya çıkan talep daralması yanlış politikaların uygulanmasına neden olabilir.¹¹ Kanada'nın ürünlerine olan talep ABD'nin ürünlerine kayarsa, Kanada devalüasyona, ABD ise revalüasyona ihtiyaç duyabilir. Eğer talep kayması ABD içindeki bölgeler arasında gerçekleşirse, işsizliğin önlenmesi için uygulanan politikalar, ülke içinde enflasyona neden olabilir. Ülkeler arasındaki sorun döviz kuru mekanizmasıyla, ülke içinde ise para politikasıyla giderilebilir.¹²

Mundell ülke içindeki emek ve sermaye farklılıklarının bölgeler arasında oluşturulacak bir para birliği ile çözülebileceğini ifade etmektedir. Mundell'e göre; aralarında yüksek derecede faktör hareketliliği bulunan bölgeler veya ülkeler, tek bir para birimini kullanmalı, eğer faktör hareketliliği bulunmuyorsa ülkeler arasında değişken kur sistemi geçerli olmalıdır. Üretim faktörlerinin hareketliliğinin yüksek

¹⁰ **Jovanovic**, *International Economic Integration, Limits and Prospects*, Second Edition, London: Routledge, 1998, ss.174-175.

¹¹ **Mundell**, a.g.e., ss.656-665.

¹² **Ertürk**, a.g.e., s.125.

olduğu ve sabit kur sisteminin uygulanabildiği bir para alanında iç ve dış dengesizlikler önlenebilir ve optimallik sağlanabilir.

Mundell, analizinde dönemin koşullarına göre faktör hareketliliğini emek ile ifade etmiş, sermaye hareketliliğine değinmemiştir. İç ve dış dengeyi sağlamada sadece işgücü hareketliliği kriteri başarılı olamayacağı için sermayenin ve teknolojinin de analize dahil edilmesi gerekir.

1.4.2. Ekonominin Dışa Açıklığı

Optimum Para Alanı ile ilgili literatüre önemli bir katkı da McKinnon (1963) tarafından yapılmıştır. McKinnon çalışmasında ekonominin dışa açıklığının ödemeler bilançosu üzerindeki etkisini incelemiş ve yurt içi fiyat istikrarı üzerinde durmuştur. McKinnon, bir ekonominin dışa açıklık derecesinin, iç ve dış ekonomik dengenin sağlanması problemine olan etkilerini araştırmaktadır. Ona göre; bir para alanının optimum olmasını belirleyen faktör, para alanına dahil olan ülkelerin ekonomilerinin dışa açıklık derecesidir.¹³

Dışa açıklık derecesi ticarete konu olan mallarla ölçülür. İthal ve ihraç edilen mallar ticarete konu olan mallardır. McKinnon analizinde nispi açık ve nispi kapalı ekonomi ayrımını yapmaktadır. Nispi açık ekonomi, ticarete konu olan malların üretiminin, ticarete konu olmayan malların üretimine oranı yüksek olan ekonomidir. Ona göre; nispi açık ekonomilerin dış dünya ile sabit döviz kurunu kullanması gerekir, nispi kapalı ekonomiler ise esnek döviz kurunu kullanmalıdırlar. Eğer nispi kapalı ekonomiler esnek döviz kuru sistemini uygularsa ve ülke parası değer kaybederse, yurtiçi fiyatları bu durumdan daha az etkilenecektir.¹⁴ Devalüasyonun etkileri açık ve kapalı ekonomilerde karşılaştırılırsa, aynı üretim seviyesinde, açık ekonomilerde daha yüksek fiyat değişkenliğine ve daha yüksek enflasyona neden olduğu için, daha maliyetli sonuçlar ortaya çıkmaktadır. Bu

¹³ Jovanovic, a.g.e., ss.175-177.

¹⁴ Ahmet Samsar, *Optimal Para Alanı Çerçevesinde Türkiye Analizi*, Uzmanlık Yeterlilik Tezi, Ankara: TCMB İstatistik Genel Müdürlüğü, Ekim 2003, s.6.

nedenle açık ekonomilerde parasal birleşmeden dolayı döviz kuru aracının kaybedilmesi daha az maliyetli olacaktır.¹⁵

McKinnon'un uluslararası fiyatların istikrarlı olduğu ve küçük bir ülkenin büyük bir ülke ile entegrasyona gidebileceği yönündeki varsayımları eleştirilmiştir. McKinnon'un analizinde elde ettiği sonuçlar dışa açık küçük ülkeler için geçerlidir. Dışa açıklık derecesi yüksek olan büyük bir ekonomi dünya piyasalarındaki fiyatları etkileyebilir. Bu ülkede devalüasyon yapıldığında, yabancı para cinsinden ihraç mallarının fiyatları düşebilir. Dış ticaret hadleri bozulabilir, reel gelir ve reel tüketim azalabilir.

1.4.3. Ücret ve Fiyat Esnekliği

Mundell (1961) ve Fleming (1971) dışsal şoklar yaşayan iki ülkenin tekrar dengeyi sağlayabilmeleri için fiyat ve ücretlerin esnekliğine değinmişlerdir.¹⁶ A ve B ülkelerinde ücretlerin ve fiyatların esnek olduğu varsayımı altında, A ülkesindeki işsizler daha düşük ücretle çalışmaya razı olacaklardır. B ülkesinde ise aşırı emek talebinden dolayı işçi ücretleri artış gösterecektir. A ülkesinde arz artışı ve fiyat düşüklüğü, B ülkesinde ise tam tersi gerçekleşecektir. A ülkesinin mallarına olan talep artacak, B ülkesinin mallarına olan talep azalacak ve ülkeler tekrar dengeye ulaşacaklardır. Denge sağlandığı için döviz kuru ayarlamalarına gerek kalmayacaktır.

1.4.4. Finans Piyasalarının Entegrasyonu

Ingram (1959) finansal piyasaların entegrasyonunu parasal birliğin şartları arasında göstermiştir.¹⁷ Bir bölgede finansal entegrasyon yüksekse, o bölgede esnek kur sisteminin uygulanmasına gerek kalmayacaktır. Faiz oranlarındaki en ufak bir

¹⁵ Vergil, a.g.m., s.76.

¹⁶ Vergil, a.g.m., s.76.

¹⁷ James C. Ingram, "Comment: The Currency Area Problem", Monetary Problems of The International Economy, (Ed.) Robert A. Mundell and Alexander L. Swoboda, Cicago;London: The University of Chicago Press, 1969, ss.95-100.

değişme sermayenin ülkeler arasında hareket etmesini sağlayarak, döviz kurlarında herhangi bir değişime gerek kalmadan dış dengesizlikleri giderebilir.

Finans piyasalarının entegrasyonu, para birliğine üye ülkelerde ekonomik dengeyi koruyucu bir fonksiyona sahiptir.¹⁸ Finans piyasalarının entegrasyonunun sağlandığı para birliklerinde sermaye fazlası veren bir ülkeden, sermayesi açık veren bir ülkeye sermaye akımı gerçekleşecektir. Avrupa Birliği ile ilgili yapılan çalışmalar böyle bir durumun birlik ülkeleri arasında olmadığını göstermektedir.

1.4.5. Mali Entegrasyon Derecesi

Mali politikaların entegrasyonu kriteri, birlik ülkelerinin devletlerüstü bir transfer sistemi kurmaları durumunda olası bir krizin etkilerinin azaltılabileceğini ve döviz kuru ayarlamalarına gerek olmayacağını ifade etmektedir. Kenen'e göre, ülkelerin ortak mali politikalar uygulaması için siyasi entegrasyon da sağlanmış olmalıdır.

Ingram, mali entegrasyonu Optimum Para Sahası'nın koşulları arasında gösterirken, Mundell, McKinnon ve Kenen'in cari işlemler dengesini dikkate almalarını fakat sermaye hareketlerini görmemelerini eleştirmiştir.¹⁹ Avrupa Parasal Birleşmesi'ndeki bölgesel para transferi uygulamalarında, zengin bölgeler fakir bölgelere sürekli olarak kendilerinden parasal transfer yapılmasına karşı çıkmaktadırlar.

1.4.6. Ürün Çeşitliliği

Kenen, Mundell ve McKinnon'un yaklaşımlarını eleştirmiştir. Ürün çeşitliliğinin fazla olması aynı zamanda ithalat ve ihracata konu olan mal sayısının çok olması demektir. Kenen'e göre, ithalat ve ihracata konu olan mal sayısının çok olması, ülke ekonomisini krizler karşısında korumaktadır. Böylece tekrar dengenin

¹⁸ Paul De Grauwe, *Economics of Monetary Union*, Fifth Edition, Great Britain: Oxford University Press, 2003, s.226.

¹⁹ Ertürk, a.g.e., ss.127-128.

sağlanması için döviz kurunu kullanarak ticaret haddinin değiştirilmesi ihtiyacı azaltılmaktadır. Mal üretimi ve tüketiminin az olması krizin etkisini daha çok göstermesine neden olacaktır.²⁰

McKinnon'a göre, bir ekonomide üretilen ve tüketilen mal sayısı ne kadar çeşitlenmişse ticaret sektörü o kadar büyük olacak, tersi durumda ticaret sektörü de küçülecektir. McKinnon iç şoklarla ilgilenirken, Kenen dış şoklarla ilgilenmektedir. Diğer ülkelerdeki şoklardan etkilenmemek için esnek döviz kuru sistemi benimsenmelidir.²¹

1.4.7. Enflasyon Oranlarının Farklılığı

Fleming (1971) ve Haberler (1980) enflasyon hızları arasındaki yakınlığı inceleyerek Optimum Para Alanı Teorisi'ne katkıda bulunmuşlardır. Fleming ve Haberler sadece benzer enflasyon oranlarına sahip ülkelerin birbirlerine karşı sabit kur sistemini uygulayabileceklerini belirtmişlerdir. Mikro değişkenlere daha az önem verirken, makro değişkenleri ele almışlardır.

Ödemeler dengesindeki açıkların nedenleri olarak; ekonomilerdeki farklı yapıları, sendikal tutumları, ulusal para politikalarının farklılığını göstermişlerdir. Onlara göre, ülkeler farklı Phillips eğrilerine sahiptirler. Eğer ülkeler Phillips eğrileri üzerinde farklı enflasyon-işsizlik tercihlerine sahipse, para birliğinde ortak bir para politikasının izlenmesi ülkelerin daha hızlı enflasyon ya da daha yüksek bir işsizlik oranıyla birlikte reel bir kayıpla karşılaşmalarına neden olacaktır.²²

Ricci, farklı enflasyon ve işsizlik oranı hedefleri olan ülkelerin para birliği üyesi olmaları durumunda, bu oranları aynı seviyede tutabileceklerini ve aynı maliyetleri oluşturabileceklerini ifade etmektedir.²³ Bir diğer görüşe göre;

²⁰ Vergil, a.g.m., s.78.

²¹ Ertürk, a.g.e., s.127.

²² Okan H. Aktan, *Para Birlikleri Kuramı ve Avrupa Para Sistemi*, Ankara: Hacettepe Üniversitesi İİBF Yayınları, 1983, ss.43-44.

²³ Luca Ricci, "A Model of Optimum Currency Area", IMF Working Paper 97/76, Washington, 1997, s.10.

lkelerdeki enflasyon oranları arasında farklılık varsa, ülkeler parasal birleşme sonucunda daha az tercih edilen enflasyon ve işsizlik oranlarını kabul edeceklerdir. Bu görüş günümüzde geçerliliğini yitirmiştir. Enflasyon-işsizlik oranları ülke ekonomisinin yapısal faktörlerine (retim faktörlerinin durumuna) bağlı olabilir ve olası bir birleşmeden sonra bu faktörler değişebilir.²⁴

1.4.8. Şokların Benzerliği

Optimum Para Alanı Teorisi'nin kriterlerinden birisi de şokların benzerliğidir. Para birliğine katılan ülkeler benzer üretim yapılarına ve simetrik dalgalanmalara sahip olmalıdır. Bu yapıların benzer olması ani şoklarda ortak ekonomi politikalarının başarılı olmasını sağlayacaktır. Makro ekonomik göstergeler değerlendirilerek ülkelerin bir parasal birlik için uygun olup olmadığı araştırılmalıdır. Arz ve talep şoklarının görülme sıklığı, ekonominin bu şoklara cevap verme hızı ülkeler arasında benzer ise bağımsız politikaların uygulanması azalacak, para birliğine ye ülkeler uygulanacak politikalarda daha fazla fayda elde edecektir.

Asimetrik şoklar durumunda, birlik yesi ülkeler arasında döviz kurlarının ortadan kaldırılması nedeniyle müdahale döviz kuru araçları ile yapılamayacağı için parasal birliğin farklı bölgeleri şoktan asimetrik olarak etkileneceklerdir.²⁵ Tavlas'a göre (1993), şokların benzerliği kriterlerine yönelik çalışmalarla fikir birliği ve teorik uyum bulunmamaktadır, elde edilen sonuçlar arasında farklılıklar vardır.

1.4.9. Döviz Kuru Değişkenliği

Vaubel'e göre (1976), döviz kuru değişkenliği ülkelerin para birliğine uyumunu gösteren bir kriterdir.²⁶ Para birliğine ye ülkeler arasında dengeli bir döviz kurunun varlığı yaşıyan şokların azalmasına neden olmaktadır. Reel döviz kuru

²⁴ Paul De Grauwe, a.g.e., s.15.

²⁵ zgr Tonus, *Avrupa Birliği'nde Ekonomik ve Parasal Birlik ve Türkiye*, İstanbul: İktisadi Kalkınma Vakfı, 2000, s.5.

²⁶ Roland Vaubel, *Real exchange rate changes in the European Community. the empirical evidence and its implications for European currency unification*, Weltwirtschaftliches Archiv 112, 1976, ss.429-470.

değişkenliğinin az olması ülkelerin parasal birlik için uygun olduğunu göstermektedir.

1.5. Parasal Birliğin Faydaları ve Maliyetleri

Optimum Para Alanları Teorisi'nin öncüsü sayılan Mundell, 1961 yılındaki çalışmasında para birliğinin fayda ve maliyetlerine genel olarak değinmiş, detayları üzerinde durmamıştır. Daha sonra kurama katkıda bulunanlar da parasal birliğin fayda ve maliyetlerinden çok ülkelerin katlanması gereken fedakârlıklara yer vermişlerdir.

Parasal birliğe katılmanın sağlayacağı faydaların ve maliyetlerin daha gerçekçi bir sonuca ulaşılması için karşılaştırılması gerekir. Para birliğinin ilk kurulduğu zamandaki fayda ve maliyetlerle, gerçekleştikten sonraki fayda ve maliyetler birbirlerinden farklı olacaktır. Parasal birliğin gerçek fayda ve maliyetleri ilerleyen dönemlerde ortaya çıkacaktır.

1.5.1. Parasal Birliğe Katılmanın Faydaları

Ortak bir para biriminin kullanılması paranın geleneksel fonksiyonlarına (hesap birimi, ödeme aracı ve değer saklama aracı olmasına), parasal entegrasyon öncesinden daha yüksek bir değer kazandıracaktır. Milli gelir artışı, istihdam ve fiyat istikrarı gibi önemli makro ekonomik büyüklükler bundan olumlu yönde etkilenecektir.

Parasal birliği katılan ülkelerin rezervleri ortak bir fonda toplanır ve döviz rezervlerinden tasarruf sağlanır. Ödemeler bilançosu açık veren birlik üyesi bir ülke bu rezervi kullanarak açığını kapatabilir. Böylece, diğer ülkeler açık veren ülkeye borç vermiş olurlar.

Ayrıca parasal birlikten beklenen faydalar;

- Döviz kuru riskinin ortadan kaldırılması,

- İşlem maliyetlerinin azalması,
- Fiyat istikrarının sağlanması,
- Likidite artışı sağlanması,
- Spekülatif sermaye hareketlerinin önlenmesi,
- Para alanının boyutunun büyümesiyle prestij sağlanması olarak sıralanabilir.²⁷

1.5.1.1. Döviz Kuru Riskinin Ortadan Kaldırılması

Döviz kuru riski sermaye hareketlerini etkileyen faktörlerden birisidir. Gelecekle ilgili bir belirsizlik sermayenin ülkeler arasındaki gelirleri arasındaki farklılığın ortadan kalkmasını engeller. Bu da mali entegrasyonu etkilemektedir.²⁸ Ayrıca bu belirsizlik mal ve hizmet ticaretini, yatırımı da olumsuz yönde etkilemektedir. Döviz kurundaki bir belirsizlik gelecekteki mal ve hizmet fiyatlarında da bir belirsizliğe neden olmaktadır. Fiyatlardaki belirsizlik üretim, tüketim ve yatırım kararlarının doğru alınmasını engellemektedir.²⁹

Tek para birimine geçilmesiyle gelecekteki döviz kuru değişimleri hakkında bilgi toplamak için gerekli personel ve araç-gerecin temini sonucu oluşan firma içi maliyetlerin de ortadan kalkması söz konusudur.

Döviz kuru politikasından vazgeçildikten sonra, üye ülkelerden birinde oluşabilecek yapısal arz veya talep dengesizliklerinin denkleşmesinde üç mekanizma kullanılabilecektir:

- Birlik üyesi daha üretken ülkelere daha az üretken ülkelere doğru tek yönlü mali transferler,
- Büyüme oranı daha düşük olan bölgelerden daha yüksek olan bölgelere doğru işgücünün göç etmesi,

²⁷ Aktan, *a.g.e.*, ss.51-54; Vergil, *a.g.m.*, ss.82-83.

²⁸ Aktan, *a.g.e.*, s.51.

²⁹ Vergil, *a.g.m.*, s.82.

- Ulusal fiyat-rekabet gücünün etkilenmesi için daha yüksek ücret esnekliği.³⁰

Bir ülke rekabet gücünde kayıplara uğradığında ve işsizlik arttığında, daha düşük ücret artışları, ücret dışı yan ödemeleri düşürecektir. Ülke, üretimin rasyonelleştirilmesi ve diğer kuruluş yeri politikaları önlemleriyle bunları aşabilecektir.

1.5.1.2. İşlem Maliyetlerinin Azalması

İşlem maliyetleri bir para biriminin diğer bir para birimine dönüştürülmesi sırasında ortaya çıkan tüm maliyetleri kapsamaktadır. Tek para biriminin kullanılmaya başlanmasıyla bu maliyetler ortadan kalkacaktır. Tek para birimine geçilmesiyle finansal aracı kurumların döviz işlemlerinden aldıkları komisyonlar sona erecek, firmalar ve hane halkı artık bu maliyetlere katlanmayacaktır.

1.5.1.3. Fiyat İstikrarının Sağlanması

Tek para biriminin yürürlüğe girmesiyle, birlik içindeki farklı bölgelerdeki fiyat farklılıkları daha açık bir şekilde görülecektir. Tüketiciler ortak para biriminden faydalanarak, kolayca alış-veriş yapabilecektir. Fiyat farklılıkları azalacak, talepteki kaymalar sonucunda eşitlenecektir. Firmalar arası rekabet artacaktır. Bu durumdan tüketiciler olumlu yönde etkilenecektir.³¹

Diğer yandan, fiyat istikrarının sağlanması, birliğe üye ülkelerde, paranın bir değer saklama aracı olarak kullanımını teşvik edecektir. Enflasyonist koşullar hâkimken ortaya çıkabilecek verimsiz takas işlemlerinin gerçekleşmesini engellerken; ekonomilerde daha fazla parasal işlemin gerçekleşmesini de teşvik edecektir.³²

³⁰ Hans-Peter Frölich, et. al., *Lohnpolitik in der Europäischen Währungsunion, Beiträge zur Wirtschafts- und Sozialpolitik*, Köln: Deutscher Instituts-Verlag, 1997, s.9.

³¹ Vergil, a.g.m., s.82.

³² Defne Ata, Hakan Silahşör, *Parasal Birlik, Avrupa Para Birliği ve Türkiye*, Ankara: Hazine Müsteşarlığı, Ekonomik Araştırmalar Genel Müdürlüğü, Mayıs, 1999, s.20.

1.5.1.4. Likidite Artışı Sağlanması

Tek para biriminin kullanılmaya başlanmasıyla birlikte; döviz kuru riskinin ortadan kaldırılması, işlem maliyetlerinin azalması ve fiyat istikrarının sağlanmasıyla sermaye de birlik içinde serbestçe hareket edebilecektir. Bu hareketlilik dış ticaret hacmini artıracaktır. Ayrıca;

- Dolaysız sermaye akımlarının serbestleşmesi kaynakların tahsisinde etkinliği artıracak,
- Borç alanlara ve borç verenlere daha geniş imkânlar sunacak,
- Finansal aracılık maliyetlerinin ve tasarruflarının yatırımlara dönüşüm maliyetlerini de azaltacaktır.³³

Ayrıca sermaye hareketliliğiyle birlikte bölgeler arasındaki gelişmişlik farkları giderilebilecek ve yaşam düzeyi yükselecektir. Likidite artışının sağlanmasıyla daha fazla insan parayı kullanacaktır. Böylece bir değişim aracı olarak paranın değeri de artacaktır.

1.5.1.5. Spekülatif Sermaye Hareketlerinin Önlenmesi

Para birliğinin yararlarından birisi de spekülatif amaçlı sermaye hareketlerini önlemesidir. Döviz kuru piyasasının genişlemesi ile piyasada işlem yapanların sayısı ve yapılan işlem hacmi artacaktır. Parasal birliğin sağlanmasıyla spekülatörlerin piyasayı etkileme gücü azalacaktır.³⁴ Dış dünya ile para birliği arasında döviz kuru çok az ya da çok seyrek değişim gösterdiği için spekülatif sermaye hareketleri engellenmiş olacaktır.

1.5.1.6. Prestij Sağlanması

Herhangi bir parasal birliğin kurulması, yeni para biriminin birlik dışı ülkelerde de kullanım alanı bulmasına neden olacaktır. Parasal birliğin etki alanının

³³ Güran, a.g.e., s.84.

³⁴ Tavlas, a.g.m., s.668.

büyümesiyle IMF gibi uluslararası kuruluşlarda ülkenin oy gücü artacaktır. Bu da ülke için bir prestij göstergesidir.³⁵

1.5.2. Parasal Birliğe Katılmanın Maliyetleri

Para birliğine katılmanın faydalarının yanında maliyetlerinin de ele alınması gerekir. Bu maliyetler, birlik içinde sabit kur sisteminin uygulanması nedeniyle ortaya çıkar.³⁶ Para birliğinin kurulmasıyla üye ülkeler iç ve dış dengesizliklerle ilgili olası sorunlarda bağımsız para ve döviz kuru politikalarını uygulama olanaklarını kaybedeceklerdir. Diğer bir ifadeyle, para birliğine katılmanın birliğe üye olan ülkeler açısından maliyeti, ödemeler dengesizliklerinin giderilmesinde sabit kur sisteminin yükleyeceği ek maliyettir.³⁷

Birlik içinde kabul gören ortak para politikası ve para artış hızı, ülke için optimal olmayabilir. Bu nedenle, birlik üyesi bazı ülkeler istemedikleri halde yüksek bir enflasyon hızına veya işsizlik oranına katlanmak zorunda kalabilirler.³⁸ Bu da kaynak kullanımını olumsuz etkiler ve reel bir kayıp ortaya çıkar.

Birlik içinde uygulanan politikaların her ülke için olumlu olması beklenemez. Parasal birliğin maliyetlerini politika araçlarının kaybı, kurumsal genişlemenin ve koordinasyonun yüklediği maliyetler olarak ele almak mümkündür.

1.5.2.1. Politika Araçlarının Kaybı

Bir ülke bağımsız para politikasına sahipken, enflasyon ve işsizliği dikkate alarak farklı para politikaları uygulayabilir. Örneğin; ülke kendi enflasyon oranını belirleyerek, işsizliğin artması durumunda genişletici para politikası ve enflasyona karşı daraltıcı para politikası izleyerek sorunu çözebilir. Ülke parasal birliğe girdiği zaman bu tercihlerini eskisi gibi yapamayacaktır. Tek para birimi kullanılmaya başlandığında bağımsız para politikası izlemek mümkün değildir. Çünkü; parasal

³⁵ Aktan, *a.g.e.*, s.52.

³⁶ Rıdvan Karluk, *Avrupa Birliği ve Türkiye*, Eskişehir: Beta A.Ş., Sekizinci Bası, 2005, s.523.

³⁷ Aktan, *a.g.e.*, s.54.

³⁸ Karluk, *a.g.e.*, ss.523-524.

birliğe üye olan ülkelerin ekonomik sorunları işsizlik, verimsizlik, enflasyon, depresyon gibi farklılık gösterebilir.³⁹ Bu durumda birlik içinde uygulanacak para politikası bölgelere göre farklı olamayacağından ülke maliyetlere katlanmak zorunda kalacaktır.

Bir ülke para birliğine katılmakla birlikte döviz kuru politikasındaki bağımsızlığını da kaybetmektedir. Döviz kuru dış dengeyi sağlamada önemli bir politika aracıdır. Herhangi bir dış dengesizlik durumunda değişken kurlar otomatik olarak ödemeler bilançosundaki dengesizlikleri gidermektedir.

Parasal birliğe üye olan henüz tam istihdam seviyesine ulaşmamış bir ülke, kaynaklarını tam olarak kullanamaz. Eğer bu ülke küçük ve dışa açık bir ekonomiye sahipse, dışsal faktörlerden daha fazla etkilenecektir. Küçük ülkelerde para politikasından vazgeçilmesi önemli bir kayıp olmayacaktır. Bir başka ifade ile bu maliyet küçük olan ülkelerde faydaya dönüşecektir. Çünkü; küçük ülkelerin uluslararası düzeyde fiyatı etkileme gücü yoktur. Küçük bir ülkenin parasal birliğe dahil olmasıyla kendi üzerindeki muhtemel spekülasyonlarda ortadan kalkacaktır.⁴⁰ Kapalı ekonomilerde ise para politikası önemli bir politika aracıdır.

1.5.2.2 Kurumsal Genişleme ve Koordinasyonun Yüklediği Maliyetler

Ulusal para birimlerinin yerini tek para birimine bırakmasıyla yeni banknotların ve bozuk paraların üretimlerinin yapılması, yeni para birimine uyum sürecinin başarıyla tamamlanabilmesi için katlanılmak zorunda kalınan maliyetlerdir. Bankacılık veya ticaret alanında faaliyet gösteren firmaların bilgisayar programlarının ve personelinin ortak para birimine uyum sağlaması da ek bir maliyet yaratmaktadır. Ayrıca, mal ve hizmet fiyatlarının ortak para birimine dönüştürülürken yuvarlanması da fiyatların yükselmesine dolayısıyla enflasyonist bir etkiye neden olabilir.

³⁹ Ertürk, a.g.e., s.131.

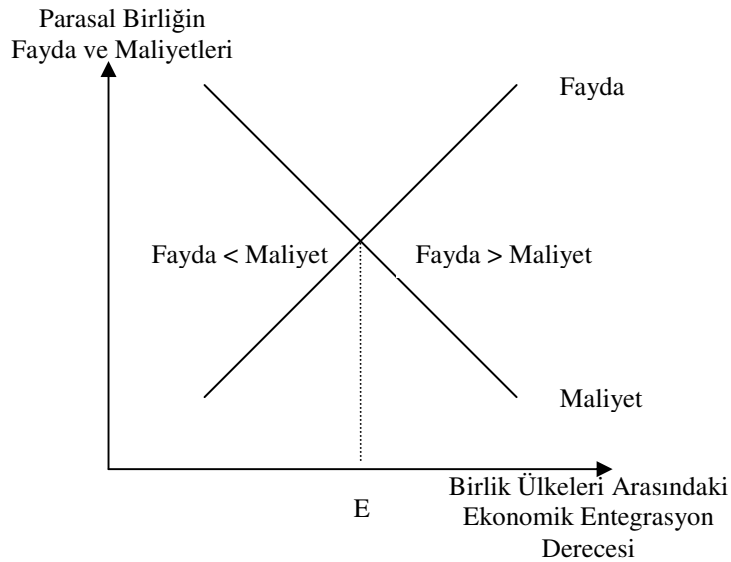
⁴⁰ Ertürk, a.g.e., s.131.

Her ülkenin merkez bankası parasal birliğin kurulmasıyla yerini birliğin merkez bankasına bırakacaktır. Tek merkez bankası koordinasyon ve kurumsal genişlemeyle bazı ek maliyetlerle karşılanacaktır. Bu kurumsal dönüşüm ek maliyetlere neden olacaktır. Ayrıca kontrol edilen alanın genişlemesiyle de koordinasyon eksiklikleri görülebilecektir.

1.6 Fayda ve Maliyetlerin Karşılaştırılması

Ülkeler arasındaki ekonomik entegrasyonun ne oranda gerçekleştiği parasal birlikten elde edilen faydayı etkilemektedir. Ekonomik entegrasyonun derecesi ne kadar yüksek olursa, döviz kurlarının değişmediği bir durumda, parasal birliğin sağladığı faydada da o oranda artacaktır. Örneğin ticari ilişkileri yoğun olan iki ülke arasında parasal birlikle birlikte işlem maliyetlerinin ortadan kalkması her iki ülkenin kazançlarını artıracaktır.⁴¹ Ekonomik entegrasyonun ülkeler arasında daha da gelişmesi, parasal birlikten kaynaklanan kayıpları azaltacaktır.

Parasal birliğin fayda ve maliyetleri Grafik 1 yardımıyla karşılaştırılmıştır.

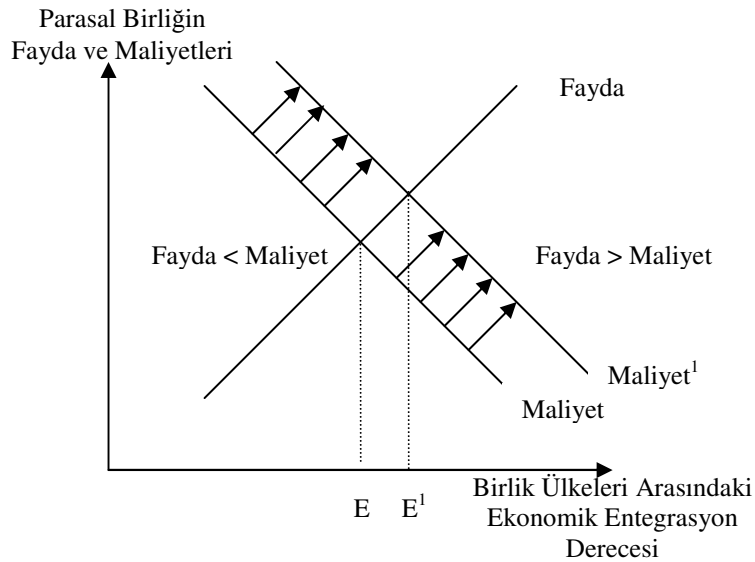


Grafik 1. Parasal Birliğin Fayda ve Maliyetlerinin Karşılaştırılması

⁴¹ Vergil, a.g.m., s.85.

Grafik 1’de herhangi bir ülkenin parasal birliğe katılması için gerekli ekonomik entegrasyon derecesi E noktası olarak görülmektedir. Bu ülkenin parasal birliğe katılması için en az E noktasında ekonomik entegrasyona gitmesi gerekmektedir.⁴² E noktasının solunda kalan bölgede parasal birliğin faydası maliyetinden daha küçüktür. Bu bölgede entegrasyona gitmenin herhangi bir faydası bulunmamaktadır. Sağ tarafında kalan bölgede ise fayda maliyetten daha büyüktür. Bu bölge entegrasyona giren ülke için daha kârlıdır.

Parasal birliğin fayda ve maliyetleri sürekli değişkenlik göstermektedirler. Fayda ve maliyet doğruları zamanla aşağı ya da yukarı kayabilirler. Parasal birliğe katılan ülkelerin dış dengesizliğinin kendisinin kontrol edemediği dış faktörlerden ortaya çıkması durumunda, birliğe katılmanın maliyeti artacaktır.⁴³ Örneğin; parasal birliğe katılmış bir ülkenin ihraç mallarına olan talepteki olumsuz değişimler kayıplara neden olabilir. Döviz kurunun sabit olmasından dolayı, ortaya çıkan bu istikrarsızlıklar ekonomik entegrasyon derecesinin artırılmasıyla giderilebilecektir. Bu durum Grafik 2’de görülmektedir.⁴⁴



Grafik 2. Parasal Birliğin Fayda ve Maliyetlerinin Negatif Şok Durumunda Karşılaştırılması

⁴² Paul R. Krugman, Maurice Obstfeld, *International Economics, Theory and Policy*, New York: Addison-Wesley, Fourth Edition, 1997, ss.629-630.

⁴³ Karluk, a.g.e., s.524.

⁴⁴ Krugman, Obstfeld, a.g.e. s.630.

1.7 Parasal Birlik Örnekleri

Parasal birlik ve Optimum Para Alanları Teorisi'nin koşullarından bahsettikten sonra bazı parasal birlik örneklerini incelememiz yerinde olacaktır. Parasal birlik örnekleri başarısız olmuş ve yaşayan birlikler olarak sınıflandırılabilir. Başarısız birlikler; Kolonyal Yeni İngiltere, Latin Para Birliği, İskandinav Para Birliği, Doğu Afrika Para Sahası, yaşayan birlikler ise; Zollverein (Alman Gümrük Birliği), Batı Afrika, Belçika-Lüksemburg, İsviçre-Lihenştayn, Fransa-Monako-Andora, İtalya-San Marino-Vatikan, ABD-Liberya ve ABD-Panama, Avrupa Para Birlikleri olarak sıralanabilir.⁴⁵

1.7.1 Başarısız Para Birliklerine Bir Örnek: İskandinav Para Birliği

İskandinav Para Birliği 1873 yılında İsveç ve Danimarka arasında kurulmuştur. 1875 yılında Norveç birliğe katılmıştır. Ortak para birimi “krone”dir ve bu para birimi altına bağlıdır. Madeni paralarla birlikte ufaklık paralarında birliğe dahil edilmesiyle 1905 yılına kadar parasal birlik tamamlanmıştır. Birinci Dünya Savaşı nedeniyle ülkelerin ihtiyaçlarının artması ve altın stoklarının sınırlı olması sıkıntılara neden olmuştur. Bu olumsuzluklar 1924 yılında parasal birliğin sona ermesine neden olmuştur.⁴⁶

İskandinav Para Birliği ortak bir hükümet olmadan başarıya ulaşmıştır. Birlik üyesi ülkelerin benzer şoklarla karşı karşıya kalmaları, altın-para standardına güven duyulması entegrasyonun başarıya ulaşmasında etkili olmuştur.⁴⁷

1.7.2 Batı Afrika Parasal Birleşmesi

Batı Afrika Parasal Birleşmesi Afrika'nın batısında ve merkezinde yer alan eski Fransız kolonileri ve bir İspanyol kolonisinin oluşturduğu ve günümüzde de

⁴⁵ Ertürk, a.g.e., ss.142-146.

⁴⁶ Ertürk, a.g.e., s.143.; Vergil, a.g.m., s.88.

⁴⁷ Koichi Hamada, “The Choice of International Monetary Regimes in a Context of Repeated Games”, Open Economics Review, Netherland: Springer, Volume 9, Supplement 1, 1998, ss.417-446.

varlığını sürdüren en uzun parasal birliktir. Birlik üyesi ülkeler Fransız Frankı'nın 50'de 1'i değerinde ortak bir para birimini kabul etmişlerdir. Fransa'nın bu birlik üzerindeki etkisi oldukça fazladır. Birlik üzerinde ticaret ve sermaye kontrolü bulunmaktadır.⁴⁸ Bu sınırlamalar birliğin başarıya ulaşmasını sağlamıştır.

Fransa'nın etkisinin büyük olmasının nedenleri Batı Afrika Devletleri Merkez Bankası'nın yönetim kurulunun atanmasında etkili olması ve üye ülkelere ticari ilişkiler konusunda yardımcı olmasıdır. Merkez bankasının belirlediği para politikaları her ülkedeki Milli Para Komiteleri tarafından uygulanmaktadır.⁴⁹

1.7.3 Alman Parasal Entegrasyonu

Almanya 19. yüzyılın ilk çeyreğinde 40'a yakın küçük devletten oluşmaktadır. O dönemde her bir ülkenin kendi para standardı bulunmaktadır. Madeni para sayısının fazla olması ticareti olumsuz yönde etkilemektedir. Bu nedenle; Alman ekonomisi dış dünya karşısında zayıf kalmaktadır. 1834 yılında Alman Gümrük Birliği'nin (Zollverein) kurulmasıyla sorunlar çözümlenmeye çalışılmıştır. Zollverein ekonomik entegrasyonun hızlanmasına neden olmuştur. Bu süreç İkinci Dünya Savaşı'na kadar devam etmiştir. Bundesbank'ın gelişmesiyle görevini tamamlamıştır.⁵⁰

Doğu Almanya ve Batı Almanya arasında 1990 yılında imzalanan Alman Ekonomik, Parasal ve Sosyal Birlik Anlaşması Alman Parasal Entegrasyonu'nun en yeni örneklerden birisi olmasına neden olmuştur. Bu anlaşmayla birlikte Doğu ve Batı Almanya arasında ikili bir çevirme yöntemi belirlenmiştir. Bu süreçte yaşanan gelişmeler Almanya'nın parasal birliğe geçiş konusunda tecrübe sahibi olmasına neden olmuştur. Almanya Maastrich Kriterleri'ni uygulayarak EURO'yu ortak para birimi olarak kabul etmiştir.

⁴⁸ Ertürk, a.g.e., ss.144-145.

⁴⁹ Vergil, a.g.m., s.88.

⁵⁰ Ertürk, a.g.e., s.144.

1.7.4 Avrupa Para Birliği

Avrupa Ekonomik Topluluğu'nu kuran Roma Antlaşması ekonomik bir entegrasyonu hedeflemiştir. Öncelikle; Altılar arasında danışma organı niteliğinde bir para komitesi kurulmuştur. Daha sonra, Avrupa'da bir para birliğinin kurulması fikri Bretton Woods sisteminin 1970'li yılların başında işlevini yitirmesi sonucunda döviz kurlarında yaşanan istikrarsızlığın ortadan kaldırılması için kaçınılmaz olmuştur. O dönemde yaşanan Dolar krizi Avrupa ülkeleri liderlerinin ekonomik istikrarı korumak için para politikasından vazgeçmemelerine neden olmuş ve bu süreçte yılan uygulaması ortaya çıkmıştır. Yılan uygulaması Almanya, Hollanda, Belçika ve Lüksemburg'un ABD doları karşısında paralarını ortak dalgalanmaya bıraktıkları bir uygulamadır.⁵¹ 1973 yılında İngiltere, İrlanda, Danimarka ve Norveç'te sisteme dahil olmuşlardır.

1979 yılında "Avrupa Para Sistemi (APS)" kurulmuştur. Avrupa Para Sistemi'nin amacını, üye ülkeler arasında döviz kurları istikrarının sağlanması oluşturmaktadır.⁵² APS'nin kurucu ülkeleri; İtalya, Fransa, Batı Almanya, Danimarka, Belçika, İrlanda, Hollanda ve Lüksemburg'tur. APS'nin temel amaçları:

- Ekonomilerin yakınlaştırılması,
- Maliye politikalarının uyumunun sağlanması,
- Döviz kuru ve fiyat istikrarının sağlanması,
- ECU'nun (European Currency Unit) merkezi rolünün geliştirilmesi,
- Entegrasyon için ilişkilerin daha da geliştirilmesi olarak sıralanabilir.⁵³

APS, 1985-1990 yılları arasında, birlik üyesi ülkelerin para politikalarında ve döviz kurlarında istikrarın sağlanmasına neden olmuştur. Ülkelerin ekonomilerinin yakınlaştırılmasını sağlamıştır. APS'nin bu dönemde elde ettiği bu başarı ekonomik

⁵¹ Vergil, a.g.m., ss.89-90.

⁵² Vural Fuat Savaş, *Çağımızın Deneyi Euro*, İstanbul: Siyasal Kitabevi, 1999, s.14.

⁵³ Hüseyin Akgönül, Euro ve Türkiye Ekonomisi, Afyon: Afyon Kocatepe Üniversitesi Yayını, No:31, Nisan 2002, s.37.

ve parasal birlik fikrine yeniden ivme kazandırmıştır. İki Almanya'nın birleşmesi ekonomik ve parasal birlik sürecinin bir süre daha ertelenmesine neden olmuştur.

1991 yılında Maastricht Anlaşması'nın imzalanmasıyla parasal birliğin zaman içinde gerçekleştirilmesi benimsenmiştir. Birliğe katılmak isteyen ülkeler bazı kriterleri yerine getirmek zorundadır. Avrupa Birliği'nde parasal birliğin oluşumu ve gelişimi çalışmanın ikinci bölümünde daha geniş bir şekilde ele alınacaktır.

Tek para birimi EURO'ya geçiş üç aşamalı bir süreçten oluşmuştur. Bu süreç sonrasında 1 Ocak 2002'de EURO'nun dolaşıma girmesiyle Avrupa Birliği'nde ekonomik ve parasal birlik sağlanmıştır. 1 Temmuz 2002'de birlik üyesi ülkelerin ulusal banknotlarının ve madeni paralarının tedavülden kalkmasıyla parasal birlik süreci tamamlanmıştır.

İkinci Bölüm

Avrupa Birliği'nde Parasal Birliğin Oluşumu ve Gelişimi

1. İkinci Dünya Savaşı Sonrasında Uluslararası Para Sistemi

1929 Dünya Buhranı ve 1939 yılında İkinci Dünya Savaşı'nın başlaması bir çok ülke için olumsuz bir iz bırakmıştır. Savaş sonrasında ağır bir yıkım yaşamış Avrupa'da ekonominin canlanması için çeşitli senaryolar gündeme gelmiştir. Yeniden savaşların yaşanmaması için de bir birlik arayışı başlamıştır. Bu dönemde Avrupa ülkelerinin ABD'den yaptıkları ithalatın bu ülkeye yaptıkları ihracatı aşmasından dolayı ödemeler dengesi sorunları yaşanmıştır. Dünyayı olumsuz yönde etkileyen bu durum ABD ve İngiltere'de dikkat çekmiştir. Bütün bu gelişmeler Bretton Woods Konferansları'na zemin hazırlamıştır.⁵⁴

1944 yılında ABD'nin Bretton Woods kasabasında Uluslararası Para Fonu (IMF), Dünya Bankası gibi uluslararası alanda faaliyet gösterecek kuruluşların temeli atılmıştır. Bu anlaşmayla döviz kurlarının dalgalanmasının önlenmesi hedeflenmiştir. IMF, ödemeler bilançosu açıklarıyla karşı karşıya olan ülkelere yardım etmek amacıyla 1946 yılında kurulmuştur. Ayrıca dünya ekonomisi için gerekli likiditenin sağlanması ve döviz kuru istikrarının sağlanması da IMF'in görevleri arasındadır. Kalkınma politikası ihtiyaçlarının karşılanması amacıyla da Dünya Bankası (WB) kurulmuştur.

Bretton Woods sistemi ayarlanabilir sabit kur sistemine dayanmaktadır. Bu sisteme göre; ABD dışındaki tüm IMF üyeleri, paralarının değerini dolara endeksleyerek tanımlamışlardır. Bu “dolar paritesi” olarak adlandırılmıştır. ABD doları ise altına endekslenerek 1 ons 35 dolar olarak belirlenmiştir. Dolayısıyla tüm ulusal para birimleri altına endekslenmiştir. Ayrıca bu sistemde üye ülkeler kısa süreli dış açıklarını, altın ya da döviz rezervlerini kullanarak ya da IMF'den kredi

⁵⁴ İKV, “Avrupa Birliği'nde Ekonomik ve Parasal Birlik ve Türkiye”, İstanbul: İKV Yayınları, No:163, 2000, s.18.

olarak finanse edebileceklerdir.⁵⁵ Bretton Woods sistemi 1970’li yılların başına kadar geçerliliğini sürdürmüştür. 1971 yılında ABD başkanı tarafından altın-dolar paritesinin geçersiz olduğunun ilan edilmesiyle bu sistem fiilen sona ermiştir.⁵⁶

2. Avrupa Birliği’nin Oluşum Süreci

Avrupa’da bir birlik kurulması fikri çok eskilere dayanmaktadır. İkinci Dünya Savaşı sonrasında bu fikir tekrar gündeme gelmiştir. Fransa Planlama Teşkilatı Başkanı Jean Monnett, Avrupa’da yeni bir savaşın yaşanmaması için kömür-çelik üretimin tek bir elde toplanması gerektiğini savunmuştur. Ona göre, entegrasyonun gerçekleşmemesi ülkelerin varlıklarını tehdit eden yeni tehlikelerle karşılaşmalarına, bu da yeni savaşlara neden olabilecektir. Monnett, bu olumsuzlukları ortadan kaldırmak için halkların birleşmeye ihtiyaçlarının olduğunu ifade etmiştir.⁵⁷

Avrupa’da bir birliğin oluşması fikri, 1944 yılında Belçika, Hollanda, Lüksemburg arasında Batı Avrupa’da ilk ekonomik birliğin kurulmasıyla yeniden ortaya çıkmıştır. Bu anlaşma 1948 yılında yürürlüğe girmiştir. Monnett’in fikrine destek veren Fransa Dışişleri Bakanı Robert Schuman bir kömür-çelik topluluğunun kurulmasını önermiştir.

Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu (AKÇT) 18 Nisan 1951 tarihinde Fransa, Almanya, Hollanda, İtalya, Belçika, Lüksemburg arasında imzalanan anlaşma ile kurulmuş, bu anlaşma 1952 yılında yürürlüğe girmiştir. Anlaşmanın süresi 50 yıl ile sınırlandırılmıştır. Anlaşmayla, ticaret önündeki engellerin kaldırılması, üye ülkelerin kömür-çelik ürünlerinin serbestçe dolaşabileceği bir ortak pazarın kurulması amaçlanmıştır. AKÇT, üye ülkelerin kömür ve çelik sanayilerindeki faaliyetleri düzenlemiş ve başarıya ulaşmıştır. AKÇT, üye ülkelerden bağımsız bir karar alma mekanizmasına ve yürütme organına sahip olmuştur. 2002 yılında kömür

⁵⁵ Halil Seyidoğlu, *Uluslararası İktisat, Teori Politika ve Uygulama*, İstanbul: Güzem Yayınları, No:14, 12. Baskı, 1998, ss.549-550,

⁵⁶ Robert Mundell, “*The European Monetary System 50 Years After Bretton Woods: A Comparison Between Two Systems*”, Srena, 25 November 1994, ss.2-8.

⁵⁷ Karluk, *a.g.e.*, ss.1-6.

ve çelik sektörleri topluluk hukuku yardımıyla birleştirilmiş ve Avrupa Birliği'ne devredilmiştir.⁵⁸

Avrupa Birliği'nin oluşum sürecinde 25 Mart 1957 tarihinde Roma'da imzalanan Avrupa Atom Enerjisi (EURATOM) anlaşması da önemli bir yere sahiptir. 1 Ocak 1958'de yürürlüğe giren anlaşmayla üye ülkelerin nükleer enerji ile ilgili çalışmalar yapması, nükleer malzeme ve donanımlar için ortak bir pazar oluşturulması hedeflenmiştir.⁵⁹

1956 yılında Mısır ve İsrail arasında savaşın başlaması, İngiltere ve Fransa'nın Süveyş Kanalı'na müdahale etmesi, Avrupa'ya Ortadoğu'dan petrol sevkiyatını olumsuz yönde etkilemiştir. Petrole olan bağımlılığın azaltılması ve alternatif enerji kaynaklarının kullanılmasının sağlanması yönündeki çalışmalar gündeme gelmiştir. EURATOM'un kuruluş amaçlarından birisi de budur. Petrol fiyatlarının 1970'lere kadar önemli bir artış göstermemesi sonucunda bu topluluk AKÇT gibi başarıya ulaşamamıştır.⁶⁰

25 Mart 1957 tarihinde Roma'da imzalanan EURATOM anlaşmasıyla aynı zamanda Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET) anlaşması da imzalanmış ve anlaşma 1 Ocak 1958 tarihinde yürürlüğe girmiştir. AET anlaşmasında süre ile ilgili bir sınırlandırma bulunmamaktadır. Roma Anlaşması'nın kuruluş amaçları;

- Avrupa'da daha güçlü bir birliğin temellerinin atılması,
- Sosyo-ekonomik gelişmenin sağlanması için var olan engellerin ortadan kaldırılması,
- Bölgeler arasındaki gelişmişlik farklarının azaltılması,
- Uluslararası ticaretteki kısıtlamaların aşamalı olarak kaldırılması,

⁵⁸ **Selahaddin Bekmez, Muhammed Karataş**, “Avrupa Birliği'nin Gelişim Süreci”, *Ekonomik Entegrasyon Küresel ve Bölgesel Yaklaşım*, ed. Prof. Dr. Osman Küçükahmetoğlu, Yrd. Doç. Dr. Hamza Çeştepe, Yrd. Doç. Dr. Şevket Tüylüoğlu, Bursa: Ekin Kitabevi, 2005, s.293.

⁵⁹ **Mustafa Fişne**, Avrupa Birliği'nin Doğuşu ve Gelişimi, “Avrupa Birliği, Ortak Politikalar ve Türkiye”, Ed.: M. Kar ve H. Arıkan, İstanbul: Beta A.Ş., 2003, s.60.

⁶⁰ **Karluk**, *a.g.e.*, s.17.

- Çalışma koşullarının ve yaşam kalitesinin yükseltilmesi,
- Rekabetin sağlanması olarak sıralanabilir.⁶¹

EURATOM ve AKÇT belirli sanayilerdeki faaliyetleri düzenlerken, AET daha geniş bir alanı kapsamıştır. Bugünkü Avrupa Birliği'nin temelleri bu üç anlaşmayla atılmıştır. EURATOM ve AKÇT anlaşmaları Roma Anlaşmaları olarak da isimlendirilmektedir.

3. Avrupa Parasal Birliği'nin Gelişimi

Avrupa'da ekonomik ve parasal birlik süreci AKÇT'nin kurulmasıyla başlamıştır. Gümrük birliği, Avrupa Para Sistemi (APS), tek pazar ve EURO sürecini de kapsamaktadır. Parasal birlik, Avrupa kıtasındaki ülkeler için tüm sorunların çözümü olmasa da, birbirleriyle ticari ilişkileri gelişmiş olan ülkeler açısından önem taşımaktadır. Bu ülkelerin sabit döviz kuru sistemini uygulamaları dalgalı kur sistemine göre daha tutarlı olacaktır.

Avrupa Birliği kuruluşundan itibaren 10 yıllık bir dönemde önemli başarılar elde etmiştir. Bu 10 yıllık dönemde gümrük birliği gerçekleştirilmiş, üretim faktörlerinin serbest dolaşımı sağlanmış, ekonomik ve sosyo-kültürel alanda önemli gelişmeler sağlanmıştır.⁶² Roma Anlaşmaları'nda ekonomik ve parasal birlik ile ilgili ortak politikalar oluşturulmamasında, Bretton Woods sisteminin o dönemde geçerliliğini sürdürmesi etkili olmuştur. Ekonomik ve parasal birlik kavramına ilk olarak 1959 yılında Jean Monnet başkanlığında toplanan Birleşik Avrupa İçin Eylem Komitesi tarafından "Avrupa Maliye Politikası" oluşturulması amacıyla hazırlanan bir raporda yer verilmiştir.⁶³

1960'lı yılların ekonomik sorunları 1969 yılındaki Hague Zirvesi'nde tartışılmış, ekonomik ve parasal birlik kurulması gündeme gelmiştir. Bretton Woods

⁶¹ Bekmez, Karataş, *a.g.m.*, s.295.

⁶² Karluk, *a.g.e.*, ss.524-525.

⁶³ Ebru Arısoy, *Ekonomik ve Parasal Birlik Sürecinde Tek Para EURO'ya Geçiş*, Ankara: DTM, Ekonomik Araştırmalar ve Genel Müdürlüğü, Ocak 1999, s.1.

sisteminin işlevini yitirmeye başlaması Avrupalı devlet ve hükümet başkanlarını yeni bir arayışa yönlendirmiştir. Topluluğun bir plan dahilinde ekonomik ve parasal birliğe geçişi hedeflenmiş ve dönemin Lüksemburg Başbakanı Pierre Werner başkanlığından bir çalışma grubu oluşturulmuştur.

3.1 Werner Raporu

Werner Raporu'nun temelini 2 Şubat 1969 tarihinde Avrupa Topluluğu Komisyonu tarafından yayınlanan Barre Planı oluşturmaktadır. Barre Planı'nda dış ödemeler sorunu yaşayan üye ülkelere kısa ve orta vadeli kredi açılmasının sağlanması, ulusal ekonomi politikalarının ve büyüme hedeflerinin belirlenmesinde koordinasyonun sağlanması öngörülmüştür. Bu plan kurumsal yapının o dönemde henüz gelişmemiş olması nedeniyle başarıya ulaşamamıştır.

8 Ekim 1970 tarihinde Werner Raporu ile ekonomik ve parasal birliğin temeli atılmıştır. Werner Raporu 1980 yılına kadar ekonomik ve parasal birliğin aşamalı olarak gerçekleştirilmesini hedeflemiştir. Werner Raporu'nun temel ilkeleri:

- Topluluk içinde ortak para biriminin oluşturulması, ulusal paralar arasında döviz kuru birliğinin sağlanması ve tam konvertibiliteye geçilmesi,
- Sermaye hareketlerine konan kısıtlamaların topluluk içinde tamamen ortadan kaldırılması,
- Ortak para politikasını yürütecek bir merkez bankasının kurulması ve ortak rezerv fonunun oluşturulması,
- Avrupa Parlamentosu'na karşı sorumlu olan ve ekonomi politikalarını belirleyecek yeni bir organın oluşturulması olarak sıralanabilir.⁶⁴

⁶⁴ Karluk, *a.g.e.*, s.528.

Werner Raporu, Bretton Woods sisteminin çöküşü, dünya petrol krizinin yaşanması ve ekonomik durgunluk sonrasında başarıya ulaşamamıştır. Raporda öngörülen süreç bu gelişmelerin de etkisiyle 1972 yılında başlamıştır.

3.2 Avrupa Para Yılanı

10 Nisan 1972 yılında imzalanan Bale Anlaşması ile Avrupa Para Yılanı uygulamaya konulmuştur. Bu anlaşmayla topluluk üyesi ülkeler kendi ulusal paraları arasındaki dalgalanma marjını $\pm \% 2,25$ ile sınırlandırmışlardır ve buna yılan adı verilmiştir. 17-18 Aralık 1971 tarihleri arasında Smithsonian Enstitüsü'nde alınan kararla Dolar ile ulusal paralar arasında öngörülen dalgalanma marjı $\pm \%4,5$ olmuştur ve buna da tünel adı verilmiştir. Böylece iki bağlı bir kur sistemi oluşturulmuştur. 1973 yılında Avrupa Para Yılanı sisteminin düzenli bir şekilde işlemesi için Avrupa Parasal İşbirliği Fonu kurulmuştur.⁶⁵

1973 yılında Arap-İsrail Savaşı'nın başlaması, bu dönemde petrol fiyatlarındaki artışlar, ABD'nin ciddi ödemeler dengesi sorunları yaşaması Avrupa Para Yılanı'nın topluluk üyesi ülkelerin ödemeler bilançosu sorunlarını çözmede yetersiz kalmasına, döviz kuru dalgalanmalarına ve parasal istikrarsızlıklara neden olmuştur. Böylece bu sistemde başarıya ulaşamamıştır.

1978 yılında Brüksel'deki konsey toplantısında Avrupa Para Sistemi'nin yürürlüğe girmesi kabul edilmiş, topluluğun altı üyesi Almanya, Fransa, Danimarka, Belçika, Lüksemburg ve Hollanda yeni sisteme dahil olmuşlardır. İngiltere ise sistemi dışarıdan destekleme kararı almıştır.⁶⁶

3.3. Delors Raporu

Haziran 1988'deki Hannover Zirvesi'nde aşamalı olarak ekonomik ve parasal birliğin sağlanması hedeflenmiştir. Bunun için de Jacques Delors başkanlığında bir

⁶⁵ Karluk, *a.g.e.*, ss.528-533.

⁶⁶ Arisoy, *a.g.e.*, s.2.

çalışma grubu oluşturulmuştur. Haziran 1989'da Delors Raporu Madrid Zirvesi'nde kabul edilmiştir. Delors Raporu'nun hazırlanması Werner Raporu'ndan sonra önemli bir gelişmedir. Raporda, başarılı bir parasal birliğin ön şartı olarak üye ülkeler arasında uyumun gerekliliği ve ekonomi politikasının sıkı bir şekilde koordinasyonu öngörülmektedir.⁶⁷ Delors Raporu'nda parasal birliğin amacı;

- Sermaye hareketlerinin tamamen serbestleştirilmesi,
- Finansal piyasaların entegrasyonunun sağlanması,
- Para birimlerinin konvertibilitelerinin sağlanması,
- Kurların sabitlenmesi ve ulusal para birimlerinin yerini ortak bir para birimine bırakması olarak belirlenmiştir.⁶⁸

Delors Raporu üç bölümden oluşmaktadır. Raporun birinci bölümü geçmiş ve o dönemdeki ekonomik ve parasal birliği sağlamaya yönelik çalışmaları ele almaktadır. Bu bölümde APS'nin kendinden beklenenleri tam anlamıyla yerine getiremediği ifade edilerek, ekonomi politikalarının birleştirilmesiyle topluluk içinde fiyat istikrarı, dengeli büyüme, yüksek istihdam, dış denge ve yaşam düzeyinin yükselmesinin sağlanabileceği belirtilmektedir.

Raporun ikinci bölümünde EPB'nin temel özellikleri ve uygulama şekli ele alınmaktadır. EPB'nin gerçekleşmesi için para ve ekonomi politikaları konusunda var olan yetkilerin önemli bir bölümünün topluluğa devredilmesinin gerektiği vurgulanmaktadır. Bunun için de AT anlaşmalarında değişiklik yapılması gerekecektir. Parasal birlik için Werner Raporu'nda belirtilen şartların gerekli olduğu belirtilmektedir. Rapor, ECU'nün ileri de bu görevi yerine getirebileceğini belirtmektedir. Avrupa Merkez Bankaları Sistemi'nin kurulması gerektiği de vurgulanmıştır.⁶⁹

⁶⁷ **Yüksel Birinci**, *Euro'nun Uluslararası Finansal Piyasalar ve Türkiye Ekonomisi Üzerindeki Etkileri*, İstanbul: Alfa Basım Yayım Dağıtım, Mayıs 2001, s.25.

⁶⁸ **Sylvester Eijffinger, J. Haan**, *European Monetary and Fiscal Policy*, Oxford University, 2000, s.7.

⁶⁹ **Karluk**, *a.g.e.*, ss.545-547.

Raporun üçüncü bölümünde EPB'nin gerçekleştirilmesi için gerekli aşamalara yer verilmiştir. Avrupa Para Birliği'nin aşamaları aşağıdaki tabloda özetlenmiştir:

Tablo 3. Avrupa Para Birliği'nin Aşamaları

EKONOMİK BİRLİK	PARASAL BİRLİK
BİRİNCİ AŞAMA	
• İç pazarın oluşturulması • Rekabet politikasının güçlendirilmesi • Yapısal fonlardaki reformların tamamlanması • Koordinasyonun güçlendirilmesi ve izlenmesi • Bütçe açığı veren üyelerde bütçe disiplininin sağlanması	• Sermaye piyasasının liberalleştirilmesi • Para ve döviz kuru politikalarının koordinasyonunun güçlendirilmesi • Döviz kuru ayarlamalarının sıkça yapılmasının önlenmesi • Tüm topluluk paralarının dar banda dahil edilmesi • ECU'nün daha fazla kullanımının sağlanması
İKİNCİ AŞAMA	
• Birinci aşamadaki politikaların geliştirilmesi, uygulaması • Üyelerin makro ekonomik uyumlarının gözden geçirilmesi	• Avrupa Merkez Bankası'nın kurulması • Avrupa Para Sistemi'nde bantların daraltılması
ÜÇÜNCÜ AŞAMA	
• Kesin bütçe koordinasyon sistemi • Yapısal ve bölgesel politikaların güçlendirilmesi	• Avrupa Merkez Bankası'nın para politikasından sorumlu olması • Değişmez sabit döviz kurlarının belirlenmesi veya ECU'nün tek para birimi olması

Kaynak: Rıdvan Karluk, Avrupa Birliği ve Türkiye, 8. Bası, İstanbul 2005, s.547.

Birinci aşama 1 Temmuz 1990 tarihinde başlamıştır. Bu aşamada sermaye hareketlerinin tamamen serbestleştirilmesi ve üye ülkelerin ekonomi ve maliye politikalarının birbirlerine yakınlştırılması hedeflenmiştir. Bu aşama 31 Aralık 1993 tarihinde sona ermiştir.

İkinci aşama 1994 yılında başlamıştır. Avrupa Para Enstitüsü'nün kurulmasıyla parasal birliğin tamamlanması hedeflenmiştir. Kamu açıklarının ulusal merkez bankalarınca finansmanının engellenmesi parasal politikaların daha yakından izlenmesine neden olmuştur. 1 Haziran 1994'te Avrupa Para Enstitüsü'nün kurulmasıyla üçüncü aşama için gerekli teknik alt yapı ve yapılacak yapısal çalışmalar için zemin hazırlanmıştır.⁷⁰

⁷⁰ Arısoy, a.g.e., ss.2-3.

Üçüncü aşama ekonomik ve parasal birliğin son aşamasını oluşturmaktadır. Bu aşamada ortak para birimi geçerli olarak, Avrupa Merkez Bankası kurularak, Avrupa Merkez Bankaları Sistemi oluşturulacaktır. Bu aşamaya Maastricht Anlaşması'ndaki karara göre en geç 1 Ocak 1999'da geçilmesi hedeflenmiştir.

3.4 Maastricht Anlaşması

Maastricht Anlaşması 7 Şubat 1992'de Hollanda'nın Maastricht şehrinde imzalanmıştır. 1 Kasım 1993 tarihinde de yürürlüğe girmiştir. Delors Raporu'nda belirtilenlere hukuki boyut kazandıran bir anlaşmadır. Maastricht Anlaşması'nda ekonomik ve parasal birliğin üç aşamada oluşturulması hedeflenmiştir. Bu anlaşma EPB'nin son aşamasına geçiş için bazı kriterler ortaya koymuştur. Bu kriterler; döviz kurları, enflasyon oranı, uzun vadeli faiz oranları, kamu bütçe açığı ve borç miktarına yöneliktir. Maastricht Kriterleri şu şekilde özetlenebilir:

- Birlik içinde en düşük enflasyona sahip (en iyi performans gösteren) üç ülkenin yıllık enflasyon oranları ile ilgili üye ülke enflasyon oranı arasındaki fark 1,5 puanı geçmemelidir.
- Üye ülke devlet borçlarının GSYİH'sına oranı % 60'ı geçmemelidir.
- Üye ülke bütçe açığının GSYİH'sına oranı % 3'ü geçmemelidir.
- Herhangi bir üye ülkede uygulanan uzun vadeli faiz oranları 12 aylık dönem itibariyle, fiyat istikrarı alanında en iyi performans gösteren 3 ülkenin faiz oranlarını 2 puandan fazla aşmayacaktır.
- Son 2 yıl itibariyle üye ülke parası diğer bir üye ülke parası karşısında devalüe edilmiş olmamalıdır.⁷¹

⁷¹ Arısoy, a.g.e., ss.3-4.

3.5 Madrid ve Dublin Zirveleri

Madrid Zirvesi 6-17 Aralık 1995 tarihleri arasında toplanmıştır. Bu zirvede Avrupa Para Enstitüsü'nün 1995 yılında yayınladığı bir rapordan hareketle ortak para biriminin uygulanması için süreç belirlenmiştir. Madrid Zirvesi'nde 1 Ocak 1999 tarihinde EPB'nin üçüncü aşamasına geçilmesine ve Euro'nun kaydi para olarak kullanılmasına karar verilmiştir. Parasal birliğe katılacak ülkelerin belirlenmesinde 1997 yılı ekonomik performanslarının dikkate alınması kararlaştırılmıştır.⁷²

31 Mayıs 1995 tarihinde ortak para birimine geçiş sürecini ortaya koyan “Yeşil Belge” kabul edilerek, tek pazar ve kur istikrarının korunmasının önemi de vurgulanmıştır. Yeşil Belge’de belirlenen üç temel hedef;

- Tek paraya geçiş süreciyle ilgili teknik ve hukuki belirsizliklerin ortadan kaldırılması,
- Geçiş sürecinde yapılacak düzenlemelerle ekonomik birimlerin faaliyete geçirilmesi,
- Kamuoyunun tek para konusunda bilgilendirilmesi ve desteğin artırılması olarak belirlenmiştir.⁷³

13-14 Aralık 1996 tarihlerinde yapılan Dublin Zirvesi'nde ise AB'nin doğruya doğru genişlemesi ve EPB ele alınmıştır. Dublin Zirvesi'nde EPB'nin geleceğinin garanti altına alınması için bazı yaptırımlar belirlenmiştir. Üye ülkelerin bütçe açıklarının milli gelirlerinin % 3'ünü aşmaması gerekmektedir. Aksi takdirde yaptırımlar uygulanacaktır. Bu zirvede, EPB'nin sağlanması ilk sırada yer alırken, AB'nin genişlemesi ikinci sırada kalmıştır.

⁷² İKV, a.g.e, s.44.

⁷³ İKV, a.g.e, s.44.

3.6 Amsterdam Zirvesi

Amsterdam Zirvesi 16-17 Haziran 1997 tarihleri arasında yapılmıştır. Bu zirvede, ekonomik ve parasal birlik hedeflerinin korunması, istihdam, sosyal sorunlar, güvenlik, adalet ve dış ilişkiler gibi konular ele alınmıştır. Bu zirvede Dublin Zirvesi'nde alınan kararlar tekrar onaylanmıştır. Amsterdam Zirvesi birliğin kuruluş antlaşmalarında yapılacak değişiklikler açısından da önem taşımaktadır.⁷⁴

3.7 Lüksemburg Zirvesi

Lüksemburg Zirvesi 12-13 Aralık 1997 tarihleri arasında yapılmıştır. Bu zirvede Euro'nun yasal statüsünün oluşturulmasına yönelik mevzuatın hazırlanmasında geline aşama ele alınmıştır. Zirvede alınan kararlar şu şekilde özetlenebilir:

- Euro'ya ilişkin dönüşüm oranlarının tamamlanması için kullanılacak ikili değişim oranları; Euro'ya başlangıç aşamasından itibaren katılacak ülkelere bildirilecektir.
- EPB'nin üçüncü aşamasının yürürlüğe konulabilmesi için gerekli çalışmalar hızlandırılacaktır.
- EPB ile ilgili ekonomik koordinasyonun güçlendirilmesine yönelik yöntem ve ilkeler belirlenmiştir.
- Konsey alacağı her kararda kurucu antlaşmalar ile belirlenmiş prosedüre uyacaktır.⁷⁵

3.8 Tek Paraya Geçiş ve Euro

Para birliği ile AB'de tek para birimi geçerli olacaktır. Üye ülkelerin paraları tedavülden kalkacaktır. Böyle bir durumda üye ülkelerin para ve kambiyo

⁷⁴ **Karluk**, *a.g.e.*, ss.115-119.

⁷⁵ **Zübeyir Turan**, *2000'li Yıllarda Avrupa Birliği Türkiye Entegrasyonu*, Ankara: Ayyıldız Yayınları, Mayıs 2000, ss.90-91.

politikalarının da tek merkezden yürütülmesi gerekecektir. 15 Kasım 1995 tarihindeki Madrid Zirvesi'nde ekonomik ve parasal birliğin üçüncü aşamasına 1999 yılında geçilmesi öngörülmüştür. Yeni para biriminin Euro olması kararlaştırılmıştır.

Euro'ya geçiş sürecinde ulusal para birimleri, tüzük gereğince Euro cinsinden de ifade edilmişlerdir. Bir ulusal paradan diğerine dönüştürülecek miktarlar önce Euro'ya çevrilmiştir.⁷⁶

Tek para EURO'ya geçiş üç aşamada gerçekleşecektir. Birinci aşama 1998 ilkbaharı'nı kapsamaktadır. 1998 yılının Mayıs ayında EPB'ye katılacak ülkeler belirlenecektir. Avrupa Merkez Bankası'nın (AMB) kurulması, Avrupa Merkez Bankaları Sistemi'nin (AMBS) oluşturulması, Euro banknot ve madeni paralarının basımına başlanması, finansal piyasadaki hazırlıkların hızlandırılması, para birimlerinin değiştirilmesine ilişkin yasal zeminin hazırlanması hedeflenmiştir.⁷⁷

İkinci aşama 1 Ocak 1999 ve 1 Ocak 2002 tarihleri arasındaki dönemi kapsamaktadır. Bu dönemde dönüşüm kurlarının geri dönülmez bir şekilde sabitleştirilmesi, para politikasının AMB'ye devredilmesi, Euro'nun kaydi para olarak kullanılmaya başlanması hedeflenmiştir.⁷⁸

Üçüncü aşamada Euro'nun 1.1.2002 tarihinde tedavüle çıkarılması, 1.7.2002 tarihinde üye ülkelerin para birimlerinin tedavülden kaldırılması hedeflenmiştir.⁷⁹ Birlik üyesi ülkelerin ulusal para birimleri 1.1.1999 tarihinden itibaren geri dönülemez şekilde sabitlenerek, Euro dönüşüm oranları belirlenmiştir.

⁷⁶ Pınar Özbay, *Tartışma Tebliği No:9702*, TCMB Araştırma Genel Müdürlüğü, Eylül 1997, s.28.

⁷⁷ Arısoy, a.g.e., s.4.

⁷⁸ Arısoy, a.g.e., s.4.

⁷⁹ Arısoy, a.g.e., s.5.

Tablo 4. Euro Dönüşüm Oranları

Ülke	Dönüşüm oranı 1 EURO=
Belçika	40.3399 Frank
Almanya	1.95583 Mark
İspanya	166.386 Peseta
Fransa	6.55957 Frank
İrlanda	0.787564 Lira
İtalya	1936.27 Liret
Lüksemburg	40.3399 Frank
Hollanda	2.20371 Florin
Avusturya	13.7603 Şilin
Portekiz	200.482 Esküdo
Finlandiya	5.94573 Markka
Yunanistan	340.750 Drahmi

Kaynak: AB Komisyonu

4. Avrupa Para Sisteminin Tarihi Süreci

6-7 Temmuz 1978 tarihleri arasında Bremen’de toplanan Avrupa Birliği Konseyi ulusal para birimlerinin ortak dalgalanmaya bırakılması yerine bir Avrupa Para Sistemi’nin (APS) kurulması fikrini tartışarak, APS’nin ana hatları belirlemiştir. APS 13 Mart 1979 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Raporda yılan sistemindeki disiplinin yeni sistemde de uygulanması hedeflenmiştir. Ayrıca, APS’nin ilk yıllarında yılan katılmayan ülkeler, merkezi kurlar dahilinde daha geniş bir dalgalanma marjını kabul edeceklerdir. Döviz piyasalarına üye ülkelerin para birimleri ile müdahale edilebilecek, kurların değişimi karşılıklı anlaşmalarla olacaktır. ECU (Avrupa Para Birimi) sistemin temelini oluşturmaktadır. Dolar’a karşı ortak müdahale hedeflenmiştir.⁸⁰

APS’nin amaçları; üye ülkelerde parasal istikrarın sağlanması, üye ülkelerin ekonomilerinin birbirlerine yakınlaşmasının sağlanması ve istikrarlı bir Avrupa’nın

⁸⁰ **Karluk**, *a.g.e.*, s.533.

oluşturulmasıdır. APS, sabit fakat ayarlanabilir döviz kuru sistemine dayanmaktadır. Topluluk dışındaki Avrupa ülkelerinin katılımına açık tutulan sistemde, parasal işlemler ödeme ve hesap birimi olarak kabul edilen ECU'ye dayanmaktadır.⁸¹ Avrupa Para Sistemi, ECU, döviz kuru mekanizması ve kredi mekanizması olarak üç temel unsura sahiptir.

4.1 Avrupa Para Birimi – ECU

ECU, üye ülkelerin para birimlerinin belli bir ağırlık oranıyla hesaplandığı bir sepeti temsil eden para birimidir. Avrupa Para Sistemi'nin temelini oluşturmaktadır. 1981 yılından itibaren Avrupa hesap biriminin yerine kullanılmaya başlanmıştır. 1 Ocak 1999 tarihinden sonra yerini Euro'ya bırakmıştır. ECU sepetindeki para birimlerinin ağırlık katsayıları, üye ülkelerin Gayri Safi Milli Hasıllarına, topluluk içi ticaret hacmine, enflasyon ve faiz oranlarına, ticaret dengesine bağlı olarak belirlenmiştir. ECU'nun diğer hesap birimlerinden farklı dört özelliği bulunmaktadır. Bunlar:

- Sapma eşiğinin hesaplanmasında temel alınması,
- Her bir para biriminin karşılığı olan merkezi kurların belirlenmesinde kullanılması,
- Üye ülkelerin merkez bankaları arasında hesaplama ve rezerv aracı olması,
- Müdahale ve kredi mekanizmasının hesaplanmasında bir araç olarak kullanılmasıdır.⁸²

ECU, birlik üyesi ülkelerin altın rezervlerinin yüzde 20'si ile brüt dolar rezervlerinin yüzde 20'sinin 6 Nisan 1973 tarihinde kurulan Avrupa Parasal İşbirliği Fonu'na aktarılmasıyla oluşturulmuştur. Fonun görevleri; merkez bankaları arasında koordinasyonun sağlanması, müdahalelerin çok taraflı yapılmasının sağlanması ve kısa vadeli finansmanın yönetilmesidir. Birlik üyelerinin altın ve dolar

⁸¹ **Karluk, a.g.e.**, ss.533-536.

⁸² **Nevzat Güran, Uluslararası Ekonomik Bütünleşme ve Avrupa Birliği**, İzmir: Anadolu Matbaası, 2. Baskı, 2002, s.161.

rezervlerindeki değişiklikler ECU miktarını etkilemektedir.⁸³ ECU kullanımı Avrupa Birliği kurumları tarafından teşvik edilmiştir. Avrupa Komisyonu’nun banka mevduatları ECU cinsinden tutulmuştur.

4.2 Döviz Kuru Mekanizması

Döviz kuru mekanizmasında üye ülkelerin döviz kurları belirli bir aralık içinde dalgalanmaya bırakılmıştır. Zorunlu müdahale sınırları ve sapma eşiği dalgalanmalarının sınırlarını belirlemektedir.

a) Zorunlu müdahale sınırları: APS’ye üye her ülkenin ECU cinsinden bir karşılığı bulunmaktadır. Bu karşılık belirli bir süre değişmez niteliktedir. Bu sistemde de Bretton Woods sistemindeki gibi çapraz kur uygulaması bulunmaktadır. Merkezi kurlar, ülkeler tarafından alınan kararla, belirli bir kurala göre değiştirilmektedir. Sapma oranı $\pm \% 2,25$ olarak belirlenmiştir.

b) Sapma Eşiği: Sistem içindeki ülkelerin para birimlerinde ortaya çıkabilecek dalgalanmaların, diğer para birimlerinin dalgalanmalarının ortalamalarından sapma göstermesi durumunda tehlike söz konusudur. Sapma eşiği, dalgalanma sınırının $\pm \% 1,7$ ’sine göre belirlenmiştir.⁸⁴

Döviz kuru sisteminde, bir ülkenin para birimi sapma eşiğine geldiğinde gerekli önlemler alınmalı ve ilgili kurum tarafından üye ülkelerin para birimleri ile müdahale yapılmalıdır.⁸⁵ ECU sepetinde üye ülkelerin tümünün para birimleri yer alırken, döviz kuru mekanizmasında Yunan Drahmisi, İtalyan Lireti ve İngiliz Sterlini yer almamıştır.

⁸³ Özbay, *a.g.e.*, ss.11-13.

⁸⁴ Özbay, *a.g.e.*, ss.15-18.

⁸⁵ Karluk, *a.g.e.*, ss.536-537.

4.3 Kredi Mekanizması

APS’de oluşturulmuş üç çeşit kredi mekanizması bulunmaktadır. Bunlar; çok kısa, kısa ve orta vadeli finansman araçlarıdır.

Çok kısa vadeli finansman aracı, topluluk üyesi ülkelerin merkez bankalarının döviz rezervlerinin yeterli olmaması halinde, döviz kurlarının belirlenen sınırlarda dalgalanması için verilen sınırsız büyüklükteki kredileri kapsamaktadır. Bu kredilerin vadesi müdahalenin gerçekleştiği ayın sonundan itibaren 45 günlük bir süredir. Bu kredinin vadesi üç ay uzatılabilmektedir.

Kısa vadeli finansman aracı, uluslararası ekonomik sorunlardan kaynaklanan, geçici nitelikte olan ödemeler bilançosu açıklarının dengelenmesini hedefleyen bir araçtır. Sisteme katılan merkez bankaları daha önceden belirlenmiş kotalar dahilinde kredi verebilmektedirler. Kotaların artırılması diğer merkez bankalarının da onayının alınması ile mümkündür. Kredilerin vadesi üç ay olarak belirlenmiştir. Geri ödeme iki kez üçer aylık dönemler halinde ertelenebilmektedir.⁸⁶

Orta vadeli finansman aracı, 22 Mart 1971 tarihinde Konsey kararı ile oluşturulmuştur. Üyelerden birinin dış denge sorunu yaşaması halinde, konsey bu ülkeye orta vadeli finansman yardımıyla bulunabilecektir. Krediyi alan ülke, kendisine önerilen para, maliye ve ekonomi politikalarını izleyeceğini taahhüt etmelidir. Bu kredilerin geri ödeme süresi 2-5 yıl arasındadır.⁸⁷

5. Avrupa Merkez Bankaları Sistemi

Avrupa Merkez Bankaları Sistemi (AMBS), Avrupa Merkez Bankası ile üye ülkelerin ulusal merkez bankalarından oluşan bir sistemdir. 1 Haziran 1998 tarihinde faaliyete geçmiştir. AMBS’nin temel hedefi birliğe üye ülkelerde ortalama yıllık enflasyon oranının yüzde 0 ile 2 arasında gerçekleşmesini sağlamaktır.

⁸⁶ **Mehmet Akif İçke**, *Avrupa Para Birliği ve Türkiye Ekonomisi Üzerine Olası Etkileri*, İstanbul Üniversitesi, S.B.E., İktisat Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul:2002, ss.243-244.

⁸⁷ **Karluk**, *a.g.e.*, ss.538-539.

AMB'nin karar organlarını yönetim konseyi, yürütme kurulu ve genel konsey oluşturmaktadır. Yönetim konseyi, AMB yönetim kurulu ve parasal birliğe katılan ülkelerin ulusal merkez bankalarının başkanlarından oluşmaktadır. Birliğin para politikası yönetim konseyi tarafından belirlenmektedir. Yürütme kurulu, konseyin aldığı kararları ve para politikasını uygulamaktadır. Başkan, başkan yardımcısı ve dört üyeden oluşmaktadır.

Sistemin denetimi bağımsız bir komite tarafından yapılacaktır. Ekonomik ve parasal birliğin üçüncü aşamasında yer alan AMBS, Euro bölgesindeki para arzının kontrol edilmesinden, faiz oranları ve vadelerin belirlenmesinden, kredi miktarı ve şartların belirlenmesinden sorumlu tutulmuştur. Bu sistemin asıl amacı fiyat istikrarının sağlanmasıdır. Euro bölgesinde tek para politikasının uygulanmasından sorumludur. İkinci amacı ise fiyat istikrarını bozmayacak şekilde uygulanan ekonomi politikalarını desteklemektir. Ayrıca;

- Birlik içinde para politikasının belirlenmesi ve uygulanması,
- Döviz kuru politikasının ve dış ticaret işlemlerinin yönetilmesi,
- Üye ülkelerin resmi döviz rezervlerinin tutulması,
- Mali sistemin istikrarının sağlanması,
- Ödemeler sisteminin etkin bir şekilde sürekliliğin sağlanması da AMBS'nin görevleri arasındadır.

AMBS'nin, Euro bölgesi içinde veya dışında fiyat istikrarını olumsuz yönde etkileyecek ekonomik gelişmeleri iyi bir şekilde analiz etmesi sistemin başarısı açısından önemlidir. AMBS bağımsız bir sistemdir. Birlik üyesi hiçbir ülke sisteme müdahale edemez.⁸⁸

⁸⁸ **Karluk**, *a.g.e.*, s.601.

5.1 Avrupa Para Enstitüsü

1 Ocak 1994'te ekonomik ve parasal birliğin ikinci aşamasına geçilmiştir. Para politikalarının koordinasyonunu sağlayan ve üye ülkelerin merkez bankası başkanlarından oluşan komisyonun görevinin sona ermesi üzerine Avrupa Para Enstitüsü (APE) 1 Haziran 1994'te kurulmuştur. APE'nin önemli amaçları ve görevleri:

- Fiyat istikrarının sağlanması amacıyla birlik üyesi ülkelerin para ve kur politikalarının koordinasyonunun sağlanması,
- Üye ülkelerin para politikalarının birbirine yakınlaştırılması,
- Ulusal merkez bankaları arasında işbirliğinin gerçekleştirilmesi,
- APS'nin ve ECU'nun gelişiminin denetlenmesi,
- Ulusal merkez bankalarının isteği üzerine parasal rezervlerin yönetimi,
- Üçüncü aşamaya geçiş için yapılan hazırlıklar hakkında rapor hazırlanması,
- Ortak para politikasının ana hatlarının belirlenmesi,
- Yeni para birimi ile ilgili teknik hazırlıkların yapılması,
- Tek para politikasının daha verimli çalışması ve finans sektöründe ödemelerin daha kolay yapılabilmesi için TARGET (Euro Bölgesi Gerçek Zamanlı Ulusal Toptan Ödeme Sistemi Ağı) ödeme sisteminin geliştirilmesi olarak sıralanabilir.⁸⁹

APE'nin karar verme organı konseydir. Bu dönemde konsey üyesi 15 ülkenin temsilcisi ekonomik ve parasal birlik konusunda farklı görüşlere sahiptir. Üye ülkelerin merkez bankalarının birçoğu o dönemde özerk bir yapıya sahiptir. İtalya, İspanya ve Fransa merkez bankaları bağımsızlıklarını 1990'lı yılların ortalarında kazanabilmişlerdir. Para arzı ile enflasyon hedefi arasında bir seçim yapılması

⁸⁹ **Birinci**, *a.g.e.*, ss.32-33.

zorunluluğu APE için bir olumsuzluk olmuştur.⁹⁰ Parasal birliğin tamamlanmasıyla bu kurumun Avrupa Merkez Bankası'na dönüşmesi ve ortak para politikasını yürütmesi öngörülmüştür.

5.2 Avrupa Merkez Bankası

Parasal birliğin üçüncü aşamasına geçilmesi için gerekli hazırlıkları yapacak olan APE'nin tasfiye edilmesi sonucunda, görevleri 1 Haziran 1998 tarihinde resmi olarak kurulan Avrupa Merkez Bankası'na devredilmiştir. Avrupa Merkez Bankası resmi olarak Euro bölgesi para politikasını 1 Ocak 1999 tarihinden itibaren yürütmeye başlamıştır.

Avrupa Merkez Bankası'nın üç organı bulunmaktadır. Yönetim Konseyi, Yürütme Kurulu ve Genel Konsey. Yönetim Konseyi topluluğun para politikasının belirlenmesinden sorumludur. Eurosistem'in* en üst karar verme organıdır. AB Konseyi Başkanı ve Komisyon'u temsilen bir üye oy hakları olmaksızın toplantılara katılabilir. Üyelerin görev süreleri beş yılla sınırlandırılmıştır. Her üyenin bir oy hakkı vardır. Konsey ayda iki kez toplanır, kararlar basit oy çokluğu ile alınmaktadır. Yönetim Konseyi orta vadeli parasal hedefleri ve bunlara ulaşılması için kullanılacak yöntemleri ve faiz oranlarını belirler.

Yönetim Kurulu üyelerinin görev süreleri sekiz yılla sınırlıdır ve uzatılmaz. Üyelerin görevlerini kötüye kullanmaları durumunda görevden alınmaları mümkündür. Kurul Yönetim Konseyi tarafından alınan kararlara göre para politikasını uygular, gerekli talimatları merkez bankalarına verir. Bankanın günlük işlerini yürütür, Yönetim Konseyi tarafından verilen yetkileri kullanır.

Genel Konsey ise AB üyesi 25 ülkenin merkez bankası başkanlarından oluşmaktadır. Karar verme organı değildir. Konseyin görevleri;

⁹⁰ **Karluk**, *a.g.e.*, ss.588-590.

* Eurosistem, Avrupa Merkez Bankası ile ekonomik ve parasal birliğin üçüncü aşamasından itibaren ortak para birimi olarak Euro'yu benimseyen 11 ülkenin ulusal merkez bankalarından oluşan bir sistemdir. Bkz. **Akgönül**, *a.g.e.*, s.47.

- Danışmanlık hizmetlerinin verilmesi ve istatistiksel bilgilerin toplanması,
- Ulusal merkez bankaları tarafından kullanılan sistemlerin standardizasyonu için gerekli düzenlemelerin yapılması,
- AMB'nin finansman raporlarının (haftalık-üç aylık-yıllık) hazırlanması,
- AMB personelinin istihdam şartlarının belirlenmesi olarak sıralanabilir.⁹¹

Avrupa Merkez Bankası; bağımsızlık, kredibilite, şeffaflık ve ileriye dönük politikaların ve göstergelerin belirlenmesi gibi dört önemli özelliğe sahiptir. Avrupa Merkez Bankası fiyat istikrarını sağlarken uygulayacağı para politikalarının belirlenmesinde ve yürürlüğe konulmasında bağımsızdır. Kredibilitenin yüksek olması bankaya olan güveni artırmaktadır. Bu noktada açıklık ve belirlenen para politikası hedeflerine ulaşılması da önem taşımaktadır. Şeffaflık; bankanın hedeflerinde, uygulamalarında kamuoyuyla iletişiminin sağlanmasıdır. Uygulanacak politikalarda beklentilerin ortaya konulması da Avrupa Merkez Bankası'nın temel özelliklerinden birisidir.⁹²

Maastricht Zirvesi'nde imzalanan Avrupa Birliği Antlaşması'nda Avrupa Merkez Bankası'nın amaç ve görevleri açıkça ifade edilmiştir. Avrupa Merkez Bankası'nın hedefleri;

- Fiyat istikrarının sağlanması,
- Euro'nun değerinin belirlenmesi,
- Temel faiz oranları ile sistemdeki rezervin sağlanması,
- Para politikası hedeflerinin belirlenmesi,

⁹¹ **Karluk, a.g.e.**, ss.591-593.

⁹² **Gazi Erçel, İAV "Euro ve Türk Sistemi" Semineri Açılış Konuşması**, İstanbul, 18 Aralık 1998, <http://www.tcmb.gov.tr/yeni/evds/konusma/tur/1998/k16.html>, 15.03.2006 tarihi itibarıyla.

- Ekonomik ve parasal birliğe geçiş için tüm önlemlerin alınması olarak belirtilmiştir.⁹³

Avrupa Birliği Anlaşması'nda Avrupa Merkez Bankası'nın ve ulusal merkez bankalarının görevleri de açıkça belirtilmiştir. Avrupa Merkez Bankası'nın görevleri;

- Para politikası araçlarının üye ülke merkez bankaları ile işbirliği yapılarak uygulanması,
- Birliğin kur politikasının belirlenmesi,
- Ortak para biriminin dolaşımının sağlanması,
- Döviz işlemlerinin sevk ve idare edilmesi, resmi döviz rezervlerinin yönetilmesi,
- Ödeme işlemlerinin TARGET sistemine uygun olarak gerçekleştirilmesi olarak sıralanabilir.⁹⁴

⁹³ TCMB, Dış İlişkiler Genel Müdürlüğü, *Euro 1999*, Ankara:1998, s.8.

⁹⁴ TCMB, *a.g.e.*, ss.8-9.

Üçüncü Bölüm

Euro'nun Üye Ülkeler ve Türkiye Ekonomisi Üzerindeki Olası Etkileri, Euro'nun Dış Ticaret Üzerine Etkileri

1. Uluslararası Para Sisteminin Önemi

Uluslararası para sistemi, ülkeler arasında dış ödemeler ile ilgili sorunların çözümlenmesine yönelik kurallar, yöntemler ve uygulamalardan oluşmaktadır. Son yıllarda ülkeler arasındaki ekonomik ilişkilerin giderek artması, uluslararası para sisteminin de öneminin artmasına neden olmuştur.

Uluslararası rezervlerin seçilmesi ve arzının düzenlenmesi, döviz kurlarının belirlenmesi ve işleyişinin sağlanması, dış ödemeler bilançosu dengesizliklerinin giderilmesi, kısaca temel ekonomik sorunların çözümlenmesi için etkin bir uluslararası para sistemine ihtiyaç vardır.

Uluslararası para sisteminin önemi “uluslararası bağımlılık” kavramıyla açıklanabilir. Ekonomik entegrasyon ve küreselleşme olgusu tüm ülkeleri doğrudan ya da dolaylı olarak etkilemektedir. Küreselleşme süreciyle hükümetler arasındaki parasal sorunlara çözüm arayışları konusunda işbirlikleri artış göstermiş ve ülkelerin ekonomik bağımlılık derecesi de yükselmiştir. Bütün bu gelişmeler uluslararası para sisteminin büyük bir öneme sahip olduğunu göstermektedir.⁹⁵

2. Euro'nun Uluslararası Para Sistemindeki Rolü

1 Ocak 2002 tarihinde Euro'nun dolaşıma girmesi sadece Avrupa Birliği üyesi ülkeleri değil, aynı zamanda birliğin ticari ilişkileri olan diğer ülkeleri de etkilemiştir. Euro'nun yaratılmasıyla birlik üyesi ülkelerin para birimleri ortadan kalkmıştır. Böylece Avrupa paraları arasındaki dalgalanmalar sona ermiştir. Avrupa

⁹⁵ **Dilek Özbek**, *Uluslararası Para Sistemi Teori ve Politika*, Ankara: İmaj Yayınevi, Ekim 1999, ss.5-7.

Merkez Bankası'nın fiyat istikrarını koruması dünyada parasal bir istikrar alanı oluşturmuştur. Euro ile Avrupa Birliği'nin parasal alanda önemi artmış ve uluslararası rolü gelişmiştir. Euro'nun dolanıma girmesiyle uluslararası mali sistem bu değişimden önemli oranda etkilenmiştir.

Bazı iktisatçılar Euro'yu Dolar'ın önemli bir alternatifi olarak görürken, bazıları da Euro'yu sadece bölgesel bir para birimi olarak görmektedirler. Euro'nun Bretton Woods sisteminden sonra önemli bir gelişme olduğunu savunanlar da bulunmaktadır.⁹⁶ Euro ile birlikte Avrupa kıtasında ABD ile rekabet etmeye çalışan bir güç ortaya çıkmıştır. Ayrıca gelecekte Dolar, Yen ve Euro'nun egemen olacağı bir dünya ekonomisinin görüldüğünü savunanlar da vardır.⁹⁷

Euro'nun uluslararası ticari ve mali ilişkilerde ödemelere aracılık etmesi, değer ölçüsü ve değer saklama fonksiyonlarını yerine getirmesi geçerliliğini ortaya koymaktadır. Ödemelere aracılık etme fonksiyonu, Euro'nun uluslararası döviz işlemlerinde kullanılmasını, diğer bir ifadeyle ticari ve mali işlemlerin bu para birimi üzerinden gerçekleştirilmesini ifade etmektedir. Euro'nun merkez bankalarında rezerv, ayrıca özel portföylerde de yatırım amacıyla tutulması ise değer saklama fonksiyonunu göstermektedir. Döviz kurlarının Euro üzerinden belirlenmesi ya da ticari ilişkilerde faturalandırmaların bu para birimi üzerinden yapılması değer ölçüsü fonksiyonuyla ilgilidir.

Geleneksel yaklaşıma göre paranın fonksiyonları arasında bir hiyerarşi bulunmaktadır. Bu yaklaşım, paranın öncelikle ödeme aracı olarak uluslararası ticari ilişkilerde kullanılmasını, merkez bankalarının resmi rezervlerinde ve özel portföylerde tutulmasının değer saklama fonksiyonunu göstereceğini ve son olarak da değer ölçüsü fonksiyonunun ortaya çıkacağını savunmaktadır. Günümüzde paranın bu üç fonksiyonu arasında kesin bir ayırım yapmak mümkün değildir.

⁹⁶ **Gianfranco Boichio**, *Avrupa Birliği'nin Ekonomik ve Parasal Birlik Politikası ve Türkiye'nin Uyum*, Editör: Hürrem Cansevdı, İstanbul: İKV Yayınları, Ocak 2003, s.7.

⁹⁷ **Bergsten Fred**, *The Impact of The Euro on Exchange Rates and Intrnational Cooperation*, Fourth Edition, Washington: Prentice Hall, 1997, s.20.

Bir para biriminin uluslararası alanda geçerli olması için bazı temel özelliklere sahip olması gerekir. Para bölgesinin ticaret hacmi, ekonominin dışa açıklığı, döviz kuru ve sermaye hareketlerinin kontrolü, mali piyasaların derinliği ve dış denge bu temel özellikleri oluşturmaktadır.⁹⁸

Politik faktörler de bir para biriminin uluslararası sistemdeki yerini belirlemektedir.⁹⁹ Avrupa Birliği üyesi ülkeler Euro'nun uluslararası bir para özelliğine kavuşmasını istemişlerdir. Ayrıca, Avrupa'da ekonomik ve parasal birliğin ortaya çıkmasına Dolar'a alternatif bir para birimi arayışının da neden olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Euro ile ekonomide Dolar'a bağımlılığın azaltılması hedeflenmiştir. Bazı iktisatçılara göre, ekonomik ve parasal birlik siyasi birliğe giden yolda önemli bir adımdır ve entegrasyonun gelişmesine neden olmaktadır. Bu Avrupa Birliği için olumlu bir gelişmedir.

Tablo 5. Euro Alanı (Seçilmiş Temel Göstergeler)

Gösterge	2000	2001	2002	2003	2004
GSMH'daki Artış (yıllık %)	3.7	1.82	0.97	0.71	2.04
Enflasyon					
GSMH Deflatörü (yıllık %)	3.28	2.82	2.62	2.00	2.38
Nüfustaki Değişim (yıllık %)	0.35	0.34	0.48	0.49	0.41

Kaynak: WB, World Development Indicators Database, 2006.

Tablo 6. Amerika Birleşik Devletleri (Seçilmiş Temel Göstergeler)

Gösterge	2000	2001	2002	2003	2004
GSMH'daki Artış (yıllık %)	3.69	0.76	1.88	3.06	4.2
Enflasyon					
GSMH Deflatörü (yıllık %)	2.18	2.41	1.65	1.84	2.63
Nüfustaki Değişim (yıllık %)	1.13	1.09	1.06	0.84	0.97

Kaynak: WB, World Development Indicators Database, 2006.

Günümüz dünyasında söz sahibi olan Dolar ve Euro'nun uluslararası rolünü daha iyi görmek için bazı seçilmiş göstergelere bakılabilir. Tablo 5 ve Tablo 6'da Euro Alanı ve ABD'nin 2000-2004 yılları arasındaki seçilmiş göstergeleri görülmektedir. ABD'nin ekonomik büyümesi, dünya ekonomisinin büyümesinde

⁹⁸ DTM, <http://www.dtm.gov.tr/ab/AB%20sayfasi/euroasilkitap.htm#EURO'nun%20rolu>, 04.04.2006 tarihi itibarıyla.

⁹⁹ İçke, a.g.e., s.360.

önemli rol oynamıştır. Fakat 2005 yılında bu büyümenin bir yavaşlama sürecine girdiği görülmektedir. Avrupa Birliği'nde fiyatlar petrol fiyatlarındaki artışlardan dolayı 2004 yılında tekrar artmaya başlamıştır.¹⁰⁰ Euro Alanı'nın son katılımların da etkisiyle 2000 yılından itibaren GSMH'sındaki artışın azaldığı görülmektedir. ABD'nin ise GSMH'sındaki değişim 2003 yılından sonra tekrar yükselişe geçmiştir. 1997-1998 yıllarında yaşanan Asya, Rusya ve Latin Amerika krizlerinin Avrupa Birliği üyesi ülkeler üzerindeki etkilerinin 1999 yılında azaldığı söylenebilir. Japon ekonomisi ise 1999 yılının ikinci yarısında toparlanmaya başlamıştır. Makro ekonomik politikaları düzenleyen kurumsal yapının iyi olması, ortak para birimin sağladığı faydaların Avrupa Birliği üzerinde ilk üç yılda görülmesini sağlamıştır. Bu dönemde yüksek faiz oranları düşmüş, ayrıca üye ülkelerin mal ve işgücü piyasalarındaki yapısal reformlar, özelleştirme, çalışma koşullarının iyileştirilmesi sonucunda tüketici harcamaları olumlu yönde etkilenmiştir.¹⁰¹

Enflasyon oranlarına bakıldığında ise değerlerin hemen hemen birbirine yakın olduğu görülmektedir. 2004 yılında Euro Alanı'nın büyüme oranı % 2,04 iken, ABD'nin büyüme oranı % 4,20 olarak gerçekleşmiştir. Euro Alanı ve ABD nüfus bakımından karşılaştırıldığında Avrupa Para Birliği'nin 2004 yılındaki nüfusu 309.34 milyon kişi iken, ABD'nin nüfusunun 293.66 milyon kişi olduğu görülmektedir. Euro'nun arkasındaki nüfus önemli bir ekonomik güç olabilir. Bu olumlu gelişmeler Euro için bir fırsat yaratırken Euro Alanı'nın ABD'ye oranla düşük bir büyüme oranına sahip olması ise bir olumsuzluk olarak görülebilir.¹⁰² Ayrıca, Euro'nun kullanımı Avrupa'daki sermaye piyasaları için olumlu bir etki yaratmış, bütünleşmeyi sağlamıştır.

Euro'nun dolanıma girmesi bir istikrar ve büyüme paktının da doğmasına, Avrupa Birliği'nin parasal alanda öneminin artmasına neden olmuştur. Uluslararası rolünün gelişeceği beklentisi bazı sonuçlar ortaya koymaktadır: Parasal birlik

¹⁰⁰ TCMB, *Yıllık Rapor*, Ankara, 2005, ss.1-2.

¹⁰¹ Sema Gencay Çapanoğlu, *Ekonomik ve Parasal Birliğin İlk Altı Yılı*, İstanbul: İKV Yayınları, No:186, Mart 2005, ss.17-18.

¹⁰² World Bank, World Development Indicators, <http://devdata.worldbank.org/data-query/>, 11.04.2006 tarihi itibarıyla.

ekonomi politikalarının uluslararası düzeyde yürütülmesini sağlamıştır. Üçüncü ülke ekonomileri için yayılma etkisi de olumlu sonuçlar doğurmuştur. Euro'nun döviz kuru birlik tarafından üçüncü ülkelerde izlenen politikalara da bağlı tutulmuştur. Ekonomide dalgalanmaların azalması büyüme oranının ve ticaretin artmasına neden olacaktır.¹⁰³

Euro'nun Avrupa Birliği'ne asıl katkısı üyelerin ortak hareket etmelerini sağlamasıdır. Ortak para birimi, üye ülke hükümetlerinin politikalarını kısıtlamıştır. Böylece bölgesel dalgalanmalar da azalmıştır. Yatırımcılar ekonomik istikrarın görüldüğü bölgeleri tercih etmektedirler. Üye ülkelerin koordinasyonun sağlanması da bölgede istikrarın oluşmasına, dolayısıyla yatırımlar için iyi bir bölge olarak görülmesine neden olmaktadır.

Uluslararası nitelik kazanmak isteyen bir para birimi sadece alınan politik kararlar yardımıyla değil, uluslararası finans piyasalarında da rekabet ederek kendini kabul ettirmelidir.¹⁰⁴ Tüm koşullar birlikte değerlendirildiğinde Euro'nun Dolar'ın bir alternatifi olarak varlığını sürdürebilmesi için öncelikle istikrarının korunması gereklidir. Euro'nun uluslararası para sisteminde artan bir rolü bulunmaktadır.

3. Euro'nun Finans Piyasaları Üzerine Etkileri

Parasal birliğin oluşumu, finans sektörünü diğer sektörlerle göre daha hızlı ve doğrudan etkilemektedir. Parasal birliğin sağlanmasıyla finans kurumlarının faaliyet gösterdikleri makro ekonomik ortam da değişim göstermektedir. Bazı iktisatçılar bu değişimin ilk yıllarda bir belirsizlik ortamı oluşturabileceğini belirtmektedir. Ekonomik ve parasal birliğin tek bir finansal pazarı ortaya çıkaracağı ve bazı avantajları da beraberinde getireceği belirtilmektedir. Bu avantajlar:

¹⁰³ İKV, *Avrupa Birliği'nin Ekonomik ve Parasal Birlik Politikaları ve Türkiye'nin Durumu*, İstanbul, Ocak 2003, ss.16-17.

¹⁰⁴ **Birinci**, a.g.e., s.69.

- Finansal ürün ve hizmet sunumunda serbestliğin sağlanmasıyla tek pazarın oluşturulması,
- Ölçek ekonomisinin kazançlarından yararlanılması,
- Tasarrufların etkin dağılımının sağlanması,
- Yapılacak yatırımların daha verimli finanse edilmesi,
- Alternatif hizmet ve ürünlerin sunulması, böylece seçeneklerin artırılması,
- Kalitenin yükseltilmesi, maliyetlerin düşürülmesi,
- Euro Alanı'nın ABD ve Japonya ile rekabet gücünün artırılması,
- Uluslararası işlemlerde Euro'nun payının artırılması,
- Yabancı finans kurumları için çekim merkezi olması,
- Fon talep ve arz edenler için uluslararası ticaret ve ödemelerde riskin azaltılması olarak sıralanabilir.¹⁰⁵

Ekonomik ve parasal birliğe geçiş sürecinde Avrupa'daki bankacılık sistemi, gerçekleştirilen yasal değişikliklerin de etkisiyle bu değişim sürecinde yerini almıştır. Avrupa Birliği üyesi ülkeler bankacılık sistemlerinin koordinasyonunu sağlamak için 1986 yılından itibaren çeşitli düzenlemeler yapmışlardır. Bu düzenlemeler; banka denetimi, sermaye yeterliliği, ödeme gücüne ilişkin standartlar, tüketici kredileri ve kara para aklama konularında yapılmıştır.¹⁰⁶ 1999 yılında Mali Hizmetler Eylem Planı kabul edilmiştir. Ayrıca, Lizbon (Mart 2000) ve Stockholm Zirveleri'nde (Mart 2001) finansal piyasaların entegrasyonu konusunda önemli kararlar alınmıştır. Finansal hizmetler alanında tek pazarın oluşturulması için engellerin kaldırılması, mevzuat boşluklarının 2005 yılına kadar tamamlanması hedeflenmiştir. Sermaye hareketleri üzerindeki engellerin kaldırılması ve rekabeti artırıcı politikaların teşvik edilmesiyle finans piyasaları bir bakımdan baskı altında kalmıştır. Bu baskılar sonucunda finans piyasalarında faaliyet gösteren kuruluşların kârlılık oranları da azalmıştır. Yerel para birimlerinin sağladığı avantajlar, kanuni sınırlamalar, esnek

¹⁰⁵ **Can Fuat Gürlesel, Kerem Alkin, Sadi Uzunoğlu**, *Avrupa Sermaye Piyasaları, Bütünleşme ve Türk Sermaye Piyasası*, İstanbul: İMKB Yayınları, No:10, 1997, ss.18-19.

¹⁰⁶ **Pelin Ataman Erdönmez**, *Avrupa Birliği Finansal Entegrasyon Sürecinde Bankacılık Sektörü*, Bankacılar Dergisi, Sayı 50, Eylül 2004, s.68.

olmayan sermayedarlık yapıları, güçlü geleneksel ve kültürel ilişkiler Avrupa'daki bankaların entegrasyona karşı belirli bir dönem direnç göstermelerinde etkili olmuştur.

Ortak para biriminin dolanıma girmesi rekabeti artırabilecek bir gelişmedir. Finansal kurumlarla birlikte finansal merkezler de bu rekabetten etkilenmektedir. Parasal birlik sonrasında oluşan yeni piyasanın etkinliği ve yapısı büyük önem taşımaktadır. Ortak para birimi kur riskini ortadan kaldıracak, ülkeler arasındaki faiz oranları da yakınlaştıracaktır. Finansal hizmetlerde ülke sınırları da ortadan kalkmıştır. Piyasada şeffaflığın artması, bankalar tarafından önerilen faiz oranlarının karşılaştırılmasını kolaylaştırmıştır. Piyasaya girişte karşılaşılan çoğu engel parasal birlik ile yeniden düzenlenmiştir.

Ortak para birimine geçiş sürecinde bilgisayar sistemlerinin uyumlu hale getirilmesi, danışmanlık taleplerinin artması, personelin eğitilmesi ek maliyetlere neden olmuştur. Bu değişimler para ve sermaye piyasalarını yapısal olarak etkileyecek durumdadır.¹⁰⁷ Parasal birlik öncesinde Avrupa'da sayıları oldukça fazla olan finans kuruluşları, sermayelerinin ve verimliliklerin yeterli olmaması nedeniyle, bölgenin genişlemesinden daha az etkilenmek amacıyla çözüm yolları aramışlardır. Artan rekabet karşısında bankalar birleşme ve satın alma yolunu tercih etmişlerdir. Bankalar arasındaki birleşmelerin artması, kurum ve şubelerin azalmasına, finans kurumlarının büyüklüklerinin artmasına neden olmuştur.¹⁰⁸

Tablo 7'de Avrupa Birliği ülkeleri arasında 1997-2002 yılları arasında bankaların birleşme ve devralma sayıları görülmektedir. 1999 yılında ekonomik ve parasal birliğin son aşamasın başlamasıyla birlik genelinde 67 bankanın birleştiği görülmektedir. Aynı yıl İtalya'da 12 banka, İspanya'da 10 banka ve Almanya'da 9

¹⁰⁷ **Güler Aras**, "Avrupa Ekonomik ve Parasal Birliğinin Finans Piyasalarına Etkileri", İşletme ve Finans, Sayı:168, Mart 2000, s.24.

¹⁰⁸ **Alessandro Prati & Garry J. Schinasi**, "European Monetary Union and International Capital Markets: Structural Implications and Risks," IMF Working Papers 97/62, International Monetary Fund, 1997, ss.57-58.

banka birleşmiştir. 2000 yılından sonra birleşmeler devam etmiştir. 2002 yılında ise 31 banka birleşmiştir.

Tablo 7. AB Ülkeleri Arasında Banka Birleşme ve Devralma Sayıları

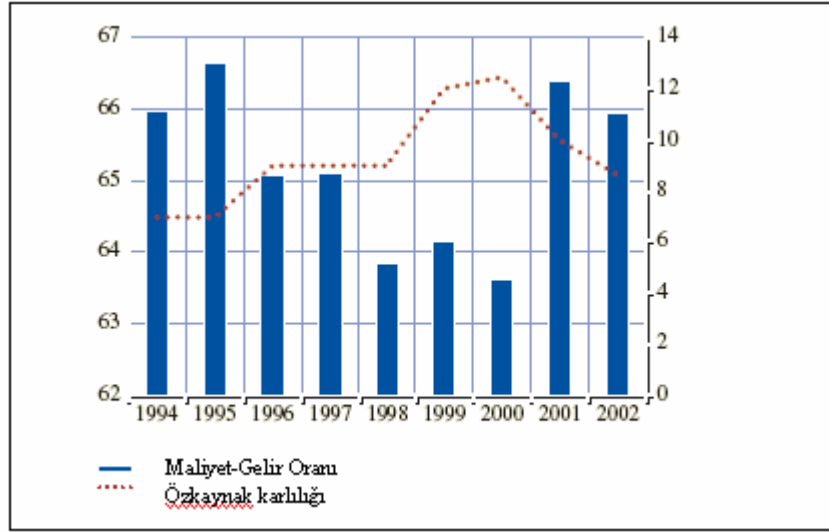
	1997	1998	1999	2000	2001	2002
Almanya	3	5	9	5	2	3
Avusturya	0	1	0	0	3	0
Fransa	3	2	7	8	4	3
İspanya	2	4	10	9	3	4
Belçika	2	1	6	1	2	1
Danimarka	1	0	4	3	1	1
Lüksemburg	2	4	3	4	4	1
Hollanda	2	1	3	3	2	3
Portekiz	0	0	2	5	2	1
Finlandiya	0	0	1	1	1	2
İsveç	1	0	5	2	1	3
İngiltere	2	0	3	2	2	2
İrlanda	0	0	1	0	1	1
İtalya	0	4	12	5	2	4
Yunanistan	0	1	1	2	1	2
Toplam	18	23	67	50	31	31

Kaynak: ECB, Structural Analysis of the EU Banking Sector, 2003.

Parasal birlik, Avrupa Birliği'ne dünyadaki en büyük bankacılık sistemini kazandırmıştır. Bankalar, Euro cinsinden yeni ürün ve hizmetler hazırlayarak, Euro'nun kullanımının artmasına aracı olmuşlardır. Bu süreçte bankalar faiz dışı gelirlere yönelmişlerdir. 1992'de faiz dışı gelir toplam gelirin yüzde 28,3'ünü oluştururken, 2001 yılında yüzde 42,5'ini oluşturmuştur. Sermaye piyasası odaklı işlemlerin uluslararası piyasalarda önem kazanması ve yatırım bankacılığı bu değişimde etkili olmuştur.¹⁰⁹

Grafik 3'de 1994-2002 yılları arasında Avrupa Birliği üyesi ülkelerdeki bankaların kârlılığı ve maliyet-gelir oranları görülmektedir. 1998-2000 yılları arasında bankaların kârları artış göstermiş, 2001 yılından sonra ise tekrar azalmaya başlamıştır. Bankalar bu gelişme karşısında personel sayısını azaltma ve şube kapatma gibi maliyet düşürücü önlemleri uygulamışlardır. Bazı sektörlerle verilen kredileri sınırlandırmak zorunda kalmışlardır.

¹⁰⁹ Erdönmez, a.g.m., s.70.

Grafik 3. AB Bankalarının Kârlılığı

Kaynak: ECB, “The Evolving European Financial Landscape: Integration and Regulation “, 2004.

Alınan önlemler etkisini göstermiş ve 2003 yılından sonra kârlar tekrar artmaya başlamıştır. Avrupa Birliği üyesi 25 ülkede bankaların kârlılığı 2004 yılında da artmıştır. Banka kârlılığının artmasında karşılık miktarının azalması, konut kredilerinin artması, kurumsal sektör iflaslarının azalması ve takipteki kredilerin azalması etkili olmuştur. Bu dönemde Avrupa Birliği bankaları ipotekli konut finansmanı (mortgage), KOBİ ve tüketici kredileri ve fon yönetimine ağırlık vermişlerdir.¹¹⁰

Son dönemde krediler için ayrılan karşılık oranlarının düşürülmesi AB bankacılık sektörü için risk oluşturmaktadır. Rekabetin artması, bankaların kredi marjlarını düşürmelerine ve kredi koşullarında esnek olmalarına neden olmuştur. Bu da kredi riskinin artmasına neden olmuştur. Sektörde yaşanabilecek olası bir sıkıntı yeni sorunlar oluşturabilir. Konut kredilerinin artması da AB’nin bir çok bölgesinde konut fiyatlarını artırmıştır. Kredilerin geri ödenmesinde yaşanacak bir aksama bölgedeki tüm sektörü olumsuz yönde etkileyecektir.¹¹¹

¹¹⁰ Pelin Ataman Erdönmez, *Avrupa Bankacılık Sektöründe Piyasa Gelişmeleri*, Bankacılar Dergisi, Sayı 55, 2005, ss.96-97.

¹¹¹ Erdönmez, *a.g.m.*, ss.98-100.

Liberalizasyon ve uluslararası piyasalara açılma, hızlı büyüme ve teknolojik gelişmeler Avrupa mali sistemini de etkilemiştir. Bu değişimlerle paralel olarak, menkul kıymetler piyasaları da hızla büyümüştür. Ekonomik ve parasal birliğe üye ülkeler, 1999 yılının başından itibaren devlet tahvili ve hazine bonusu ihraçlarını Euro cinsinden yapmaya başlamışlardır. 1 Ocak 2002’de Euro’nun kullanılmaya başlamasıyla birlik üyesi ülkelerin hazineleri arasındaki işbirliği hızla gelişmiştir. Euro, üye ülke para birimleri arasındaki arbitraj gelirlerini ortadan kaldırmıştır. Üye ülkeler arasında faiz oranlarının yakın olması yatırımcıları yeni alanlara yönelmek zorunda bırakmıştır.

Ekonomik ve parasal birlik, şüphesiz bankacılık sektörünün gelişimini hızlandırmıştır. Ancak, üye ülkelerdeki bankalar arasında yapısal uyum tam olarak gerçekleşmemiştir. Bankaların sahiplik yapıları, yabancı bankaların sayısı farklılık göstermektedir. Finansal istikrarın sağlanması yapılacak yeni düzenlemelerin sürekliliğine bağlıdır.

Avrupa’da ulusal piyasaların liberalleşmesi, teknolojik gelişme ile başlayan yapısal değişim Euro’nun dolanımına girmesiyle birlikte hız kazanmıştır. Bu gelişmeler Türk bankacılık sektörünü de etkisi altına almıştır. Euro Alanı’nda maliyetlerin düşmesi, rekabetin artması Türk bankacılık sektörünü etkilemiştir. Türk bankacılık sektörünün rekabet gücünün artırılması için yapısal reformlarının devam etmesi gerekmektedir. Bankacılık sektörünün Avrupa Birliği’ne uyumunun sağlanması maliyetlerin de artmasına neden olmuştur.¹¹²

4. Euro’nun Fiyatlar, Ücretler ve İşgücü Piyasası Üzerine Etkileri

Fiyat, piyasa ekonomisinde kaynak dağılımını etkileyen bir faktördür. Euro, Avrupa Birliği üyesi ülkelerde mal ve para piyasalarındaki entegrasyonla kaynakların etkin dağılmasını sağlayabilir. Fiyatların Euro cinsinden belirlenmesi maliye politikalarının koordinasyonuna, vergilerin fiyat üzerindeki bozucu etkilerinin

¹¹² **Birinci**, *a.g.e.*, ss.181-182.

azaltılmasına, özel sektörde pazara girişteki engellerin kaldırılmasına ve bölge içinde fiyat farklılıklarının azalmasına neden olmuştur. Euro'nun ortak para birimi olarak kullanılması tüketicilere diğer ülkelerle fiyat farklılıklarını görme imkanı vermiştir.¹¹³

Tablo 8. EPB Üyesi 15 Ülkenin Enflasyon Oranları (%), (Yıllık Ortalama TÜFE)*

	1999 En fazla % 2,3	2000 En fazla % 2,8	2001 En fazla % 3,3	2002 En fazla % 3,1	2003 En fazla % 2,9	2004 En fazla % 2,7
Almanya	0,6	1,4	1,9	1,3	1,0	1,8
Avusturya	0,5	2,0	2,3	1,7	1,3	2,0
Belçika	1,1	2,7	2,4	1,6	1,5	1,9
Finlandiya	1,3	3,0	2,7	2,0	1,3	0,1
Fransa	0,6	1,8	1,8	1,9	2,2	2,3
Hollanda	2,0	2,3	5,1	3,9	2,2	1,4
İrlanda	2,5	5,3	4,0	4,7	4,0	2,3
İspanya	2,2	3,5	2,8	3,6	3,1	3,1
İtalya	1,7	2,6	2,3	2,6	2,8	2,3
Lüksemburg	1,0	3,8	2,4	2,1	2,5	3,2
Portekiz	2,2	2,8	4,4	3,7	3,3	2,5
Yunanistan	2,1	2,9	3,7	3,9	3,4	3,0
Danimarka	2,1	2,7	2,3	2,4	2,0	0,9
İngiltere	1,3	0,8	1,2	1,3	1,4	1,3
İsveç	0,6	1,3	2,7	2,0	2,3	1,0

Kaynak: Eurostat, 2005.

Tablo 8'de ekonomik ve parasal birlik üyesi 15 ülkenin 1999-2004 yılları arasındaki enflasyon oranları görülmektedir. Maastricht Kriterleri'ne göre hesaplanan en fazla enflasyon oranı değeri yılların hemen altında belirtilmiştir.^{**} 1999 yılında İrlanda yüzde 2,5'lik enflasyon oranı ile ortalama değer olan yüzde 2,3'ü geçmiştir. Aynı yıl en düşük enflasyon oranına sahip ülke yüzde 0,5 ile Avusturya olmuştur. Euro'nun 2002 yılında dolanımına girmesinin üye ülkelerinin enflasyon oranları üzerinde etkisi olup olmadığını da tablodan görmek mümkündür. 2002 yılında İrlanda yüzde 4,7'lik enflasyon oranına sahiptir. Aynı yıl en düşük enflasyon oranına sahip üç ülkenin ortalama enflasyon oranı yüzde 3,1 olmuştur.

¹¹³ **Hüseyin Özdeşer**, "European Monetary Union, Euro and Impacts of Euro on TRNC Economy Based on a Possible Membership of TRNC to EMU", Doğu Üniversitesi Dergisi, Sayı:6, Temmuz 2002, s.100.

* Danimarka, İsveç ve İngiltere tek paraya katılmamaktadırlar.

** Her bir üye ülkenin yıllık ortalama enflasyon oranı, fiyat artışı en düşük üç üye devletin yıllık enflasyon oranı ortalamasını 1,5 puandan fazla aşmamalıdır.

Tablodaki değerler birlik içinde bazı bölgelerde enflasyon oranlarının farklı olduğunu açıkça ortaya koymaktadır.

Tablo 9. EPB Üyesi 15 Ülkenin Uzun Dönem Faiz Oranları (%)

	1999 En fazla %	2000 En fazla %	2001 En fazla %	2002 En fazla %	2003 En fazla %	2004* En fazla %
	6,7	6,6	7,3	6,9	6,9	6,1
Almanya	4,5	5,3	4,8	4,8	4,1	4,2
Avusturya	4,7	5,6	5,1	5,0	4,2	4,4
Belçika	4,8	5,6	5,1	5,0	4,2	4,3
Finlandiya	4,7	5,5	5,0	5,0	4,1	4,3
Fransa	4,6	5,4	4,9	4,9	4,1	4,3
Hollanda	4,6	5,4	5,0	4,9	4,1	4,3
İrlanda	4,7	5,5	5,0	5,0	4,1	4,3
İspanya	4,7	5,5	5,1	5,0	4,1	4,3
İtalya	4,7	5,6	5,2	5,0	4,3	4,4
Lüksemburg	4,7	5,5	4,9	4,9	4,1	3,0
Portekiz	4,8	5,6	5,2	5,0	4,2	4,3
Yunanistan	6,3	6,1	5,3	5,1	4,3	4,4
Danimarka	4,9	5,6	5,1	5,1	4,3	4,5
İngiltere	5,0	5,3	5,0	4,9	4,5	5,1
İsveç	5,0	5,4	5,1	5,3	4,6	4,6

*AB Komisyonu Tahmini

Kaynak: Eurostat, 2005.

Tablo 9’da ekonomik ve parasal birlik üyesi 15 ülkenin 1999-2004 yılları arasındaki uzun dönem faiz oranları görülmektedir. Maastricht Kriterleri’ne göre hesaplanan en fazla uzun dönem faiz oranı değeri yılların hemen altında belirtilmiştir.*** 1999 yılında faiz oranı en yüksek olan ülke Yunanistan, en düşük olan ülke ise Almanya olmuştur. 1999-2004 yılları arasında sınır değer üstünde olan ülke bulunmamaktadır. 2002 yılında Euro’nun piyasalarda kullanılmaya başlanmasıyla uzun dönemli faiz oranı bir önceki yıla göre düşmüştür. Ekonomik ve parasal birlik fiyatların karşılaştırmasını kolaylaştırmıştır. Mali piyasalarda entegrasyonun da gerçekleşmesi uzun vadeli faiz oranlarını ve borçlanma maliyetlerini düşürmüştür.

Avrupa Birliği temel makro ekonomik hedeflerden olan istihdamın gerçekleştirilmesi için 1999 yılındaki bir raporda bazı önerilerde bulunmuştur;

*** Her bir üye devlet, fiyat istikrarı bakımından en iyi performans sergileyen ve enflasyon oranı en düşük üç üye devletin, ortalama nominal uzun vadeli faiz oranını 2 puandan fazla aşmamalıdır.

- Büyüme, istihdam ve fiyat istikrarının sağlanmasına yönelik politikalar izlenmelidir. İstihdamda sürekli ve makul ücret artışları sağlanmalıdır.
- İşgücü piyasalarında düzenlemeler yapılarak sağlıklı bir yapıya kavuşması sağlanmalıdır.
- Üye ülkelerin şartlarına göre istihdam politikaları seçilmelidir.
- Mal, hizmet ve sermaye piyasalarında gerekli reformlar yapılmalıdır.¹¹⁴

Tablo 10. Toplam İstihdam Artışı (Bir önceki yıla göre yüzde değişim)

	1999	2000	2001	2002	2003
Belçika	1,4	1,9	1,5	-0,3	0,0
Almanya	1,2	1,8	0,4	-0,6	-1,0
Yunanistan	0,1	0,3	-0,3	0,1	1,4
İspanya	3,5	3,5	2,4	1,5	1,8
Fransa	2,0	2,7	1,7	0,7	-0,1
İrlanda	6,3	4,6	3,0	1,8	2,0
İtalya	1,1	1,9	2,0	1,8	1,2
Lüksemburg	5,0	5,7	5,7	3,0	1,8
Hollanda	2,6	2,2	2,1	0,4	-0,4
Avusturya	1,4	0,8	0,6	-0,2	-0,1
Portekiz	1,8*	2,3*	1,5*	0,3*	-0,4*
Finlandiya	2,5	2,3	1,5	0,9	-0,1
Euro Alanı	1,8	2,2	1,4	0,5	0,1
Danimarka	2,1	0,3	0,3	-0,4	-0,9
İsveç	2,1	2,4	1,9	0,1	-0,2
İngiltere	1,4	1,2	0,8	0,8	0,9
AB-15	1,7	2,0	1,3	0,5	0,3
AB-25	1,2*	1,4*	1,1	0,3	0,2
ABD	2,2	2,2	-0,1	-0,8	0,0
Japonya	-0,8	-0,1	-0,6	-1,4	-0,2

* Tahmini değer

Kaynak: Eurostat

Tablo 10'da Avrupa Birliği üyeleri ve seçilmiş ülkelere göre 1999-2003 yılları arasındaki toplam istihdam değişimleri görülmektedir. 1999 yılında Japonya'da istihdamda yüzde 0,8'lik azalma olmuştur. Aynı yıl ABD'de yüzde 2,2'lik istihdam artışı görülürken, Euro Alanı'nda yüzde 1,8'lik artış görülmektedir. 2002 yılında hem ABD hem de Japonya'da istihdam oranı azalmış, Euro Alanı'nda ise artmıştır. 25 üyeli Avrupa Birliği'nde yüzde 0,3'lük artış olmuştur.

¹¹⁴ **European Commission**, *European Economy, 1999 Broad Economy Policy Guidelines*, No: 68, 1999, s.46.

Ekonomik ve parasal birliğin son aşamasına geçilen 1999 yılında İrlanda'daki yüzde 6,3'lük istihdam artışı birlik içindeki en büyük artış olurken, Yunanistan ise yüzde 0,1'lik bir artış ile son sırada yer almıştır. 2002 yılında Yunanistan'daki istihdam oranı yüzde 0,3 oranında azalmıştır. Aynı yıl diğer Euro Alanı ülkelerinde artışlar söz konusudur. Euro'ya geçişin ilk üç yılında yapılan reformların da etkisiyle Avrupa Birliği'nde 6 milyon kişi istihdam edilmiştir. 2001'den sonra istihdam oranı dünya genelinde yaşanan ekonomik yavaşlamanın da etkisiyle duraklamıştır. Bu durum karşısında şirketler bilançolarını iyileştirmek ve kârlarını artırmak için işgücünü azaltmayı tercih etmişlerdir.¹¹⁵

Lizbon (Mart 2000) ve Stockholm Zirveleri'nde (Mart 2001) Avrupa Birliği'nin 2010 yılına kadar istihdam hedefleri belirlenmiştir. Bu hedefler;

- Toplam istihdam oranı 2005 yılına kadar yüzde 67, 2010 yılına kadar yüzde 70.
- Kadın çalışanların istihdam oranı 2005 yılına kadar yüzde 57, 2010 yılına kadar yüzde 60 ve üstü,
- Yaşlı çalışanların istihdam oranının 2010 yılına kadar yüzde 50 olarak belirlenmiştir.¹¹⁶

2005 yılına kadar hedeflenen değişimler gerçekleşmemiştir. Yeni üyelerin de birliğe girmesiyle sorunlar artmıştır. Ulusal ve bölgesel istihdam, işsizliği etkilemiştir. 2010 yılı hedeflerine kısmen ulaşılabilmesi ve istihdam-verimlilik artışının sağlanması için yapısal reformların bir an önce gerçekleştirilmesi gereklidir.

5. Parasal Birliğin Yatırımlar, Verimlilik ve Büyüme Üzerine Etkileri

Ekonomik ve parasal birlik döviz kurlarındaki belirsizliğin ve ulusal paraların birbirlerine dönüşüm maliyetlerinin sona ermesini sağlamıştır. Bu gelişmeler birlik

¹¹⁵ Çapanoğlu, a.g.e., ss.20-21.

¹¹⁶ European Commission, *European Economy, EMU After Five Years*, Special Report, 1/2004, s.115.

içindeki ticaretin ve verimliliğin artmasına neden olmuştur. Bu gelişmeler yatırımcılar için uygun bir ortamı da beraberinde getirmiştir.

Tablo 11. Yatırımlar (GSMH'nın yüzdesi olarak)

	1992-1999 Ortalaması	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006 *	2007 *	2008-2011* Ortalaması
Euro Alanı	19,8	21,5	21,0	20,0	20,1	20,5	20,9	21,4	21,5	21,9
Almanya	21,9	21,8	19,5	17,2	17,2	17,2	17,2	17,8	17,8	18,4
Fransa	18,5	20,4	20,1	19,0	19,1	19,6	20,6	20,8	20,8	20,7
İtalya	19,2	20,2	20,6	21,1	20,7	20,7	20,9	21,5	21,4	21,6
İngiltere	16,9	17,5	17,2	16,7	16,3	16,8	16,8	16,9	17,2	18,0
ABD	19,0	20,8	19,1	18,4	18,5	19,6	20,0	20,6	20,8	21,3
Japonya	28,1	25,2	24,8	23,0	23,0	22,7	23,2	23,7	24,0	23,9

* Tahmin

Kaynak: IMF, *World Economic Outlook*, April 2006, s.247.

Tablo 11'de seçilmiş ülke ve bölgelerde 1992-1999 yılları arasında gerçekleşen yatırımların ortalaması (GSMH'nın yüzdesi olarak) ve 2000-2011 yılları arasındaki değişimler görülmektedir. Euro Alanı'ndaki yatırımlar tüm dönemler boyunca yüzde 20'ler seviyesinde gerçekleşmiştir. 2006-2011 döneminde bu oranın yüzde 20'yi geçeceği tahmin edilmektedir. Euro Alanı'ndaki Almanya'da yatırımlar 2002 yılından sonra azalmış ve yüzde 17,2 olarak gerçekleşmiştir. Fransa ve İtalya yakın değerlere sahiptir. İngiltere'de yatırımların 1992-2004 yılları arasında Euro Alanı ortalamasının altında olduğu görülmektedir. Japonya'nın 1990'lı yıllardaki yüksek oranı dikkat çekicidir. Aynı dönemde ABD'de yatırımların ortalaması yüzde 19 olmuştur. Japonya istikrarlı bir şekilde yatırımlarını gerçekleştirmektedir. GSMH'nın yatırıma ayrılan kısmı tüm dönemler boyunca yüzde 22'nin üzerindedir.

Ekonomik ve parasal birlik Euro Alanı'nda yatırımların artması için önemli bir fırsattır. Dünya genelindeki ekonomik yavaşlama Euro Alanı'nda da yatırımların durmasına neden olmuştur. Yüksek petrol fiyatları ve tüketici talebinin kararsız olması yatırımları olumsuz yönde etkilemiştir.¹¹⁷

¹¹⁷ Çapanoğlu, a.g.e., ss.25-26.

Tablo 12. Reel GSYİH Artış Oranı, Sabit Fiyatlarla, (Bir önceki yıla göre % değişim)

	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005 Tahmini	2006 Tahmini
Euro Alanı	2,8	3,5	1,6	0,9	0,5	2,0	2,0	2,2
AB-15	2,9	3,6	1,7	1,0	0,8	2,2	2,2	2,3
AB-25	2,9	3,6	1,7	1,1	0,9	2,3	2,3	2,4
ABD	4,4	3,7	0,8	1,9	3,0	4,4	3,0	2,9
Japonya	-0,1	2,4	0,2	-0,3	1,4	4,2	2,1	2,3

Kaynak: Eurostat

Ekonomik ve parasal birliğin üye ülkeler arasında faktör fiyatlarını aynı seviyeye getirmesi ve faktör verimliliğinin yükselmesi büyümeyi teşvik etmiştir. Tablo 12’de ülke ve ülke gruplarına göre sabit fiyatlarla hesaplanmış Reel GSYİH artış oranı görülmektedir. 1999 yılında Japonya’daki negatif artış dikkat çekicidir. Aynı yıl ABD’nin büyüme oranı yüzde 4,4 olmuştur. 2000 yılında Euro Alanı’nın büyüme oranı yüzde 3,5 olmuştur. Euro Alanı ve ABD’deki büyüme oranları birbirine yakın değerlerdir.

Ekonomik ve parasal birlik 2001 yılına kadar Avrupa Birliği için olumlu olmuştur. Bu dönemde yüksek faiz oranlarının düşmesi, gerçekleştirilen yapısal reformlar, özelleştirme ve serbestleştirme çalışmaları birliğe ivme kazandırmıştır. Bilgi ve iletişim teknolojilerinin kullanımının yaygınlaşması da büyümeyi etkileyen faktörler arasında yerini almıştır. 2001 yılından sonra hem ABD’de hem de Euro Alanı’nda düşük büyüme oranı gözlenmiştir. 11 Eylül olayları ve petrol fiyatlarının yükselmesi Avrupa Birliği ekonomisini de olumsuz yönde etkilemiştir. 2004 yılından itibaren Japonya, ABD ve Euro Alanı’nda büyüme oranları tekrar artmaya başlamıştır. Çin’in yüksek büyüme oranı, Avrupa Birliği’ne yeni katılımlar dünya ekonomisinde canlanmaya neden olmuştur. 2006 yılında da büyümenin pozitif olması beklenmektedir.

6. Euro’nun Dış Ticaret Üzerine Etkileri

Daha öncede belirtildiği gibi, Euro uluslararası para sistemi açısından önemli bir gelişmedir. Avrupa Birliği’nin resmi yayınlarında, Euro’nun uluslararası ticaret için faydalı olacağı belirtilmiştir. Üye devletlerde enflasyon ve faiz oranlarının düşük

olması, yüksek büyüme oranına ve istihdama neden olmuştur. Ekonomik ve parasal birlik ilk aşamada 15 pazar yerine tek pazarı oluşturmuştur. Bu uluslararası ticaret için, özellikle yabancı firmalar için önemli bir gelişmedir. Tek pazarla birlikte Avrupa Birliği'nde iş yapmanın maliyeti azalmış, rekabetin artmasıyla birlik genelinde fiyatlar düşmüştür.¹¹⁸

Euro'nun kullanımının başlaması, üye ülkeler arasında para birimlerinin birbirine çevrilmesinden kaynaklanan maliyetlerin ortadan kalkmasına neden olmuştur. Aynı zamanda döviz kurundan kaynaklanan riskler de sona ermiştir. Kur riski kavramı birlik içinde yerini kredi riski kavramına bırakmıştır. Avrupa Birliği'nde pazarın büyümesi, şirketlerin üretim, yatırım, pazarlama ve diğer konulardaki planlarının yeniden düzenlenmesine neden olmuştur. Şirket birleşmelerinin artması bunun bir göstergesidir.

Euro'nun gelişmekte olan ekonomiler üzerindeki etkileri değişik faktörlere bağlıdır. Bu faktörler;

- Ülkelerin ticaret hacimlerinin payı,
- Ticari ilişkilerin yoğunluğu,
- Dış borçların büyüklüğü,
- Döviz kompozisyonu olarak sıralanabilir.¹¹⁹

1999 ve 2000 yıllarında dünya ithalat talebinin artması ve Euro'nun ABD Doları karşısında değer kaybı yaşaması, Euro Alanı'nda mal ve hizmet ihracatının artmasına neden olmuştur. Dünya petrol fiyatlarındaki artış, ABD'nin ithalatının azalması, Euro Alanı'nda talebin azalması nedeniyle ihracat 2001 yılından itibaren yavaşlamıştır.¹²⁰

¹¹⁸ **Bohicchio**, *a.g.e.*, ss.25-26.

¹¹⁹ **Birinci**, *a.g.e.*, ss.163-164.

¹²⁰ **Çapanoğlu**, *a.g.e.*, ss.24-25.

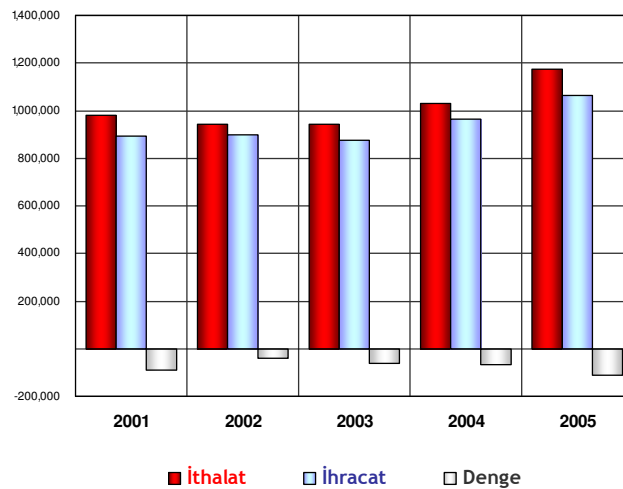
Tablo 13. AB'nin Dünya ile Ticareti (Milyon Euro)

Yıllar	İthalat	Yıllık % Değişim	İhracat	Yıllık % Değişim	Denge
2001	983,443	-	892,720	-	-90,723
2002	941,885	-4.2	900,424	0.9	-41,462
2003	940,347	-0.2	878,482	-2.4	-61,866
2004	1,031,999	9.7	964,652	9.8	-67,347
2005	1,174,633	13.8	1,061,013	10.0	-113,620
2006*	1,462,255	24.5	1,232,464	16.2	-220,577
2005**	262,217	24.5	234,216	16.2	-28,001
2006**	326,424		272,064		-54,361
Yıllık % Değişim (Ortalama)		4.5		4.4	

* Tahmin ** Ocak-Mart Dönemi

Kaynak: Euro Trade Issues, Bilateral Trade Relations, 2006.

Tablo 13'te Avrupa Birliği'nin 2001-2006 yılları arasında dünya ile ticareti görülmektedir. 2001-2003 yılları arasında dünyaya hakim olan ekonomik yavaşlama Avrupa Birliği üzerinde de etkisini göstermiştir. 2002 yılında Avrupa Birliği'nin ithalatı yüzde 4,2 azalmıştır. Aynı yıl ihracatta ise yüzde 2,4'lük bir azalış olmuştur. 2004 yılında ihracat ve ithalat tekrar artmaya başlamıştır. Avrupa Komisyonu'nun tahminine göre 2006 yılında ithalatın yüzde 24,5 oranında, ihracatın ise yüzde 16,2 oranında artması beklenmektedir. 2000-2006 döneminde ithalattaki yıllık yüzde değişim yüzde 4,5, ihracatta ise yüzde 4,4 olarak hesaplanmıştır. İthalat, ihracat ve denge arasındaki ilişki Grafik 4 yardımıyla daha açık görülebilir.

Grafik 4. AB'nin Dünya ile Ticareti (Milyon Euro)

Kaynak: Euro Trade Issues, Bilateral Trade Relations, 2006.

2005 yılı verilerine göre Avrupa Birliği'nin ithalatı içinde en büyük payı yüzde 13,9 ile ABD almaktadır. Çin yüzde 13,5 ile ikinci, Rusya yüzde 9,1 ile üçüncü, Japonya yüzde 6,2 ile dördüncü ve Norveç yüzde 5,7 ile beşinci sırada yer almaktadır. Aynı yıl Avrupa Birliği'nin gerçekleştirdiği ihracatta ilk sırayı yüzde 23,6 ile ABD alırken, İsviçre yüzde 7,7 ile ikinci, Rusya yüzde 5,3 ile üçüncü, Çin yüzde 4,9 ile dördüncü ve Japonya yüzde 4,1 ile beşinci sırada yer almaktadır. Avrupa birliği daha çok enerji, tarım ve tekstil ürünleri talep etmektedir.¹²¹

Avrupa'da tek pazarın oluşması Türk firmaları için iyi bir fırsattır. Birlik üyesi ülkelerin büyümeleri ithalat taleplerinin artmasına neden olacaktır. Ayrıca dış ticaretimizin yaklaşık yüzde 50'sinin Avrupa Birliği ülkeleri ile gerçekleştirildiği dikkate alınırsa, ekonomik ve ticari ilişkiler açısından bağımlı olduğumuz bir oluşumun dışında kalmamamız gerekmektedir.¹²² Ekonomik ve parasal birliğin ticareti artırıcı etkisinden Türkiye'nin de faydalanması;

- Makroekonomik ve siyasi istikrarın sağlanması,
- Türk firmalarının rekabet güçlerini artırabilmek için uygulayacakları stratejiler,
- Euro Alanı'nda uygulanan politikalar ve bu politikaların yayılma etkisi,
- Euro'nun uluslararası piyasalardaki rolü,
- Euro'nun ABD Doları ve Japon Yeni gibi para birimleri karşısındaki istikrarı,
- Euro Alanı ülkelerinin Türk ihracat mallarına karşı talep esneklikleri,
- Euro Alanı ülkelerinin ekonomik büyümelerinin dış ticaret esnekliğine bağlıdır.¹²³

¹²¹ **European Commission**, *Euro Trade Issues, Bilateral Trade Relations*, http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2006/may/tradoc_122532.xls, 31.05.2006.

¹²² **Tuna Turagay**, "Avrupa Ekonomik ve Parasal Birliği ve Euro", *Dış Ticaret Dergisi*, Sayı:10, Yıl:3, Temmuz 1998, s.71.

¹²³ **Ata, Silahşör**, *a.g.e.*, s.85.

Ekonomik ve parasal birliğin Avrupa Birliği içinde ticareti yoğunlaştırması Türkiye'nin birlik ile olan ticareti üzerinde olumsuz bir etki oluşturabilir. Bunun önüne geçilmesi için Türk ihracatçılarının piyasa araştırmaları ve analizlerini iyi değerlendirmeleri gerekmektedir. Ayrıca; vergi, ücretler, piyasa düzenlemeleri, teknolojik yapı gibi konularda alınacak önlemler Türk firmaları'nın rekabet şanslarını artıracaktır.¹²⁴ Euro Alanı ülkelerinde oluşabilecek dalgalanmaların etkisinin daha az hissedilmesi, pazar paylarının korunması için Türk firmaları ile Avrupa firmalarının ortaklıklar kurulduğu görülmektedir.

7. Tek Paraya Geçişin Türkiye Üzerine Etkileri

Türkiye 1963 yılından bu yana Avrupa Birliği ile ilişkilerini sürdürmektedir. 1 Ocak 1996 yılında gümrük birliği aşamasına geçilmiştir. 1999 yılından itibaren ihraç edilen tahviller Euro cinsinden olmuştur. 1999-2002 yılları arasında Euro'ya geçiş birlik üyesi ülkelerin ulusal paralarının dönüşüm oranı açısından ek bir maliyet getirmemiştir. Ekonomik ve parasal birliğin sağlanmasıyla mal ve hizmet piyasalarında yeni ürünler, yeni piyasalar oluşmuştur.

Avrupa Birliği'nde Euro'nun tek para birimi olarak kullanılmaya başlanması sadece üye ülkeleri değil, yakın ilişki içinde olan diğer ülkeleri de etkilemiştir. Türkiye'nin Avrupa Birliği üyesi ülkelerle olan yoğun ticari ilişkileri nedeniyle ekonomide Euro'nun kullanım payı artmıştır. Avrupa'da yaşayan vatandaşlarımızın sayılarının fazla oluşu ve turizm faaliyetleri Türkiye'nin Euro'yu hızlı bir biçimde benimsemesine neden olmuştur. Türkiye'de Euro kullanımının artması, döviz riskinin ortadan kaldırılması, Avrupalı yatırımcıları Türkiye'de doğrudan yatırım yapmaya teşvik etmiştir.

Tablo 14'te Türkiye'nin 2000-2005 yılları arasında seçilmiş makro ekonomik göstergeleri yer almaktadır. Maastricht Kriterleri açısından ekonomik büyüme oranındaki değişimler dikkat çekicidir. Türkiye, 2001 yılının Şubat ayında yaşanan ekonomik krizden olumsuz etkilenmiştir. Ekonomi yüzde 9,5 oranında küçülmüştür.

¹²⁴ **Birinci**, *a.g.e.*, s.166.

Yaşanan ekonomik kriz ihracatı ve ithalatı da olumsuz yönde etkilemiştir. 2003 yılından itibaren bir atılım görülmektedir. Enflasyonun tek haneli rakamlara indirilmesi yönünde alınan istikrar önlemleri etkili olmuştur. 2005 yılında işsizlik oranı yüzde 10,3 olarak gerçekleşmiştir.

Tablo 14. Türkiye'nin Seçilmiş Makro Ekonomik Göstergeleri

MAKRO GÖSTERGELER	2000	2001	2002	2003	2004	2005
GSMH (Kişi Başına USD)	2,987	2,105	2,619	3,383	4,172	4,964
Büyüme (%)	6.3	-9.5	7.9	5.9	9.9	5.5
ÜFE (Yıl Sonu) (%)	32.7	88.6	30.8	13.9	13.8	2.7
TÜFE (Yıl Sonu) (%)	39.0	68.5	29.7	18.4	9.3	7.7
İşsizlik Oranı (%)	6.6	8.4	10.3	10.5	10.3	10.3
İhracat (FOB) Milyar USD	30.721	34.373	39.147	50.831	66.654	76.595
İthalat (FOB) Milyar USD	-53.131	-38.916	-47.782	-64.765	-90.555	-109.171

Kaynak: HM, TCMB, MB, DİE

Son yıllarda karşılaşılan sorunların çözülmesi Maastricht Kriterleri'ne uyumun sağlanması için kaçınılmazdır. Bütçenin konsolidasyonu, dış borçların azaltılması, enflasyonun kontrol altına alınması, tasarrufun artırılması, sürdürülebilir büyümenin sağlanması, adil gelir dağılımının gerçekleştirilmesi, gerekli reformların yapılması ve diğer önlemler Türkiye'nin rekabet gücünü artıracaktır.

Dördüncü Bölüm

Ortak Para Biriminin Dış Ticaret Üzerindeki Etkisi: Türkiye – Avrupa Birliği Örneği

1. Türkiye – Avrupa Birliği İlişkilerinin Kısa Tarihçesi

Türkiye – Avrupa Birliği ilişkileri birliğin kuruluşundan itibaren başlamıştır. 1957 yılında Roma Anlaşması imzalandıktan iki yıl sonra, 1959 yılında, Türkiye üyelik başvurusunu yapmıştır. Ortaklık sürecinde 1963 yılında imzalanan Ankara Anlaşması ile gümrük birliği yolunda ilk adım atılmıştır. Ankara Anlaşması'nın amaçları; ekonomik ilişkilerin geliştirilmesi, ekonomiler arasındaki farklılıkların giderilmesidir.¹²⁵ Ankara Anlaşması ilkeleri ve temelleri bakımından Roma Anlaşması'na dayanmaktadır. Türkiye – Avrupa Birliği ilişkilerinde bir dönüm noktası da 1971 yılında imzalanan ve 1973 yılında yürürlüğe giren Katma Protokol'dür. Katma Protokol, Ankara Anlaşması'nda yer alan hükümlerin Türkiye ekonomisine uygun bir biçimde uygulanmasını sağlayan bir “uygulama anlaşması” olmuştur.¹²⁶

1960 – 1980 yılları arasında Türkiye – Avrupa Birliği ilişkileri, Türkiye'nin gümrük birliği sürecinin başlatılmasına yönelik reformları gerçekleştirmemesi nedeniyle büyük bir ilerleme gösterememiştir. Bu yıllar arasında Türkiye'de ithal ikameci sanayileşme politikaları egemen olmuştur. 24 Ocak 1980 tarihinde uygulamaya konulan istikrar önlemleri ile serbest piyasa ekonomisine geçilmiştir. 1980'li yılların başında, Avrupa Birliği'ne üye ülkelerin Türkiye'nin toplam dış ticaretindeki payları azalmaya başlamıştır. Bunun nedeni, petrol gelirleri sürekli artan İslam ülkeleri ile ticaretin gelişmesidir. 1985'ten sonra Ortadoğu'daki istikrarsızlıklar Avrupa'yı yeniden öncelikli pazar konumuna getirmiştir.¹²⁷

¹²⁵ Ertürk, a.g.e., ss.204-205.

¹²⁶ Karluk, a.g.e., ss.674-677.

¹²⁷ Mehmet Dikkaya, “Türkiye-Avrupa Birliği İlişkileri: Uzun ve Zorlu Bir Yolun Ekonomi Politikası”, *Ekonomik Entegrasyon ve Bölgesel Yaklaşım*, ed. Prof. Dr. Osman Küçükahmetoğlu, Yrd. Doç. Dr. Hamza Çeştepe, Yrd. Doç. Dr. Şevket Tüylüoğlu, Bursa: Ekin Kitabevi, 2005, s.335.

1 Ocak 1996 tarihinde gümrük birliği anlaşmasının imzalanmasıyla Türkiye - Avrupa Birliği ilişkileri farklı bir boyut kazanmıştır. Bu anlaşmadan bir yıl sonra, 1997 yılında, Türkiye Avrupa Birliği'ne tam üyelik başvurusunda bulunmuştur. 12-13 Aralık 1997 tarihlerinde Lüksemburg'da yapılan zirvede Türkiye'nin adaylığı kabul edilmiştir. Fakat "Türkiye İçin Avrupa Birliği Stratejisi Başlangıç Önerileri" başlıklı raporla Türkiye'ye bazı tavsiyelerde bulunulmuştur. Bu rapor üzerine Türkiye Avrupa Birliği'ne üyelik başvurusunu geri çekmeyeceğini fakat birlik ile siyasi diyalogunu askıya alacağını açıklamıştır. Türkiye'nin izlediği politika sonucunda 1999 yılında toplanan Helsinki Zirvesi'nde aday ülke statüsü kazanılmıştır.¹²⁸

Avrupa Birliği'nde 1990'lı yıllarda önemli gelişmeler olmuştur. Bu gelişmeler içinde ekonomik ve parasal birliğin kurulması yönündeki adımlar önem taşımaktadır. 1999 yılında ekonomik ve parasal birliğe geçilmesiyle, geriye sadece entegrasyonun son aşaması olan siyasi birliğin gerçekleştirilmesi kalmıştır.

8 Mart 2001 tarihinde Avrupa Birliği Konseyi tarafından kabul edilen "Katılım Ortaklığı Belgesi" Türkiye için önceliklerin belirlendiği bir yol haritası olmuştur.¹²⁹

2002 yılında Kopenhag'da toplanan Avrupa Birliği zirvesinde en kapsamlı genişleme kararı alınmıştır. 16-17 Aralık 2004 tarihlerinde toplanan zirvede Türkiye'nin siyasi kriterleri yeterli ölçüde yerine getirdiği belirtilmiş ve 3 Ekim 2005 tarihinde müzakerelere "ucu açık" olarak başlanması kararlaştırılmıştır.¹³⁰ Günümüzde sektörler üzerinde tarama süreci devam etmektedir.

¹²⁸ Dikkaya, *a.g.e.*, s.336.

¹²⁹ Avrupa Komisyonu Türkiye Delegasyonu İnternet Sayfası, <http://www.deltur.cec.eu.int/default.asp?pId=4&lang=0&prnId=1&fId=2&ord=0&docId=341&fop=1>, 3 Nisan 2006 tarihi itibarıyla.

¹³⁰ Dikkaya, *a.g.e.*, s.336.

Türkiye-Avrupa Birliği arasındaki ilişkiler son 10 yılda daha hızlı gelişmiştir. 1996 yılında gümrük birliği sürecinin başlaması önemli bir gelişmedir. Türkiye'nin dış ticaretinin büyük bir bölümü birlik üyesi ülkelerle gerçekleşmektedir. Türkiye'nin Avrupa Birliği ile ekonomik ve parasal birlik aşamasına geçmesi durumunda entegrasyonun derecesi yükselecektir. Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne tam üye olması durumunda birlik üyesi ülkelerin çeşitli konularda endişeleri de (işgücünün serbest dolaşımı, birliğin hizmetme kapasitesi vb.) bulunmaktadır. Bu endişelerin giderilmesi için çeşitli senaryolar üretilmektedir. Ayrıca ekonomik ve parasal birlikle birlikte dış ticaretin de artması beklenmektedir.

2. Türkiye'nin Avrupa Birliği ile Ticari İlişkileri

Türkiye ile Avrupa Birliği arasındaki ticari ilişkilerin temeli 1964 yılında yürürlüğe giren Ankara Anlaşması'na dayanmaktadır. Ortaklık ilişkileri belirli dönemlere ayrılabilir. Bu dönemler:

- **Hazırlık Dönemi:** 1 Aralık 1964 tarihinde Ankara Anlaşması'nın yürürlüğe girmesiyle başlamış ve 1 Ocak 1973 tarihinde sona ermiştir. Hazırlık döneminde ithalat ihracattan daha hızlı artmıştır. Bu dönemde Türkiye'nin toplam ithalatında Avrupa Ekonomik Topluluğu'nun payı 1963 yılında yüzde 29 iken, 1972 yılında yüzde 42 olarak gerçekleşmiştir.¹³¹
- **Geçiş Dönemi:** Katma Protokol'ün yürürlüğe girmesiyle başlamıştır. Bu dönemde topluluğun ve Türkiye'nin yükümlülükleri belirlenmiş, ortak gümrük tarifesine uyumun sağlanması hedeflenmiştir. Ayrıca kotaların kaldırılması, ihracata uygulanan miktar kısıtlamaları ve ihracat vergilerinin kaldırılması gibi önlemlerle ticaretin artırılması hedeflenmiştir.

¹³¹ Karluk, a.g.e, s.680.

- **Son Dönem:** Bu dönemde ekonomi politikalarında uyumun sağlanmasına yönelik çalışmalar yapılmaktadır. Uyum sağlandıktan sonra tam üyelik için görüşmelerin başlaması hedeflenmiştir. Ancak, Türkiye bu süreç tamamlanmadan 1987 yılında tam üyelik başvurusunda bulunmuştur.¹³²

1 Ocak 1996 tarihinde Türkiye'nin Avrupa Birliği ile gümrük birliği anlaşmasını imzalaması önemli bir gelişmedir. Türkiye'nin toplam ticaret hacmi incelendiğinde Avrupa Birliği'nin büyük bir pay aldığı görülebilir. Türkiye'nin Avrupa Birliği üyesi ülkeler ile ihracatı ve ithalatı incelendiğinde gümrük birliğinin etkileri kolaylıkla görülmektedir. Mal gruplarına göre 1994-2005 yıllarını kapsayan dönemde Avrupa Birliği ile ihracatımızdaki değişim Tablo 15'de görülmektedir.

Tablo 15. Türkiye'nin Avrupa Birliği ile İhracatının Mal Gruplarına Göre Yıllar İtibariyle Dağılımı

Yıl	Yatırım		Ara malı		Tüketim	
	Pay (%)	Değ. (%)	Pay (%)	Değ. (%)	Pay (%)	Değ. (%)
1994	2.9	-	32.5	-	64.6	-
1995	2.9	26.2	31.8	25.8	65.3	29.7
1996	3.4	24.5	32.3	5.6	64.3	2.7
1997	3.5	6.8	33.5	10.1	63.0	4.0
1998	3.6	15.6	34.2	12.4	62.2	8.8
1999	4.4	29.0	34.7	8.0	60.9	4.0
2000	4.6	5.5	35.9	4.5	59.5	-1.2
2001	6.0	44.1	35.7	10.5	58.1	8.4
2002	6.9	32.7	31.6	1.4	61.4	21.1
2003	8.5	63.0	30.4	27.4	61.0	31.8
2004*	11	81.8	31.3	45.0	57.4	32.4
2004**	11	-	31.7	-	57.1	-
2005**	13	39.4	31.4	15.3	55.4	12.7

Kaynak: DTM, <http://www.dtm.gov.tr/ab/rakamlar/mal%20grup%20ab.xls>, (15 Mayıs 2006 itibariyle)

*1 Mayıs 2004'ten itibaren 25 üyeli AB

** Ocak-Haziran

Tablo 15'de yatırım, ara ve tüketim mallarının toplam ihracat içindeki payı ve bir önceki yıla göre değişim oranları gösterilmiştir. 1996 yılına ait veriler

¹³² Karluk, a.g.e, ss.695-697.

incelendiğinde gümrük birliği öncesine göre ara ve tüketim mallarındaki azalış dikkat çekicidir. Bunun nedeni ihracata konu olan malların sayılarının yeterli olmamasıdır.¹³³ 1996 yılında yatırım malı ihracatımız gümrük birliğinden büyük oranda etkilenmemiştir. 1997 yılında yatırım malı ihracatımız azalırken, ara ve tüketim malı ihracatımız artış göstermiştir. 17 Ağustos 1999 tarihinde yaşanan Marmara Depremi sanayi bölgesini olumsuz etkilediğinden ihracatta bir azalış gözlenmiştir. 2000 yılında yaşanan ağır ekonomik kriz sonrasında 2003 yılında yatırım malı ihracatımız yüzde 60'ların üzerine çıkmıştır. Aynı yıl ara ve tüketim malı ihracatımızdaki artışlar olmuştur.

Tablo 16. Türkiye'nin Avrupa Birliği ile İthalatının Mal Gruplarına Göre Yıllar İtibariyle Dağılımı

Yıl	Yatırım		Ara malı		Tüketim	
	Pay(%)	Değ. (%)	Pay (%)	Değ. (%)	Pay (%)	Değ. (%)
1994	29.4	-	63.3	-	7.3	-
1995	28.7	50.5	62.5	52.5	8.8	87.5
1996	31.9	52.9	55.7	22.2	12.4	92.5
1997	29.5	-0.8	56.3	8.8	14.2	23.2
1998	29.8	-2.0	55.1	-5.3	15.0	2.5
1999	28.4	-15.5	55.2	-10.9	16.5	-2.7
2000	27.3	19.5	53.0	19.4	19.2	45.1
2001	23.6	-40.5	61.1	-20.9	14.2	-49.3
2002	23.0	24.2	61.8	29.1	13.7	23.2
2003	22.1	30.6	60.7	33.4	16.2	61.0
2004*	23.5	52.5	59.0	39.4	16.8	47.9
2004**	23.0	-	58.7	-	17.4	-
2005**	23.5	8.8	61.3	11.2	14.8	-9.5

Kaynak: DTM, <http://www.dtm.gov.tr/ab/rakamlar/mal%20grup%20ab.xls>, (15 Mayıs 2006 itibariyle)

*1 Mayıs 2004'ten itibaren 25 üyeli AB

** Ocak-Haziran

Tablo 16'da yatırım, ara ve tüketim mallarının toplam ithalat içindeki payı ve bir önceki yıla göre değişim oranları yer almaktadır. 1997 yılından 2000 yılına kadar yatırım malı ithalatımızın azaldığı tabloda açık bir şekilde görülmektedir. Gümrük birliğinin etkisiyle tüketim malı ithalatı 2000 yılına kadar azalmıştır. 2001 yılında yaşanan krizlerin de etkisiyle yüzde 50 seviyesinde bir azalış da söz konusudur.

¹³³ DTM, "AB Ülkeleri İle Gümrük Birliği Süreci", <http://www.dtm.gov.tr/ead/ticaret/trk97/ab.htm>, (15 Mayıs 2006 itibariyle).

Marmara Depremi ve yaşanan ağır ekonomik kriz ithalatımızı da olumsuz etkilemiştir.

Tablo 17. AB'nin Türkiye ile Ticareti (Milyon Euro)

Yıllar	İthalattaki Yıllık % Değişim	AB'nin Toplam İthalatı İçindeki Payı	İhracattaki Yıllık % Değişim	AB'nin Toplam İhracatı İçindeki Payı
2001	-	2,17	-	2,34
2002	10,4	2,50	21,7	2,83
2003	9,6	2,75	15,7	3,35
2004	19,7	3,00	29,1	3,94
2005	8,1	2,85	10,0	3,94
2005**	13,3	3,08	26,1	3,66
2006**		2,80		3,97
Yıllık % Değişim (Ortalama)	11,9		18,9	

* Tahmin

** Ocak-Mart Dönemi

Kaynak: Euro Trade Issues, Bilateral Trade Relations, 2006.

Tablo 17’de Avrupa Birliği’nin 2001-2006 yılları arasında Türkiye ile olan dış ticareti görülmektedir. Avrupa Birliği’nin toplam ithalatı içinde Türkiye’nin payı yıllar itibariyle artış göstermiştir. 2004 yılında AB’nin Türkiye’den ithalatı yüzde 19,7 oranında artmıştır. Türkiye’nin AB’nin ihracatındaki payı yüzde 3-4 oranındadır. Avrupa Birliği’nin Türkiye’ye ihracatı 2004 yılında dönem içindeki en büyük artışı göstermektedir. Bu dönemde bu oran yüzde 21 olarak gerçekleşmiştir. Türkiye’nin Kasım 2000 ve Şubat 2001 yılında yaşadığı krizler ticareti olumsuz yönde etkilemiştir.

3. Optimum Para Alanları Teorisi’ndeki Son Gelişmeler ve Dış Ticaret Üzerindeki Etkiler

Mundell 1961 yılında yazdığı makalesinde Optimum Para Alanları Teorisi’nin teorik temellerini tartışmıştır. Mundell makalesinde gelişmiş ülkeler için “kur esnek mi yoksa sabit mi olsun?” sorusuna cevap aramaktadır. 1971 yılına kadar

ABD Doları dünyadaki tek uluslararası para birimi olma özelliğini korumuştur. Ayrıca günümüzde de en değerli uluslararası rezerv para birimlerinden birisidir.¹³⁴

1990'lı ve 2000'li yıllarda Avrupa'da ekonomik ve parasal birlik yolunda atılan adımlar bu alandaki çalışmaları yoğunlaştırmıştır. Ricci, 1997 yılındaki "A Model of an Optimum Currency Area" başlıklı çalışmasında Optimum Para Alanları Teorisi'ni ayrıntılı bir model geliştirerek ele almıştır. İki ülkeli bir model kurmuş ve şokların benzerliği, uluslararası faktör mobilitesi, mali uyum, açıklık, parasal şokların ilişkisini kullanarak, tek para biriminin faydalarını incelemiştir.¹³⁵

Frankel ve Rose 1998 yılında yaptıkları çalışmada devrevi (konjonktürel) hareketler arasındaki ilişkinin içsel olduğunu belirtmişlerdir. İçsellik kavramı, teorik maliyetleri ve para birliğine giriş maliyetlerini düşürmüştür. Bu ampirik çalışmada ticari ilişkiler ve devrevi hareketler arasındaki ilişki incelenmiştir.¹³⁶ Bu dönemde Optimum Para Alanları Teorisi'nde içsellik kavramının ortaya çıkması, söz konusu teoremin ve kriterlerinin yeniden yorumlanmasına neden olmuştur.¹³⁷

Frankel ve Rose 2000 yılında yaptıkları çalışmada ülkelerin ortak para birimini kullanmaları durumunda dış ticaretlerini üçe katlayacaklarını belirtmişlerdir.¹³⁸

Frankel ve Rose 2002 yılında yaptıkları çalışmada ise ortak para biriminin ticaret ve gelir üzerindeki etkilerini incelemişlerdir. Çalışmalarında 200'ün üzerindeki ülkenin ve sömürgeenin ekonomi ve coğrafi verilerini iki bölümde değerlendirmişlerdir. Elde ettikleri sonuçlar her iki aşamada da anlamlı olmuştur.

¹³⁴ **Manoranjan Dutta**, "The Theory of Optimum Currency Area Revisited: Lessons From The Euro/Dollar Competitive Currency Regimes", Journal of Asian Economics, 16, 2005, s.358.

¹³⁵ **Luca A. Ricci**, "A Model of an Optimum Currency Area", International Monetary Fund, Working Paper, 1997.

¹³⁶ **Jeffery A. Frankel, K. Andrew Rose**, "The Endogeneity of the Optimum Currency Area Criteria", Economic Journal, Vol.108, ss.1009-1025.

¹³⁷ **Utku Utkulu**, "Avrupa Parasal Birliği Gerçekten Bir Optimum Para Sahası mıdır?", Siyasa, Yıl:1, Sayı:1, Güz 2005, ESİAD Yayını, s.111.

¹³⁸ **Jeffery A. Frankel, K. Andrew Rose**, "An Estimate of the Effect of Currency Unions on Trade and Growth", National Bureau of Economic Research (NBER), Working Paper 7857, 2000.

Ekonomik ve parasal birliğin bir ülkenin dış ticaretini artırdığını belirtmişlerdir. Örneğin; parasal entegrasyon öncesinde ticaretinin yarısına yakınına Avrupa Birliği ülkeleriyle gerçekleştiren Polonya'nın, parasal birliğe katılım sonrasında kişi başına geliri artırmıştır.¹³⁹

Rose tarafından 2004 yılında yapılan çalışmada ortak para biriminin uluslararası ticaret üzerindeki etkisi incelenmiştir. Rose, ortak para biriminin dış ticareti yüzde 30 ile yüzde 90 oranında artırdığını belirtmiştir. Ayrıca, Rose, savaş sonrası oluşan parasal birlikte olduğu gibi Avrupa Para Birliği'nde de ticareti artırıcı etkinin olduğunu ortaya koymuştur.¹⁴⁰

Ortak para biriminin dış ticaret, gelir vb. göstergeler üzerindeki etkisi konusunda yapılan çalışmalar yakın zamanda artış göstermiştir. Kısa bir sürede bu konuda yapılan çalışmalar yeterli bilgi birikiminin sağlanmasına neden olmuştur.

4. Ortak Para Birimi ve Gravity Modelleri

Gravity modellerinin karşılıklı ticari ilişkilerin açıklanmasında kullanılabildiği ve ticaretteki değişimlerin yüzde 50'den fazlasını açıklayabildiği yapılan çalışmalarla kanıtlanmıştır. Newton'un Evrensel Çekim Yasası iki nesne arasındaki kuvvetin, kütleleri ile aralarındaki uzaklıklarının karelerinin bir fonksiyonu olduğunu savunmaktadır. Gravity modelleri ticaret ve göç gibi olaylar arasındaki etkilerin açıklanmasında pek çok kez kullanılmıştır.¹⁴¹ Gravity Modelinin ticari ilişkiler üzerinde uygulanması Pöykönen'in 1963¹⁴² ve Tinbergen'in 1962¹⁴³ yılında yaptıkları çalışmalara kadar uzanmaktadır.

¹³⁹ Jeffery A. Frankel, K. Andrew Rose, "An Estimate of the Effect of Common Currencies on Trade and Income", The Quarterly Journal of Economics, Volume 117, May, 2002 ss.437-466.

¹⁴⁰ K. Andrew Rose, "A Meta-Analysis of the Effect of Common Currencies on International Trade", National Bureau of Economic Research (NBER), Working Paper 10373, March 2004, s.13.

¹⁴¹ Christie Smith, "Currency Unions and Gravity Models Revisited", Reserve Bank of New Zealand, Discussion Paper Series, DP 2002/07, November, s.1.

¹⁴² Pentti Pöyhönen, "A tentative model for the flows of trade between countries", Weltwirtschaftliches Archiv 90(1), ss.93-99.

¹⁴³ Jan Tinbergen, Shaping the World Economy: Suggestions for an International Economic Policy, New York: The Twentieth Century Fund, 1962.

McCallum 1995 yılında yaptığı çalışmada Kanada'daki eyaletler arasında gelişen ticaretin, Kanada ve ABD eyaletleri arasındaki ticaretten 22 kat fazla olduğunu hesaplamıştır.¹⁴⁴

Helliwell 1996 ve 1998 yıllarında yaptığı çalışmalarda Gravity Modeli'ni kullanarak, ABD ve Kanada eyaletleri arasındaki uzaklığın ve ekonomik ilişkilerin ticareti nasıl etkilediğini açıklamaya çalışmıştır.¹⁴⁵

Gravity Modeli ile Türkiye ve Avrupa Birliği üzerine yapılan bazı çalışmalara da değinmemiz yerinde olacaktır. Flam tarafından 2003 yılında yapılan bir çalışmada AB-15 ile Türkiye arasındaki politik ve ekonomik ilişkiler ele alınmıştır. Çalışmada kullanılan Gravity Modeli;

$$\text{Log}[(i \text{ ülkesinden } j \text{ ülkesine ihracat} + j \text{ ülkesinden } i \text{ ülkesine ihracat}) / 2] = \beta_0 + \beta_1 \cdot \text{log}(i \text{ ülkesinin GSMH'sı} \times j \text{ ülkesinin GSMH'sı}) + \beta_2 \cdot \text{log}(i \text{ ülkesinde kişi başına GSMH} \times j \text{ ülkesinde kişi başına GSMH}) + \beta_3 \cdot \text{log}(\text{coğrafi uzaklık}) + \text{ülke sınırı için kukla değişken} + \text{hata terimi}$$

şeklinde dir. Modelde bağımlı değişken iki ülke arasındaki ihracatın ortalama değerinin logaritmik değeri olarak kabul edilmiştir. GSMH, kişi başına GSMH, coğrafi uzaklık ve ülke sınırları da bağımsız değişken olarak kullanılmıştır. Taşıma maliyetleri coğrafi uzaklık ve ülke sınırı değişkenleriyle açıklanmıştır. Bu model kullanılarak yüzde 90 düzeyinde anlamlılık elde edilmiştir. Tüm katsayıların anlamlı olduğu görülmüştür.¹⁴⁶

¹⁴⁴ **Smith**, a.g.m., s.1.; **John McCallum**, “National Borders Matter: Canada-U.S. Regional Trade Patterns”, American Economic Review, 85 (3), 1995.

¹⁴⁵ **John F. Helliwell**, “Do National Borders Matter For Quebec's Trade?”, Canadian Journal of Economics, 29 (3), 1996.; **Jhon F. Helliwell**, “How Much Do National Borders Matter?”, The Brookings Institution, Washington, D.C., 1998.; Gravity Modelleri için ayrıca bkz. **Fitzsimons** 1999, **Rose** 2000, **Frankel and Rose** 2002, **Rose and van Wincoop** 2001, **Glick and Rose** 2002, **Feenstra, Markusen and Rose** 2001.

¹⁴⁶ **Hary Flam**, *Turkey And The EU: Politics And Economics Of Accession*, Stockholm University, Institute For International Economic Studies, Seminar Paper No:718, February 2003, p. 26-30.

Lajor, Moolj ve Capel tarafından 2004 yılında yapılan bir çalışmada Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne üye olması durumunda olası gelişmeler değerlendirilmiştir. Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne entegrasyonu ile ortaya çıkan genel görüş iç pazarın büyümesi yönündedir. Türkiye ve Avrupa Birliği üyeleri arasındaki ticaret, doğrudan yabancı sermaye yatırımları, iç yatırımlar ve diğer göstergeler olası üyelik durumunda değişim gösterecektir. İç pazarın büyümesi ticaretin gelişmesindeki teknik engellerin ortadan kalkması ve bürokratik işlemlerin azalması gibi faydaları sağlayacaktır.¹⁴⁷

Lajour ve diğerleri Türkiye'nin olası üyeliğinin birlik ekonomisi üzerindeki etkilerini tahmin edebilmek için, Bergstrand tarafından 1989 yılında sanayileşme derecesi üzerine gravity modeli ile yapılan tahmini kullanmışlardır.¹⁴⁸ Bu çalışmada kullanılan model aşağıdaki şekildedir;

$$X_{ijs} = \alpha_s \cdot Z_{ijs} + \beta_s \cdot D_{ijs}^{EU}$$

Formülde;

X_{ijs} : i ülkesinden j ülkesine s sektörü tarafından yapılan ihracatın logaritması

Z_{ijs} : Kişi başına GSMH, ülkelerin başkentleri arasındaki uzaklık, kukla değişkenler ve ülkeler arasındaki ikili ihracat ve ithalat tarifeleri

α_s : Her bir sektör için tahmin edilen parametre

D_{ijs}^{EU} : kukla değişken (i ya da j ülkeleri yeni üye ise 1, değilse 0) olarak gösterilmiştir.

Lejour ve diğerleri D^{EU} değişkeninin katsayısını tahmin etmeye çalışmışlardır. 15 sektör ve 38 ülkeye ait verileri kullanmışlardır. Her iki ülkenin de Avrupa Birliği üyesi olması durumunda ticarete artış olacağı belirtilmiştir. Çalışmada, Türkiye'nin mevcut ticari ilişkilerinin büyük bir bölümünün birlik üyesi

¹⁴⁷ A.M. Lejour, R.A. de Moolj and C.H. Capel, *Assessing The Economic Implications of Turkish Accession To The EU*, Netherland: CPB Bureau of Economic Policy Analysis, No: 56, March 2004, p.30.

¹⁴⁸ J. H. Bergstrand, "The Generalized Gravity Equation, Monopolistic Competition And The Factor-Proportions Theory Of International Trade", *Review Of Economics And Statistics* 71, 1989, p.143-153.

ülkelerle olmasına rağmen, üyelik sonrasında ticaretin daha da artacağı tahmin edilmiştir.¹⁴⁹

Türkiye'nin Avrupa Birliği ile özel bir ticari ilişkisinin olup olmadığı sorusuna cevap arayan çalışmalardan bir diğeri de Antonucci ve Manzocchi tarafından 2004 yılında yapılan bir araştırmadır. Çalışmada 1967-2001 yıllarını kapsayan dönemde imalat sanayi ticaretine ait veriler kullanılarak, panel data analizi yapılmıştır. 45 ülkeye ait 1575 veri kullanılmıştır.¹⁵⁰ Bu çalışmada kullanılan model aşağıdaki şekildedir;

$$\ln T_{it} = \beta_0 + \beta_1 \cdot \text{SUMGDP}_{it} + \beta_2 \cdot \text{SIMSIZE}_{it} + \beta_3 \cdot \text{RELENDOW}_{it} + \beta_4 \cdot \text{AGR}_{it} + \beta_5 \cdot \text{EU}_{it} + \varepsilon_{it}$$

Formülde;

T_{it} : Türkiye'nin imalat sanayi ithalatı ve ihracatını göstermektedir.

SUMGDP_{it} : İthalat ve ihracat yapan ülke ekonomilerinin boyutunu ifade etmektedir. Olumlu yönde etkisi olduğu kabul edilmektedir.

SIMSIZE_{it} : $-\infty$ 'a kadar değerler alabilmektedir. Benzerlik derecesini ifade etmektedir. Ticaret yapıları birbirine benzer olan ülkelerin birbirleriyle ticari ilişkilerinin daha yoğun olduğu kabul edilmektedir.

RELENDOW_{it} : Faktör mobilitesini ifade etmektedir.

AGR_{it} : İki ülke arasında ticaret anlaşması varsa 1, yoksa 0 değerini almaktadır. Kukla değişkendir.

EU_{it} : Ticaret yapılan ülke Avrupa Birliği üyesi ise 1, değilse 0 değerini almaktadır. Kukla değişkendir.¹⁵¹

Ayrıca çalışmada gümrük birliği anlaşması olup olmaması, kara-deniz sınırının olup olmaması da kukla değişken olarak kullanılmıştır. Çalışmanın sonucunda, 1967-2001 yıllarını kapsayan dönem bir bütün olarak

¹⁴⁹ A.M. Lejour, R.A. de Moolj and C.H. Capel, *a.g.e.*, s.31-33.

¹⁵⁰ Daniele Antonucci, Stefano Manzocchi, "Does Turkey Have a Special Trade Relation With The EU? A Gravity Model Approach", *Economic Systems* 30, 2006, pp.157-169.

¹⁵¹ Antonucci, Manzocchi, *a.g.m.*, pp.160-161.

değerlendirildiğinde, Türkiye ile Avrupa Birliği arasındaki ticaretin arttığına yönelik kuvvetli bir sonuç elde edilememiştir. Çalışma üç alt dönemi ayrı ayrı ele aldığında 1970’li yıllarda ticaretin arttığına yönelik zayıf bulgulara ulaşılmıştır. Ayrıca çalışmada, olası tam üyeliğin Türkiye’nin birlik üyesi ülkeler ile ticaretini artırabileceğini belirtmektedir.¹⁵²

4.1 Veriler

Ortak para biriminin dış ticaret üzerindeki etkisinin araştırıldığı bu çalışmada 1995-2004 yıllarını kapsayan döneme ait yıllık panel veriler kullanılmıştır. Türkiye’nin 1 Ocak 1996 tarihinde Avrupa Birliği ile gümrük birliği sürecini başlatması ticari ilişkilerin gelişimi yolunda atılan önemli bir adım olmuştur.

Veriler Euro Alanı’nı oluşturan 12 ülkeyi ve Türkiye’yi kapsamaktadır. Avusturya, Belçika, Finlandiya, Fransa, Almanya, Yunanistan, İrlanda, İtalya, Lüksemburg, Hollanda, Portekiz ve İspanya Euro Alanı’nda olan ülkelerdir. Çalışmada kullanılan Dış Ticaret Hacmi, Gayri Safi Milli Hasıla ve Nüfusa ait veriler Dünya Bankası’nın “World Development Indicators” veritabanından elde edilmiştir. Euro Alanı’nda olan ülkelerin başkentleri ile Ankara arasındaki uzaklık ise <http://www.wcrl.ars.usda.gov/cec/java/capitals.htm> (30.06.2006 tarihi itibarıyla) internet adresinden elde edilmiştir.

Gravity Modeli’nin yapısına uygun olarak, Euro Alanı’ndaki ülkeler bir bütün olarak değerlendirilmiş ve Türkiye ile analize dahil edilmiştir.

4.2 Model

Çalışmada dış ticaret hacmi bağımlı değişken, Gayri Safi Milli Hasıla ve başkentler arasındaki uzaklık ise bağımsız değişken olarak, Euro’nun dolanımında olup olmaması ise kukla değişken olarak kullanılmıştır. Ayrıca analizin farklı aşamalarında nüfus, kişi başına Gayri Safi Milli Hasıla, döviz kurları gibi farklı

¹⁵² Antonucci, Manzocchi, *a.g.m.*, pp.167-168.

değişkenler de kullanılmış, fakat istatistiksel olarak anlamlı sonuçlar elde edilemediğinden bu değişkenler analiz dışı bırakılmıştır.

Ortak para biriminin dış ticaret üzerine etkisinin araştırıldığı bu çalışmada dış ticaret hacmine ait veriler Avrupa Birliği ve Türkiye'nin ithalat ve ihracat değerleri kullanılarak elde edilmiştir. Çalışmada kullanılan model ve değişkenler aşağıdaki gibidir:

$$\text{LogT}_{\text{EU-TR}} = \beta_0 + \beta_1.\text{LogGSMH} + \beta_2.\text{Uzaklık} + \beta_3.\text{Euro} + \varepsilon$$

$T_{\text{EU-TR}}$: Türkiye ile Avrupa Birliği arasındaki ticaret hacmi
 GSMH : Gayri Safi Milli Hasıla
 Uzaklık : Euro Alanı'ndaki ülkelerin başkenti ile Ankara arasındaki uzaklık (km olarak)
 Euro : Kukla değişken, 2001 öncesi için 0, sonrası için 1 olarak ele alınmıştır.

Gravity modellerinde genellikle belirli bir döneme ait ticari gelişmeler incelenirken kesit veriler kullanılmaktadır. Panel veriler ticaret ortakları arasındaki gözlenemeyen bireysel etkileri de içerdiği için tercih edilmektedir.¹⁵³ Bu etkilerin de incelenebilmesi için çalışmada panel veriler kullanarak regresyon analizi yapılmıştır.

4.3 Elde Edilen Sonuçların Yorumlanması

Gravity Modeli dikkate alınarak veriler üzerinde panel veri regresyonu yapılmış ve tablo 18'deki sonuçlar elde edilmiştir. Genel olarak; bir ülkenin belirli bir dönemdeki dış ticareti ile Gayri Safi Milli Hasılası arasında pozitif yönlü bir ilişkinin olduğu görülmektedir. Ayrıca gelir artışının ithalatı da arttırdığı yönünde görüşler bulunmaktadır. Bu ilişki ilk defa 2000 yılında Rose tarafından ele alınmıştır. Frankel ve Rose tarafından 2000 yılında yapılan diğer bir çalışmada ortak para

¹⁵³ Antonucci, Manzocchi, *a.g.m.*, p.161.

biriminin dış ticareti artırdığı ve dış ticaret gelirlerinin üç katına kadar artabileceği tahmin edilmiştir.¹⁵⁴

Rose ve Wincoop'un 2001 yılında yaptıkları çalışmada ise Avrupa Para Birliği ya da Amerika gibi ülkelerde ticareti engelleyici faktörlerin kaldırılmasının dış ticareti artırdığı yönünde bulgular elde edilmiştir.¹⁵⁵ Rose'un diğer yazarlarla yaptığı ortak çalışmalarda da farklı kukla değişkenler kullanılmış ve dış ticareti artırıcı etki pek çok kez ortaya konulmuştur.

Tablo 18. Modelden Elde Edilen Sonuçlar

R Kare	0,87048165		
Standart Hata	0,154038787		
Gözlem Sayısı	10		
	Katsayılar	Standart Hata	T Stat
GSMH	1,063402921	0,221808422	4,794240516
Uzaklık	0	0	
Euro Kullanımı	0,256292576	0,110531462	2,318729631

Model sonuçlarından da görüldüğü üzere Gayri Safi Milli Hasıla'daki değişim ile dış ticaret hacmindeki değişim pozitif işaretlidir. Bir başka ifade ile Gayri Safi Milli Hasıla artışı dış ticaret hacmini artırıcı etki yapmaktadır.

Günümüzde küreselleşme hareketleri ile coğrafi sınırların ortadan kalkması taşıma maliyetlerinin de artık yok denecek kadar azalmasına neden olmaktadır. Bu yüzden ülkeler arasındaki uzaklıkların dış ticareti etkilemediği yönünde görüşler bulunmaktadır. Kullanılan model bu durumu desteklemektedir. Model sonuçlarına göre ülkeler arasındaki uzaklık toplam dış ticaret hacmi üzerinde etki yaratmamaktadır. Ayrıca, literatürde birbirleri arasındaki uzaklığı fazla olan ülkelerin ticari ilişkilerinin zayıf olduğu yönünde bulgular da yer almaktadır. Euro Alanı'ndaki ülkelerin tek bir kütle olarak ele alınması ve bu ülkelerle Ankara arasındaki uzaklığın sabit olması dış ticareti değiştirici etkide bulunmamıştır.

¹⁵⁴ Frankel, Rose, *a.g.e.*, 2000.

¹⁵⁵ Rose and van Wincoop, *a.g.m.*, 2001.

Herhangi bir ekonometrik analiz yapılırken kurulan modellere, nicel değişkenlerin yanında, nitel değişkenlerin de eklenmesi ihtiyacı, kukla değişkenleri ortaya çıkarmıştır. Matematiksel yöntemler sayısal olarak ölçülebilir değişkenler için kolaylıkla uygulanabilirken, sayısal değeri olmayan bazı değişkenlerin modele eklenmesi için öncelikle sayısallaştırılması gerekir. Bu nedenle kukla değişkenler kullanılmaktadır. Analizlerde yorumlama kolaylığı açısından, kukla değişken, genelde 0 ve 1 değerlerini almaktadır.

Rose'un 2000 yılındaki bir çalışmasında para birliğine üye olup olmama kukla değişken olarak ele alınmıştır. Aynı çalışmada para birliğine katılmanın dış ticareti artırdığı yönünde sonuçlara ulaşılmıştır. Bu noktadan hareketle 2002 yılında Euro'nun dolanımına girmesi 1, 2001 öncesi ise 0 kabul edilerek kukla değişken kullanılmıştır. 2002 yılında tek para kullanımına geçilmesi ile Avrupa Birliği ile Türkiye arasındaki dış ticaret hacmi artmıştır.

Bir bütün olarak ele alındığında modelin değişkenler arasındaki ilişkiyi açıklama gücü oldukça yüksektir. Bağımsız değişkenlerin dış ticaret hacmindeki değişimlerin % 87'sini açıkladığı görülmüştür. Gayri Safi Milli Hasıla ve Euro kullanıma ait değişkenlerin işaretleri anlamlıdır.

Sonuç

1944 yılında ABD'nin Bretton Woods kasabasında toplanan zirvede alınan kararlar İkinci Dünya Savaşı sonrasında yeni bir uluslararası para sisteminin kurulması, yıkılan ülkelerin yeniden imarı için Dünya Bankası'nca kredi verilmesi, uluslararası finansal sorunların çözülmesi için Uluslararası Para Fonu'nun kurulması olarak sıralanabilir. Yeni savaşların ve yıkımların yaşanmaması için Avrupa'da bir birlik kurulması yönündeki arayışlar da hızlanmıştır.

Kömür ve çelik yüzünden yaşanan savaşları önlemek için Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu kurulmuştur. Bu topluluğun başarıya ulaşması daha geniş ekonomik birleşmeyi kapsayan bir anlaşma olan Avrupa Ekonomik Topluluğu anlaşmasına zemin hazırlamıştır. Enerji ihtiyaçlarının atom enerjisi kullanılarak karşılanması da Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu anlaşmasının imzalanmasıyla çözümlenmiştir. 1 Temmuz 1967 tarihinde yürürlüğe giren Füzyon Anlaşması ile bu üç topluluğun yönetici organları tek bir organ altında toplanmıştır. Böylece bugünkü Avrupa Birliği'nin temelleri o dönemde atılmıştır.

Birlik içinde uygulanan ortak politikalar entegrasyonun ileri aşamalara geçmesini sağlamıştır. Ortak ulaşım, tarım, rekabet vb. politikaları birlik üyesi ülkeler arasında sektörel işbirliklerini artırmıştır. Bretton Woods Sistemi'nin çöküşü ile Avrupa'da ekonomik ve parasal birliğe giden yolda da önemli gelişmeler olmuştur. Ekonomi politikalarının yakınlaştırılması ve tek pazarın oluşturulması için ortak bir para biriminin belirlenmesi ihtiyacı doğmuştur. 2002 yılından bu yana dolanımda olan Euro'nun ortaya çıkışı uzun bir dönem sonunda gerçekleşmiştir. Bu dönemde gerekli yapısal reformların uygulanması ülkeler açısından kolay olmamıştır. Altyapı ve hazırlık çalışmaları gerçekleştirilmiş, ortak ekonomi politikaları belirlenmiş ve üç aşamalı bir süreç sonunda ekonomik ve parasal birlik sağlanmıştır.

Euro Avrupa Birliği ve dünya piyasaları için önemli bir dönüm noktası olmuştur. Çünkü; siyasi birliğe giden yolda ekonomik ve parasal birlik önemli bir

adımıdır. Euro ile uluslararası para sisteminde önemli bir gelişme sağlanmıştır. 12 birlik üyesi ülkelerin para birimi dolanımından çekilmiş ve yerlerini birliğin ortak parası olan Euro'ya bırakmışlardır. Bu köklü bir değişimdir. Euro, birlik içinde ekonomik istikrarın bir göstergesi olarak görülebilir. Euro ile birlik üyesi ülkeler arasındaki ekonomik farklılıklar azaltılmaya çalışılmış ve sürdürülebilir bir büyümenin sağlanması hedeflenmiştir. Ekonomik birliğin sağlanmasıyla birlik içinde malların ve hizmetlerin serbestçe dolaşımının sağlandığı bir tek pazar oluşturulurken, parasal birlikle de ekonomik birlikten sağlanan faydalar artırılmaya çalışılmıştır. Parasal birlik, ülkeler arasında ortak para ve maliye politikalarının uygulanması yönünde önemli bir adım olmuştur.

Dolar ve Yen'in yanında yeni bir uluslararası para birimi dolanıma girmiştir. Euro'nun kullanım oranının artması Avrupa Birliği için de bir prestij göstergesidir. Avrupa Merkez Bankası'nın bağımsızlığın korunması ve diğer karar organlarından etkilenmemesi bu prestijin sürekli olması açısından önem taşımaktadır. Euro'nun para ve sermaye piyasalarına, bankacılık sektörüne, büyümeye, fiyatlara, dış ticarete ve birçok sektöre önemli etkileri olmuştur. Kur dalgalanmalarının sona ermesi birlik içi ticarete artışa neden olurken, işlem maliyetleri de azalmıştır. Ortak para birimi fiyat belirsizliklerini de sona erdirmiştir.

Ekonomik ve parasal birliğin ilk yılında göstergeler olumlu olmuştur. 2000'li yılların başında yaşanan başta 11 Eylül Saldırıları ve petrol fiyatlarındaki artışlar olmak üzere, diğer gelişmeler ekonomik ve parasal birliğin etkilerinin tam olarak görülmesini engellemiştir. Euro Alanı da bu gelişmelerden olumsuz etkilenmiştir.

Tek pazar; yapılacak yatırımların daha verimli finanse edilmesi, hizmet ve ürünlerin çeşitliliğini artırılması, maliyetlerin düşürülmesi, uluslararası işlemlerde Euro'nun payının artırılması gibi olumlu değişmelerle finans piyasalarını etkilemiştir. Finansal piyasalardaki bir diğer gelişme ise, bankalar arasındaki birleşmelerin artmasıdır. Sermayeleri ve verimlilikleri yetersiz olan bankalar satın alma ve birleşmelerle yerlerini daha güçlü bankalara bırakmışlardır.

Euro'nun bir diğ er göstergesi fiyat istikrarını sağlamasıdır. Euro'nun kullanılması tüketicilere bölgeler arasındaki fiyat farklılıklarını görme imkanı sağlamıştır. İstihdamın artırılması için mal, hizmet ve sermaye piyasalarında gerekli reformların başlatılmasını sağlamıştır.

Ekonomik ve parasal birlik döviz kurlarındaki belirsizliği ortadan kaldırmış ve ulusal paraların dönüşüm maliyetlerine son vermiştir. Ekonomik ve parasal birliğin Avrupa Birliği için 2001 yılına kadar olumlu olduğu söylenebilir. Bu dönemde faiz oranlarının düşmesi, yapısal reformlar olumludur.

Euro sadece Euro Alanı ülkelerini değil, ortak ticari ilişkilerin olduğu diğ er ülkeleri de yakından etkilemiştir. Ülkemizin dış ticaretinin büyük bir bölümünün birlik üyesi ülkelerle gelişmesi bu etkilerin hissedilmesine neden olmuştur. Euro'nun dolanıma girmesiyle Türkiye ekonomisindeki payı artmıştır. Avrupa'da yaşayan vatandaşlarımızın fazla oluşu, turizm faaliyetleri ülkemizin Euro'yu hızlı bir şekilde kabullenmesine neden olmuştur.

Türkiye – Avrupa Birliği ilişkileri 1959 yılında Türkiye'nin Avrupa Ekonomik Topluluğu'na tam üyelik başvurusuna kadar dayanmaktadır. O dönemde Türkiye'nin kalkınma düzeyinin yetersiz olması nedeniyle tam üyelik gerçekleşinceye kadar Avrupa Ekonomik Topluluğu ile ortaklık kurulması önerilmiştir. 12 Eylül 1963 tarihinde Ankara Anlaşması'nın imzalanması ile ortaklığın temeli atılmıştır.

Ankara Anlaşması'nda tam üyeliğin gerçekleşmesi için hazırlık dönemi, geçiş dönemi ve son dönem olmak üzere üç dönem belirlenmiştir. 1973 yılında Katma Protokol'ün yürürlüğe girmesiyle hazırlık dönemi sona ermiş, geçiş dönemi başlamıştır.

1970'li yılların ekonomik krizleri ve siyasi politikalar nedeniyle Türkiye ile topluluk arasındaki ilişkiler zaman zaman durma noktasına gelmiştir. 1980 yılında Yunanistan'ın topluluğa üye olmasıyla siyasi boyutlar da ön plana çıkmıştır. 24 Ocak

1980 istikrar önlemleri ile Türkiye 1980 öncesinde benimsediği ithal ikameci sanayileşme politikasını terk ederek, dışa açılmaya başlamıştır. Bu süreç toplulukla ilişkilerin yeniden ele alınmasına neden olmuş ve 1987 yılında Türkiye yeniden üyelik başvurusunda bulunmuştur.

Türkiye ekonomisi 1980'lerden yakın zamana kadar sık sık krizler yaşamıştır. 1994, 1999 ve 2001 yıllarında yaşanan krizler Türkiye ekonomisini olumsuz yönde etkilemiştir. Türkiye ekonomisinde istikrarın sağlanamaması Maastricht Kriterleri'ne ulaşılması konusunda önemli bir engeldir. Bunun yanında; 1996 yılında Avrupa Birliği ile gümrük birliğinin sağlanmasıyla dış ticaret konusunda önemli gelişmeler olmuştur.

Optimum Para Alanları Teorisi her ülkenin ulusal para biriminden vazgeçip, herhangi bir parasal birliğe girmesinin hangi şartlar altında gerçekleşebileceğini incelemektedir. 1961 yılında Mundell'in makalesi ile teori ortaya çıkmış ve daha sonraki katkılarla geliştirilmiştir. Faktör hareketliliği, dış ticaretin ekonomideki payı, ücret ve fiyatların esnekliği, finans ve mali piyasaların entegrasyonu, ürün çeşitliliği gibi faktörler optimum para alanının özelliklerini belirlemektedir.

Ekonomik ve parasal birliğe geçiş sürecinde Avrupa'daki bankacılık sisteminde 1986 yılından itibaren banka denetimi, sermaye yeterliliği, ödeme gücüne ilişkin standartlar, tüketici kredileri ve kara para aklama konularında çeşitli düzenlemeler yapılmıştır. Ekonomik ve parasal birlik süreciyle artan rekabet karşısında bankalar birleşme ve satın alma yolunu tercih etmişlerdir. Bu gelişmeler şüphesiz Türk bankacılık sektörünü de etkisi altına almıştır. Türk bankacılık sektörünün rekabet gücünün artırılması için yapısal reformlarının sürdürülmesi gerekmektedir.

Ekonomik ve parasal birlik döviz kurlarındaki belirsizliğin ve ulusal paraların birbirlerine dönüşüm maliyetlerinin sona ermesini sağlamıştır. Ekonomik ve parasal birlik Euro Alanı'nda ve bölgede yeni yatırımlar için önemli bir fırsattır.

Ekonomik ve parasal birliğin 15 ayrı pazarın yerine tek pazarı oluşturmaları uluslararası ticaret açısından önemli bir gelişmedir. Tek pazarla birlikte Avrupa Birliği'nde iş yapmanın maliyeti azalmış, rekabetin artmasıyla birlik genelinde fiyatlar düşmüştür.

Avrupa Birliği'nde Euro'nun tek para birimi olarak kullanılmaya başlaması Türkiye'yi de yakından etkilemiştir. Türkiye'nin Avrupa Birliği ile devam eden yoğun ticari ilişkileri nedeniyle ekonomide Euro'nun kullanım payı artmıştır. Türkiye'de Euro kullanımının artması, döviz riskinin ortadan kaldırılması, Avrupalı yatırımcıları Türkiye'de doğrudan yatırım yapmaya teşvik etmiştir.

Türkiye ile Avrupa Birliği arasındaki tam üyelik görüşmeleri devam etmektedir. Bu çalışmada olası bir tam üyelik durumunda ekonomik ve parasal birliğin sağlanmasının dış ticaret üzerinde nasıl bir etkisinin olacağı sorgulanmıştır. Bu amaçla gümrük birliği öncesinde ve sonrasında dış ticaret hacmi ve Euro'nun dolanımına girmesi gibi değişkenler kullanılarak Gravity modeli yardımıyla panel veri regresyonu yapılmıştır. Ortak para biriminin kullanılmasının dış ticareti artırdığı yönünde sonuç elde edilmiştir. Türkiye'nin Euro Alanı'ndaki 12 ülke ile yoğun ticari ilişkilerinin olması Optimum Para Alanı'nın olabileceği yönündeki görüşleri desteklemektedir. Avrupa Birliği ile dış ticaretin artması ve ikili ilişkilerde Euro'nun kullanımı ekonomik ve parasal birliğin olası etkilerini ortaya koyacaktır.

Türkiye'nin dış ticaretinde Avrupa Birliği ülkelerinin büyük bir payı bulunmaktadır. Avrupa Birliği ile Türkiye'nin ticari ilişkileri göz önüne alınarak; ekonomik ve parasal birliğe uyumun sağlanması, yapısal reformların öncelikle yapılması gerekmektedir.

2000 yılından itibaren Avrupa Birliği Komisyonu tarafından her yıl Türkiye İlerleme Raporu hazırlanmaktadır. İlerleme raporlarında mevcut durum ortaya konularak, çözüm önerileri sunulmaktadır.

Günümüzde Avrupa Birliği ile olan ilişkiler başta Kıbrıs Sorunu olmak üzere, azınlık sorunu gibi nedenlerle zaman zaman durma noktasına gelmektedir. Türkiye 1996 yılından bu yana tam üyelik hedefiyle önemli reformlar yapmıştır. Uygulanmaya çalışılan politikalar ekonomik ve parasal birlik yolunda önemli adımlardır. Türkiye'nin kısa, orta ve uzun dönem için alacağı tüm kararların uygulanması önem taşımaktadır. Enflasyonun tek haneli rakamlara indirilmesi, işsizliğin azaltılmasına yönelik politikalar ve sektörlerdeki kapsamlı düzenlemeler sadece ekonomik ve parasal birlik için değil, toplumun genel yaşam düzeyinin iyileştirilmesi için yapılmalıdır.

Kaynakça

AKGÖNÜL, Hüseyin. *Euro ve Türkiye Ekonomisi*, Afyon: Afyon Kocatepe Üniversitesi Yayın No:31, Nisan 2002.

ALPAN, Fulya, TEVFİK, Gürman, TEVFİK, Arman T. *Excel İle Finans*, İstanbul: Literatür Yayıncılık, 2. Basım, Kasım 2000.

ALPAR, Cem, ONGUN, Tuba. *Dünya Ekonomisi ve Uluslararası Ekonomik Kuruluşlar*, İstanbul: Evrim Yayınları, 1988.

ARISAN, Nilgün. “Euro ve Euro’nun Türkiye Üzerindeki Olası Makro Ekonomik Etkileri”, İşletme ve Finans, Sayı: 159, Haziran 1999.

ARISOY, Ebru. *Ekonomik ve Parasal Birlik Sürecinde Tek Paraya Euro’ya Geçiş*, Ankara: DTM, Ocak 1999.

ARSLAN, İ. Hakkı. “Euro’nun Avrupa ve Türk Bankacılık Sistemine Etkileri”, Dış Ticarete Durum, Nisan 1999

ATA, Defne, SİLAHŞÖR, Hakan. *Parasal Birlik, Avrupa Para Birliği ve Türkiye*, Ankara: Hazine Müsteşarlığı, Mayıs 1999.

Avrupa Birliği Genel Sekreterliği İnternet Sayfası, <http://www.abgs.gov.tr>, 2006.

BİLGİLİ, Emine. “Euro ve Tek Pazar”, Dış Ticaret Dergisi, DTM, Temmuz 1999

BİRİNCİ, Yüksel. *Euro’nun Uluslararası Finansal Piyasalar ve Türkiye Ekonomisi Üzerindeki Etkileri*, İstanbul: Alfa Basım Yayım Dağıtım, Mayıs 2001.

BORATAV, KORKUT. *Türkiye İktisat Tarihi: 1908-2002*, Ankara: İmge Kitapevi, 2003.

COMMISSION OF THE EUROPEAN COMMUNITIES. “One Market, One Money” *European Economy* 44, 1990.

DAVUTOĞLU, Ahmet. *Avrupa Birliği: Çok Boyutlu ve Çok Düzlemli Bir İlişkinin Tahlili*, 3. Baskı, İstanbul: Küre Yayınları, Temmuz, 2001.

DEARDORFF, Alan V. “Determinants of Bilateral Trade: Does Gravity Work in a Neoclassical World?” in *The Regionalization of the World Economy* (ed.: Jeffrey A. Frankel), Chicago: University Pres, 1998.

DEDEOĞLU, Beril. *Adım Adım Avrupa Birliği*, Çınar Yayınları, İstanbul, 1996

DESRUELLE, D., KAHN, R., NART, R. “Impact of EMU on Selected Country Groups”, *Impact of EMU on Selected Non-European Union Countries*, (Ed.) R. Feldman v.d., Occasional Paper No: 174, IMF, Washington DC, 1998

DIŞ TİCARET MÜSTEŞARLIĞI (DTM). *Euro ve Türkiye Üzerine Etkileri*, Ağustos 1998

DIŞ TİCARET MÜSTEŞARLIĞI İnternet Sayfası (DTM). İstatistikler <http://www.dtm.gov.tr>, 2006.

DPT. Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, *Türkiye-Avrupa Birliği İlişkileri Özel İhtisas Komisyonu Raporu*, Ankara, 2000.

DPT. *Katılım Öncesi Ekonomik Program 2002*, <http://www.dpt.gov.tr> 2006.

DUFF, Andrew, PINDER, John, PRYCE, Roy. *Maastricht and Beyond, Building The European Union*, London and New York: Routledge, 1995.

DURA, Cihan, ATİK, Hayriye. *Avrupa Birliği Gümrük Birliği ve Türkiye*, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım, 2000

ERCAN, Metin Kamil. “*Avrupa Birliği Uyum Sürecinde Türkiye, Sermaye Piyasası ve Bankacılık Sektöründeki Gelişmeler*”, Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Sayı: 2, Özel Sayı, Güz 2002.

ERÇEL, Gazi. “*Türkiye Açısından Euro’nun Rolü*”, Konuşmalar, Viyana, 9.11.2000.

ERTÜRK, Emin. *Ekonomik Entegrasyon Teorisi*, Bursa: Ezgi Yayınları, 1993.

EUROPEAN CENTRAL BANK. *Possible Effects of EMU on the EU Banking Systems in the Medium to Long Term*, Frankfurt, 1999.

EUROSTAT İnternet Sayfası. <http://europa.eu.int/comm/eurostat>, 2006.

FLAM, Hary. *Turkey And The EU: Politics And Economics Of Accession*, Stockholm University, Institute For International Economic Studies, Seminar Paper No:718, February 2003.

GEDİKKAYA, Türkan, GÜRLER, Cihangül. *Ekonomik ve Parasal Birlik Hazırlıkları ve Avrupa Merkez Bankası*, Ankara: TCMB, 1999

GÖKSU, Turgut, ÇEVİK, Hasan Hüseyin, BAHARÇİÇEK, Abdülkadir, ŞEN Ali. *1980-2003 Türkiye’nin Dış, Ekonomik, Sosyal ve İdari Politikaları*, Ankara: Siyasal Kitabevi, Nisan, 2003.

HAZİNE MÜSTEŞARLIĞI. *Euro ile İlgili Gelişmeler ve Türkiye'ye Yansımaları*, Ankara, 1999.

HITIRIS, Theo. *European Community Economics*, Third Edition, New York: Harvester Wheatsheaf, 1994.

IMF İnternet Sayfası. <http://www.imf.org>, 2006.

IMF. *World Economic Outlook*, Eylül 2005.

İKTİSADİ ARAŞTIRMALAR VAKFI (İKA). *Euro'nun Dünya Ticaret ve Finans Sistemi ile Türkiye Ekonomisi Üzerindeki Muhtemel Etkileri*, Ankara:İKA Yayınları, Seminer, 1999.

İKTİSADİ KALKINMA VAKFI (İKV). *Ekonomik ve Parasal Birliğin İlk Altı Yılı*, Haz.:Sema Gencay ÇAPANOĞLU, İstanbul, Yayın No:186, Mart 2005.

İKTİSADİ KALKINMA VAKFI (İKV). *Avrupa Birliği'nin Ekonomik ve Parasal Birlik Politikası ve Türkiye'nin Uyumu*, Haz.:Gianfranco Boichichio, İstanbul, Ocak 2003.

JAMES, Anderson, E. "A Theoretical Foundation for the Gravity Equation," *American Economic Review*, 69(1), March 1979, p.106-116.

JEFFREY, Frankel, A. And ROMER, David. "Does Trade Cause Growth?" *American Economic Review* 89-3, 1999, p. 379-399.

JEFFREY, H. Bergstrand. "The Gravity Equation in International Trade: Some Microeconomic Foundations and Empirical Evidence," *Review of Economics and Statistics*, 67, August 1985, p.474-481.

JOVANOVIĆ, Miroslav, N. *International Economic Integration, Limits and Prospects*, Second Edition, London: Routledge, 1998.

GUJARATI, DOMADOR N. **Temel Ekonometri.** (Çev. Ümit ŞENESEN ve Gülay Günlük ŞENESEN). İstanbul: Literatür Yayıncılık, 2001.

HUMMELS, David. “*Toward a Geography of Trade Costs*”, Working Paper, Purdue University, 2000.

KARLUK, Rıdvan. *Avrupa Birliği ve Türkiye*, Sekizinci Bası, İstanbul: Beta A.Ş., 2005.

KARLUK, Rıdvan. *Uluslararası Ekonomik, Mali ve Siyasi Kuruluşlar*, Ankara:Turhan Kitabevi, Ocak 1998.

KARLUK, Rıdvan, TONUS, Özgür. “*Avrupa Para Birliği, Euro ve Geleceği*”, Anadolu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Sayı: 1-2, 1998.

KİBRİTÇİOĞLU, Aykut. “*EMU, Euro and EU-Membership: An Evaluation from the Turkish Macroeconomic Perspective*”, Conference on EMU and the Outside World, Zurich, (<http://dialup.ankara.edu.tr/~kibritci/euroturk.pdf>), 1998.

KLEIN, Michael, W. “*Dollarization And Trade*”, Journal of International Money and Finance, 24, 2005, p.935-943.

KLEIN, Michael, W, SHAMBAUGH, Jay, C. “Fixed Exchange Rates and Trade”, Journal of International Economics, Article in Press, 2006.

KURUÇ, Bilsay. “*Avrupa Ekonomik ve Parasal Birliği'nin Gelişimi ve Euro Kullanımına Geçiş Sorunu*”, Bankacılar Dergisi, Sayı: 27, 1998.

KÜÇÜKAHMETOĞLU, Osman, ÇEŞTEPE, Hamza, TÜYLÜOĞLU Şevket.

Ekonomik Entegrasyon ve Bölgesel Yaklaşım, Bursa: Ekin Kitabevi, 2005.

MAZEROLLE, Fabrice. “*International Trade of the European Union*”,

Guangdong University of Foreign Studies, China, 2006.

MORGİL, Orhan. “*Türkiye-AB Ekonomik İlişkileri*”, Gazi Üniversitesi, İ.İ.B.F.

Dergisi, Sayı: 1, Bahar 2003.

MUNDELL, Robert A. “A Theory of Optimum Currency Areas”, *American*

Economic Review, 51, 1961.

NIEROP, Erwin, ÇINAR, Sonja. “*Türkiye ve Parasal Birlik*”, *Avrasya Dosyası* (3

Aylık Uluslararası İlişkiler ve Stratejik Araştırmalar Dergisi), Kış 1999, Cilt:5, Sayı 4.

NILSON, Lars. “*Trade Integration And The EU Economic Membership Criteria*”,

European Journal of Political Economy, Vol. 16, 2000, pp.807-827.

OKTAR, Suat. “*Euro Bölgesi’nin Para Politikası*”, Marmara Üniversitesi Avrupa

Araştırmaları Dergisi, 2002.

OKTAR, Suat, YAVUZ, Suat. *Avrupa Para Birliği Euro ve Türkiye, Sorular ve*

Cevaplar, İstanbul: Bilim Teknik Yayınevi, 2000.

ÖZBAY, Pınar. *Avrupa Para Birliği ve Euro*, Ankara: TCMB, Eylül 1997.

PARASIZ, İlker. *Para Banka ve Finansal Piyasalar*, Bursa: Ezgi Kitabevi, 6.

Baskı, Ekim 1997.

ROBSON, Peter. *The Economics of International Integration*, Fourth Edition, London and New York: Routledge, 1998.

ROSE, Andrew K. and ERIC van Wincoop. “National Money as a Barrier to Trade: The Real Case for Monetary Union” *American Economic Review*, 2001.

SAMSAR, Ahmet. *Optimal Para Alanı Çerçevesinde Türkiye Analizi*, Uzmanlık Yeterlilik Tezi, Ankara: TCMB İstatistik Genel Müdürlüğü, Ekim 2003.

SEYİDOĞLU, Halil. *Uluslararası İktisat Teori Politika ve Uygulama*, İstanbul: Güzem Yayınları No:11, 1996.

SEYİDOĞLU, Halil. *Uluslararası Finans*, İstanbul: Güzem Yayınları, 4. Baskı, Mart 2003.

TCMB. *Elektronik Veri Dağıtım Sistemi (EVDS)*, 12 Haziran 2006.

TCMB. *Yıllık Rapor 2005*, Ankara.

TÖRE, Nahit. *Yeni Bir Dünya Parası: Euro*, Euro El Kitabı, Ankara: TCMB, 2000.

TÜSİAD. *Avrupa Para Birliğinde Ekonomik Politikalar ve Türkiye Üzerine Yansımaları*, İstanbul, Yayın No:TÜSİAD-T/98, 1998.

WILLIAMS, Allan M.. *The European Community*, Second Edition, Oxford UK & Cambridge USA: Blackwell, 1994.

WORLDBANK. World Development Indicators, <http://devdata.worldbank.org/>, 15 Temmuz 2006.

YEYATI, Eduardo Levi. *“On the Impact of A Common Currency on Bilateral Trade”*, Economic Letters, 79, 2003, p.125-129.